

**T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇERÇEVESİNDE TERÖRİZMLE
MÜCADELE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
J. Ütğm. Taner ÖZDEMİR**

**Tez Danışmanı
Doç.Dr. Canan ATEŞ EKŞİ**

ANKARA - 2006

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ: 14.03.2006

TEZİN TİPİ: Yüksek Lisans Tezi

TEZİN BAŞLIĞI: Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Terörizmle Mücadele

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü
Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

SPONSOR KURULUŞ: -

DAĞITIM LİSTESİ: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü "Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzu" nda belirtilen yerlere.

TEZİN ÖZETİ: Bu çalışmada terörizm konusu ve Birleşmiş Milletlerin terörizmle mücadelede devletlere sunmuş olduğu hukuksal çerçeve ele alınmıştır. Bu çerçevede terörizm sözleşmeleri, siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımlar incelenmiştir. Terörizme karşı kuvvet kullanma konusu ise Birleşmiş Milletler sisteminde kuvvet kullanma yasağının istisnası olan meşru müdafaa hakkı ile devletlerin ülkeleri dışında kuvvet kullanması şeklinde incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Terörizm, Birleşmiş Milletler, Kuvvet Kullanma

SAYFA SAYISI: 150

GİZLİLİK DERECESESİ: Tasnif Dışı

**T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇERÇEVESİNDE TERÖRİZMLE
MÜCADELE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
J. Ütğm. Taner ÖZDEMİR**

**Tez Danışmanı
Doç.Dr. Canan ATEŞ EKŞİ**

ANKARA - 2006

SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

J.Ütg. Taner ÖZDEMİR'in "Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Terörizmle Mücadele" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından GÜVENLİK BİLİMLERİ Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan -----
Prof.Dr.Haydar ÇAKMAK

Üye -----
Doç.Dr.Canan ATEŞ EKŞİ
(Danışman)

Üye -----
Dr.Hv.P.Bnb.Ünal ARI

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

... / ... / 200....

Taner ALTINOK
Prof.Dr.Y.Müh.Alb.
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında engin tecrübeleri ile bana yol gösteren, yardım ve önerileriyle katkıda bulunan tez danışmanım, hocam Sayın Doç. Dr. Canan ATEŞ EKŞİ'ye teőekkürlerimi sunarım. Yanımda olmasalar da maddi ve manevi destek ve ilgilerini bir an olsun eksik etmeyen sevgili aileme, değerli bilgilerini benimle paylaşan arkadaşım Dilek TOMBUL ve Sedat AKBIYIK'a sonsuz teőekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca Savunma Bilimleri Enstitüsü mensuplarına, kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, ODTÜ Kütüphanesi ve Ankara Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim.

ÖZET

Tarihi gelişimine bakıldığında sürekli olarak bir değişim ve gelişim göstererek günümüze kadar gelen terörizm 21'inci yüzyılda bütün devletleri tehdit eder bir konumdadır. Geçmişte bölgesel faaliyetleri olan terör örgütleri artık uluslararası boyut kazanmış ve devlet dışı aktörler olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Terörizmin uluslararası boyut kazanması karşısında terörizmin şu an için üzerinde anlaşılan bir tanımı yapılamamıştır. Kendisine tanım bulamayan terörizm devletleri artık kendi sınırları içinde değil sınır ötesinde de mücadele etmek zorunda bırakmıştır. Uluslararası alanda mücadele ise devletler uluslararası hukuk kurallarına uymak durumundadırlar.

Uluslararası hukuk kurallarının büyük çoğunluğu Birleşmiş Milletler'in ortaya koyduğu sözleşme, norm ve kurallar oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler 10 Sözleşme ve 2 Protokol ile terörizmle mücadelede devletlerin kullanabileceği uluslararası yasal mekanizmalar üretmiştir. Sözleşme ve protokoller devletlerin siyasi tercihleri, hukuk sistemindeki farklılıklar, sözleşmelerin içeriği vb. gibi sebeplerle işleyememektedir. Uluslararası alanda devletler için bir diğer seçenek siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımlardır. Bu yöntem ise devletlerin siyasi ve ekonomik gücüyle doğru orantılı olduğu için etkisi az olmaktadır.

Devletlerin terörizmle mücadelede kullandıkları diğer bir metot ise ülkelerinin sınırları dışında kuvvet kullanmalarıdır. Birleşmiş Milletler sisteminde ise genel olarak kuvvet kullanma yasaklanmıştır. Ancak kuvvet kullanma yasağının istisnaları vardır ve bunlardan biride meşru müdafaa hakkıdır.

Meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanmanın bir takım şartları vardır. Bunlardan biride silahlı saldırıdır. Devlet dışı aktörler olan terör örgütlerinin silahlı saldırı seviyesine ulaşmış eylemleri, Birleşmiş Milletler Antlaşması devlet-devlet arası ilişkileri düzenlediği için terörist örgütün eylemi üslendiği devlete isnat edilebildiği takdirde meşru müdafaa hakkına başvurulabilecektir.

ABSTRACT

Terrorism, in the historical perspective, always changing and devolving, is threatening the all countries in the 21st century. The terrorist organizations operating regionally in the past, now have international characteristics and are being named as non-governmental actors.

There is not a consensus on the definition of the terrorism on the basis of its international characteristics. Terrorism, not having a definiton, force the governments to struggle not only in their territories but also beyond their territories. But in the international struggle against the terrorism, the governments have to obey the international law.

Most of the intrenational law consist of the commitments, norms and the rules declared by the United Nations. United Nations formed internationally legal instruments that can be used by the governments by declaring 10 conventions and 2 protocols. The conventions and the protocols do not work regularly because of the political preferences of the governments, differences in their jurisdiction systems and the contents of the conventions. Other legal altenative instruments for the governments in the international relations are the political, diplomatical and economic sanctions. However, those method are ineffective due to the fact that they are directly related with the political and economic power of the governments.

Another method used by the governments against terrorism is the use of force outside their territories. But the use of force is generally prohibited according to United Nations Charter system. But there are exceptions for the prohibition of use of force, and one of these exceptions is the right of self defence.

On the basis of self defence, there are some obligatory rules for the use of force; one of these is the armed attack. As the United Nations Charter regulates the relations between the governments, a government can use the right of self defence in the case that the armed attack of a terrorist organization is attributed to the government which provide safe haven for the terrorist organizations.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	i
Özet	ii
Abstract.....	iii
İçindekiler.....	iv
Tablolar Listesi.....	ix
Kısaltmalar Listesi.....	x
Ön Söz.....	xii
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖRİZM KAVRAMI, TANIMLARI, TARİHİ GELİŞİMİ VE TÜRLERİ

1. KAVRAMSAL OLARAK TERÖR ve TERÖRİZM.....	3
2. TERÖRİZMİN KÖKLERİ, TARİHSEL GELİŞİMİ ve DEĞİŞİMİ	6
3. TERÖRİZMİN TANIMLARI	12
4. TERÖRİZMİN TANIMI -TANIMSIZLIĞI SORUNU.....	20
5. TERÖRİZMİN TANIMI-TANIMSIZLIĞI SORUNUNUN NEDENLERİ	22
a. Siyasi Nedenler	23
b. Self determinasyon Hakkı ve Ulusal Kurtuluş Hareketleri.....	27
6. TERÖRİZM TÜRLERİ	39
a. Ülke İçi (Domestic) Terörizm.....	39
b. Devlet (State) Terörizmi	40
c. Ulusötesi (Transnational) Terörizm	41
ç. Uluslararası Terörizm	42
(1) Devlet Sponsorluğu.....	44
(2) Devletin Desteği.....	45
(3) Devlet Hoşgörüsü	46

(4) Devlet Yetersizliği	46
-------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

1. TERÖRİZMLE MÜCADELE YÖNTEMLERİ	47
2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ve TERÖRİZMLE MÜCADELE	51
3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TERÖRİZM SÖZLEŞMELERİ	52
a. 11 Eylül Öncesi ve Birleşmiş Milletler Terörizm Sözleşmeleri	54
(1) Uluslararası Sivil Havacılığa Yönelik Terör Eylemlerini Önleme Sözleşmeleri	54
(2) Diplomasi Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme (New York Sözleşmesi)	58
(3) Rehin Alımına Karşı Uluslararası Sözleşme (Rehine Sözleşmesi) ..	58
(4) Deniz Seferleri Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (IMO Sözleşmesi)	59
(5) Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunmasına Dair Sözleşme (Viyana Sözleşmesi)	60
(6) Keşif Amaçlı Plastik Patlayıcıların Markalanmasına Dair Sözleşme	60
(7) Terörist Bombalamaların Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (New York Sözleşmesi)	61
(8) Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme	61
b. Birleşmiş Milletler Terörizm Sözleşmelerinin Etkisizliğinin Sebepleri	63
(1) Genel	63
(2) İade Et ya da Yargıla Mekanizması	67
(a) Suçluların İadesi	69
(b) Yargılama	74

c. 11 Eylül Sonrası ve Birleşmiş Milletler Kararları	77
ç. Birleşmiş Milletler Terörizm Sözleşmelerinin Terörle Mücadelede Sunduğu Çerçeve.....	84
4. SİYASİ, DİPLOMATİK ve EKONOMİK YAPTIRIMLAR	84
5. BARIŞÇI YOLLAR ve LOCKERBİE OLAYI	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEŞRU MÜDAFAA HAKKI ÇERÇEVESİNDE TERÖRİZME KARŞI KUVVET KULLANMA

1. GENEL OLARAK KUVVET KULLANMA.....	91
2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ve KUVVET KULLANMA YASAĞI.....	93
a. Kuvvet Kullanma Yasağı.....	93
b. Kuvvet Kullanma Yasağı İle İlgili Sorunlar	94
3. KUVVET KULLANMA YASAĞININ İSTİSNALARI	98
a. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararıyla Kuvvet Kullanma	99
b. Meşru Müdafaa Hakkı	100
4. MEŞRU MÜDAFAA HAKKI ve TERÖRİZM	106
5. MEŞRU MÜDAFAA HAKKININ ŞARTLARI BAKIMINDAN TERÖRİZME KARŞI KUVVET KULLANMA.....	111
a. Terör Eylemleri ve Silahlı Saldırı Şartı.....	111
b. Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşmış Terör Eylemlerinin Devlete İsnat Edilebilirliği.....	116
6. MEŞRU MÜDAFAA HAKKININ DİĞER ŞARTLARI AÇISINDAN TERÖRİZME KARŞI KUVVET KULLANMA	123
a. Gereklilik Şartı	124
b. Orantılılık Şartı.....	126
c. Aciliyet Şartı	128
ç. Güvenlik Konseyine Bilgi Verme.....	129

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Kaynakça	137
----------------	-----

TABLULAR

	<u>Sayfa</u>
Tablo-1: Geleneksel Savaş, Gerilla Savaşı, Terörizm Özellikleri	5
Tablo-2: Terörizmin Tanımının En Sık Tekrarlanan Nitelikleri	17
Tablo-3: Terörizmin Sınıflandırması	40
Tablo-4: Uçak Kaçırma Suçlarında Yargılama Yetkisi	57
Tablo-5: Devletlerin BM Terörizm Sözleşme ve Protokollerini Onaylama Oranı	82
Tablo-6: Devletlerin BM Terörizm Sözleşme ve Protokollerini Onaylama Oranı %'li	83

KISALTMALAR

CTC	: Terörizme Karşı Koyma Komitesi
CTED	: Terörizme Karşı Koyma İcra Direktörlüğü
ETA	: Bask Bağımsızlık Hareketi
FARC	: Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri
GRU	: Sovyet Askeri İstihbarat Örgütü
IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
IMO	: Uluslararası Denizcilik Örgütü
IMRO	: Ulusal Makedon Devrimci Ordusu
KGB	: Sovyet İstihbarat Örgütü
M.C	: Milletler Cemiyeti
U.A.D	: Uluslararası Adalet Divanı

ÖNSÖZ

Günlük hayatın bir parçası haline gelen terörizm 21'inci yüzyılda devletlerin birinci öncelikli tehditleri arasındadır. Terörizm ve terör örgütlerinin eylemleri ve eylem kapasiteleri her geçen gün teknolojik gelişmelerle birlikte artmaktadır.

Devletler artık terörizmle mücadelede ülke içindeki mücadelenin yanında uluslararası alanda da mücadele etmek zorundadır. Uluslararası alanda yapılacak mücadele aynı zamanda uluslararası hukuk kurallarına uymayı gerektirmektedir.

Birleşmiş Milletler uluslararası hukuk kurallarının oluşmasında en başta gelen örgütlerden biridir. Bu nedenle Birleşmiş Milletlerin terörizmle mücadelede devletlere sunmuş olduğu hukuksal çerçeveyi bilmek gereklidir.

GİRİŞ

Türkiye için yaklaşık 20 yılı aşkın süredir mücadele içinde olduğu bölücü terör faaliyetleri önemli güvenlik sorunlarından birisi olmuştur. Uluslararası ortamda ise terörizm, küreselleşmenin etkilerinin yoğun bir şekilde hissedilmeye başlanması ve Soğuk Savaş'ın bitimiyle ortaya çıkan uluslararası belirsizlik ortamıyla birlikte önemli bir gündem konusu olmaya başlamıştır.

Bu yeni sistemde ülkelerin tehdit algılamalarında da köklü değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Yeni sistemin en önemli özelliği ise "belirsizlik" olarak ifade edilmektedir. Bu ortamda, terör örgütlerinin de muhtemel imkan ve kabiliyetlerinin gelişmekte olduğu, kitle imha silahları, kimyasal ve biyolojik silahlar gibi yıkıcı araçlara sahip olabilecekleri endişesi doğmuştur. Özellikle 11 Eylül 2001'de A.B.D.'ye yönelik olarak yapılan terörist saldırılar, biçim, özellik ve sonuçları itibarıyla değerlendirildiğinde söz konusu endişeyi daha da kuvvetlendirmiştir.

Devletlerin tehdit algılamalarında ilk sıralara yükselen terörizmin, uluslararası boyutlarından dolayı artık bu tehditle mücadele de devletleri uluslararası ortamlarda da mücadele etmeye zorlamıştır. Uluslararası ortamda ise uluslararası hukuk kurallarına uygun bir mücadele vermek gerekmektedir. Birleşmiş Milletler ve organları aracılığı ile yapılan antlaşmalar, sözleşmeler, normlar ve kararlar uluslararası hukukun büyük bir bölümü oluşturmakta ve devletleri bağlayıcı olmaktadır.

Bu noktadan hareketle çalışmamızda Birleşmiş Milletlerin terörizmle mücadelede devletlere nasıl bir perspektif sunduğu konu edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, terörizm konusu ele alınmıştır. Terörizmin kavramsal anlamı, tarihi gelişimi, tanım sorunu, tanım sorununun sebepleri ve terörizm türleri incelenmiştir.

İkinci bölümde Birleşmiş Milletler Antlaşmasının devletleri, uluslararası sorunlarını öncelikle barışçı yollarla çözmesini öngördüğünden, barışçı yollar olarak değerlendirilen Birleşmiş Milletler terörizm sözleşmeleri

ve siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımlar ele alınmıştır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Sözleşmelerinin, kapsamı, özelliği, sorunları ve Birleşmiş Milletlerle ilgili yeni gelişmeler, terörizmle mücadeledeki siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımlar konusu ve barışçı yolların kullanıldığı Lockerbie olayı incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Birleşmiş Milletler kuvvet kullanma yasağının istisnası olan meşru müdafaa hakkı çerçevesinde terörizme karşı ülke dışında kuvvet kullanma konusu incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖRİZM KAVRAMI, TANIMLARI, TARİHİ GELİŞİMİ VE TÜRLERİ

1. KAVRAMSAL OLARAK TERÖR ve TERÖRİZM

Terörizm, internet kelimesi gibi günlük konuşma diline gizlice girmeyi başaran ve 21 inci yüzyılın sonlarında konuşma dilinin ayrılmaz bir parçası haline gelen birkaç kavramdan biridir (Hoffman, 1998: 13). Terör ve terörizm kavramları, her ne kadar güncel olsa da yeni karşılaşılan olgular değildir. Bu kavramlar içerisinde değerlendirilebilecek olayları ve gelişmeleri, insanların toplu olarak yaşamaya başladıkları döneme kadar götürmek mümkündür.

Şiddet, korku, tehdit, yasa dışılık gibi olguları çağrıştıran terör ve terörizm kavramları farklı kavramlardır. Fransızca'da "terreur", İngilizce'de "terror" kelimesi ile ifade edilen "terör" sözcüğü, etimolojik olarak Latince kökenli olup "terrere" kelimesinden türemiştir. Latince'den alındığı 13 üncü yüzyıldan itibaren bireysel psikolojik bir ruh hali olan korku durumunu ifade etmektedir (Topal, 2005: 7). Türkçe'deki karşılığı ise "korkutma, yıldırma ve tedhiş" anlamına gelmektedir. Ancak bu korkutma, yıldırma ve tedhiş, yoğunluk olarak oldukça büyük çaplı ve birey ya da bireylerin ruhsal yapılarını birden bire kaplayan korku durumunu ve şiddet halini belirtmektedir (Öztürk [web], 2005).

Terörizm ise kelimenin sonunda her ne kadar siyasi ve felsefi sistemleri isimlendirmek için kullanılan "izm" eki bulunmakta ise de, gerçekte bir sistemi, bir ideolojiyi içermemektedir (Zafer, 1999b: 3). Terörden farklı olarak, terörizm siyasal amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı yöntem olarak benimseyen bir strateji anlayışıdır (Başeren, 2000: 2). Burada terörizmden kastedilen siyasal terörizmdir. Terörizmden söz edebilmek için aynı siyasi amaca yönelmiş bir dizi terör olayının varlığı gereklidir. Bu noktada siyasal terör ve siyasal terörizm arasında önemli farklılık vardır. Siyasal terör, çoğu zaman denetim dışı olup, organize ya da sistematik değildir (Başeren, 2002: 183). Siyasal terörizm ise birtakım siyasi taleplerin karşılanmasını sağlamak amacıyla; bireyleri, grupları, toplulukları

ya da devletleri yıldırmak için, cinayet ve yok etme hareketlerinin düzenli ve sistematik olarak kullanılması ya da bu amaçla tehdit oluşturulmasıdır (Wilkinson, 1977: 47-48). Bu manada bir tanım yapılacak olursa siyasal terörizm, siyasal amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı yöntem olarak benimseyen bir stratejidir (Hoffman, 1998: 43-44; Başeren, 2002: 183).

Genel anlamda şiddet, siyasi amaç taşımayan, buna karşılık yok etmeye kadar varan zarar verici saldırıların tümünü kapsamaktadır. Şiddet, terörizmin hem amacı hem de ön şartı olmakla beraber, terörizmi tamamlayan, şiddetin siyasi amaçlı olmasıdır (Beşe, 2002: 23). Bu çerçevede değerlendirildiğinde terör, hem şiddet yoluyla yaratılan korku ortamını, hem de bu ortamı yaratan şiddet eylemidir (Zafer, 1999a: 9). Terörizm ise siyasal amaçlara ulaşmak için organize ve sistematik olarak terör kullanılmasını ifade eder. Yer yer terör ve terörizm kelimeleri birlikte kullanılsa da kastedilen terörizmdir (Başeren, 2002: 183). Günümüzde terör ve terörizm arasındaki ayrım artık konuşma dilinde kalkmış ve her iki kavram da aynı anlamda ve birbirinin yerine kullanılmaya başlanmıştır (Zafer, 1999a: 11).

Terörizm ve gerilla kavramı çok sık karıştırılan kavramlardır. Terörizm, gerilla savaşı ya da herhangi bir savaş türü ile eş anlamlı değildir (Jenkins, 2003: 21). Ancak Fransız ihtilalinden bu yana terörizm ve gerilla savaşı iç içe girmiş kavramlardır. Teröristler kendilerine gerilla derler fakat gerillalar terörist değildir, düzenli ordulara karşı savaş açan düzensiz askerlerdir (Altuğ, 1995: 17). Gerilla, asker gibi uluslararası hukuk kapsamında bir savaşa katılmış kişidir ve toprak için mücadele vermektedir. Savaş hukuku kurallarına göre hareket eden askerden farklı olarak, küçük gruplar halinde örgütlendiklerinden aşırı hareketlilik ve düzensizlikten kaynaklanan avantajlarını bilerek savaşmaktadırlar (Zafer, 1999a: 78). Gerilla savaşı ise; seçici şiddet vasıtasıyla uygulanan, ayaklanmacı bir silahlı protestodur (Combs, 2003: 24). Teröristler ise belirli bir bölgeyi elde tutmak için ya da fiziksel olarak düşmanlarını yok etmek için savaşmazlar. Teröristlerin öncelikli amacı yaptıkları eylemlerle toplum üzerinde korku

yaratmaktır (Jenkins, 2003: 22). Teröristlerin hedefi silahlı kuvvetlerden ziyade rastgele seçilmiş sivil kişilerdir (Schmid, 2004: 204). Konunun daha iyi anlaşılması için Merari’ni geleneksel savaş, gerilla savaşı ve terörizm ayrımı yapmış olduğu sınıflandırma Tablo-1 de verilmiştir (1993: 227-228):

Tablo-1: Geleneksel Savaş, Gerilla Savaşı, Terörizm Özellikleri

	Geleneksel Savaş	Gerilla Savaşı	Terörizm
Birlik sayıları ve silahları	Büyük (Ordular, Kolordular, Tümenler..) Askeri Donanımın Tamamı (Hava Kuvvetleri, Zırhlı Birlikler, Topçular, v.s.)	Orta (Takım, Bölük, Tabur) Genellikle Hafif Piyade Silahları bazen de Topçu	Küçük (Genelde 10 Kişiden Az Gruplar) Tabanca, El Bombası, Suikast Silahları, Uzaktan Kumandalı Bombalar, Araba , Mayınlar gibi Özel Nitelikli Silahlar
Taktikleri	Birçok Askeri Birliği İçeren Birleşik Operasyonlar	Komando Tipi Taktikler	Çocuk Kaçırma, Suikast, Araba Bombalama, Uçak Kaçırma, Rehin Alma Gibi Özel Taktikler
Hedefleri	Genellikle Askeri Birlikler, Endüstriyel ve Ulaşım Yapıları	Genellikle Asker, Polis ve Yönetim Kademeleri	Devleti Sembolize Eden Değerler, Siyasi Rakipler ve Büyük Ölçüde Masum Siviller
Amaçları	Düşmanı Fiziksel Yok Etme	Başlıca Düşmanı Fiziksel Yıpratma	Psikolojik Baskı ve Dehşete Düşürme
Arazi Kontrolü	Evet	Evet	Hayır
Üniforma	Üniforma Giyer	Genellikle Üniforma Giyer	Üniforma Giymez
Savaş Alanı	Savaş Alanı Coğrafi Bölgelerle Kısıtlı	Savaş Alanı Ülke İçi Çekişmelerle Kısıtlı	Herhangi Bir Kısıt Yok Dünya Çapında Eylem Yapabilir
Uluslararası Yasallık	Savaş Kurallarına Uyduğu Sürece Var	Savaş Kurallarına Uyduğu Sürece Var	Yok
Ulusal Yasallık	Var	Yok	Yok

2. TERÖRİZMİN KÖKLERİ, TARİHSEL GELİŞİMİ ve DEĞİŞİMİ

Günümüzde 11 Eylül olaylarının ardından sıklıkla gündeme getirilen terörizm ve din arasındaki bağ aslında yeni bir olgu değildir. Yaklaşık iki bin yıl önce bugün terörizm olarak tarif edilen ilk hareketler dinci fanatikler tarafından gerçekleştirilmiştir. Diğer ilginç bir husus ise İngilizce’de terörizm veya terörü tarif etmede kullanılan birkaç kelime geçmişte Yahudi, Hint ve İslam dinine bağlı terörist grupların adından türemiştir (Hoffman, 1998: 88).

Bilinen en eski terörizm hareketi Zealots/Sicarii hareketidir. Bu hareket Ortadoğu’da, bugünkü İsrail ve Filistin topraklarında faaliyet göstermiştir. Sicarii, M.S. 66–73 yılları arasında Filistin’de Romalılara karşı yapılan mücadelede yer almış, üyeleri toplumun aşağı sınıflarından kimseler olan bağınaz din adamlarının kurmuş oldukları son derece iyi organize edilmiş dini bir mezheptir (Laqueur, 1977: 7). “Aşırı partizan”, “fanatik kimse” veya “bağınaz” anlamında kullanılan “zealot” kelimesi etimolojik olarak bu dini mezhebin adı ile ilişkilendirilir (Hoffman, 1998: 88).

Sicarii hareketi terör olarak tanımlanmıştır; zira taraftarları psikolojik tesir yaratıp amaçlarına ulaşmak için, Roma kurallarını savunan Romalılara ve Yahudilere karşı suikast ve vur kaç eylemlerini içeren şiddet uygulamışlardır. Sicarii’lerin eylemleri tahmin edilemiyor ve hedefler genellikle sembolik olarak seçiliyordu. Eylem yapmak için kalabalıkların yoğun olduğu dini ve resmi günleri seçiyorlardı (Çınar, 1997: 195). Sicarii’ler eylemlerinde “sica” adı verilen ve kıyafetlerinin altında sakladıkları küçük bir kılıcı silah olarak kullanıyorlardı. Eylemlerini yoğun kalabalıkta gerçekleştirir ve kalabalığa karışırlardı, böylece bulunmaları zorlaşırdı. Kullandıkları başka bir taktik de Kudüs’teki tahıl ambarlarını yakmak ve su kanallarını sabote etmektir. Bu grup arasında dava uğruna ölmeyi eğlenceli bir şey olarak görme eğilimi ve kurtarıma bekleyişi mevcuttu. Kudüs ele geçirilirse, günahkar olarak kabul edilen rejim iktidardan düşecek ve Romalılara karşı zafer mümkün olabilecekti (Laqueur, 1977: 7).

İngilizce’de saldırgan veya acımasız kişi anlamında kullanılan “thug” kelimesi Hindistan’da 7 nci yüzyılda ortaya çıkan ve ortadan kaldırıldığı 17

nci yüzyıla kadar Hindistan'ı teröre boğan Thug dini mezhebinin isminden türemiştir (Hoffman, 1998: 89). Thug olarak bilinen grubun üyeleri kurbanlarını ipekten bir bağ ile boğarlardı. Avrupalılara pek dokunmazlar, kurbanlarını rastgele seçerlerdi. Kendilerini gruba adayanlar Thungculuk'un kaynağını Hint Tanrıçası Kali'ye bağlamış ve Kali'ye kurban verme eyleminden türediğine inanmışlardır. Thuglar ölümü küçük görmekteydiler ve kolay anlaşılabilir bir siyasal amaca sahip değillerdi (Laqueur, 1977: 9).

Benzer şekilde katil veya suikastçı anlamına gelen "assassin" kelimesi M.S. 1090 ve 1272 yıllarında yaşamış ve o günkü Suriye ve İran topraklarını fethetmek için gelen Haçlı ordularına karşı mücadele eden Şii İsmaili dini mezhebinin adı olan Haşhaşin'den türemiştir. Haşhaşin üyelerinin eylemlerinden önce haşhaş yiyerek kendilerini uyuşturmalarından dolayı assassin kelimesi tam olarak haşhaş yiyen anlamına gelmektedir (Hoffman, 1998: 89). İran'da üslenen Haşhaşinler yüksek memurları, valileri, halifeleri ve Kudüs'ün haçlı Kralı Montferratlı Conrad'ı öldürerek Suriye'ye yayılmışlardır. Selahaddin Eyyubi'yi iki kez öldürmek istemişlerse de başaramamışlardır. İlk liderleri Hasan Sabbah, grubunun düşmanla açık savaşta mücadele etmek için çok küçük olduğunu, fakat küçük disiplinli bir kuvvet tarafından yürütülen planlı, sistematik, uzun vadeli terör kampanyasının etkili olabilecek siyasi bir silah olduğunu düşünmekteydi. Daima gizlilikle hareket eden terörist savaşçılar (fedayin), yabancılar hatta Hristiyanlar gibi giyinerek kimliklerini gizlemişler, silah olarak hançer kullanmışlar, asla zehir, mermi, mızrak ve ok gibi silahlar kullanmamışlardır. Hançeri sırf güvenilir bir silah olmasından değil, cinayeti kutsal bir ayin olarak görmelerinden dolayı kullanmışlar, ölümü ve şehadeti aramışlardır. Tarihi perspektif bakımından Haşhaşinler'in terörist mücadelesi Selçuklular'a yöneltilmiş sonuçsuz bir teşebbüs olarak kalmıştır (Altuğ, 1995: 28-29).

Dini motivasyonlardan arındırılmış siyasal terörizm ilk kez Fransız ihtilali sırasında ortaya çıkmıştır. Fransız ihtilalini takip eden 1793 – 1794 yılları, Robespierre'nin başında bulunduğu yönetimin uyguladığı baskı ve sindirme politikaları nedeniyle terör dönemi (regime de la terreur) olarak adlandırılmaktadır (Purtaş, 2003: 29). Ancak terörizm kelimesi o dönemde

çağdaş kullanımı ile tezat oluşturacak biçimde pozitif anlamı kullanılmıştır. Günümüzde, devlet dışı gruplar tarafından gerçekleştirilen eylemler olarak algılanan terörizm, 1793 – 1794 terör döneminde, kurulan yeni hükümet tarafından 1789 ayaklanmalarını izleyen kargaşa ve karışıklıklarla dolu anarşi döneminde düzeni sağlamanın bir aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulan İhtilal Mahkemesi tarafından ihanet suçu ile tutuklanan çok sayıda insan halk önünde giyotin ile ölüme gönderilmiştir. Bu tavır ile ihtilale muhalefet eden ya da eski rejime özlem duyan gruplara güçlü bir korku verilmiştir (Hoffman, 1998: 15). Hemen hemen bütün yabancı kaynaklarda “The Reign of Terror” (Terörün Hükümranlığı) başlığı altında irdelenen Fransız ihtilalinin terör dönemlerinde başat özellik; yönetimin sergilediği baskıcı, keyfi, kitleleri sindirmeye yönelik, karşıt kişi ve grupların yasallığı yadsıyan yöntemlerle tasfiyesi, savunma olanaklarının kısıtlanmasıdır (Çitlioğlu, 2005a: 97). Terörizm bundan sonra gücün ve iktidarın kötüye kullanımı ile ilişkilendirilen bir kavram haline gelmiştir (Hoffman, 1998: 17).

Sanayi devrimi ile meydana gelen kapsamlı sosyo-ekonomik değişiklikler Marksizm, komünizm, kapitalizm gibi yeni ideolojiler yaratmıştır. Bu ortamda terörizm, ihtilalci, devlet karşıtı bir anlam kazanmış I. Dünya savaşı öncesi duruma kadar da bu anlamını muhafaza etmiştir (Hoffman, 1998: 17). Bu dönemde birçok çağdaş terör örgütüne örnek olan “Narodnaya Volya” (Halkın İradesi) hareketi, Çarlık Rusya’sına karşı ideolojik tabanlı ve sistematik birçok eylem düzenlemiştir (Çınar, 1997: 196). Narodnaya Volya, Çarlık Rusya’sının otokratik yöneticilerini hedef alan, terör konusundaki tutumlarını net bir şekilde; yönetimden gelen şiddet ve zorbalık eylemlerinin sorumlularını yok etmek ya da cezalandırmak olarak dile getiren örgütlü bir harekettir. Terör eylemleri, yönetimin saygınlığını sarsmayı, yönetime karşı savaşın olanaklılığını sürekli kanıtlamayı, böylece halkın devrimci ruhunu canlandırmayı, son olarak da dövüşmeye yatkın, eğitilmiş güçleri biçimlendirip yönlendirmeyi amaçlamıştır. 24 Ocak 1878’de St. Petesburg Valisi General Trepov’un vurulmasıyla başlayan ve 1881’de Çar II. Aleksandr’ın vurularak öldürülmesiyle sonuçlanan Narodnaya Volya terörü, yeni bir savaş biçimi olarak “tek tek siyasal suikastler dizisini” terör gündemine taşımıştır (Erdem, 2001: 5).

Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde terörizm ihtilalci anlamını muhafaza etmiştir. Bu dönemde özellikle Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu gibi büyük devletlere karşı etnik milliyetçi ve ayrılıkçı hareketler tarafından terörizme başvurulmuştur. 1880 ve 1890'larda uluslararası sempati kazanmak ve destek elde etmek için militan Ermeni milliyetçi hareketler Türkiye'nin doğusunda terörist bir strateji izlerken aynı dönemlerde, IMRO (Inner Macedonian Revolutionary Organization: Ulusal Makedon Devrimci Ordusu) günümüz Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan topraklarıyla örtüşen bölgede bağımsızlık adı altında terörizme başvurmuştur. Gavrilo Princip tarafından, 28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Velihtı Arşidük Ferdinand'ın Saraybosna'da öldürülmesi ise Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur (Hoffman, 1998: 17-23).

1930'larla birlikte terörizmin anlamı yine değişmiştir. Bu dönemdeki terörizm kavramı, İtalya, Almanya ve Rusya gibi totaliter devletler ve bunların diktatör liderleri tarafından kendi sınırları içindeki vatandaşlarına karşı gerçekleştirilen kapsamlı bastırma eylemlerini tarif etmek için kullanılmıştır (Hoffman, 1998: 23).

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Sovyetler Birliği ile A.B.D. arasında yaşanan Soğuk Savaş döneminde, bu iki ülkenin, dolayısıyla da iki karşıt ideolojinin savaşı terör aracılığıyla yapılır olmuştur. Bu dönemde terörizm, çoğunlukla bir devletin başka devletlerin istikrarını bozmaya yönelik politikalarının bir aracı olarak kullanılmış, bu da devlet destekli uluslararası terörizmi doğurmuştur. Sovyetler Birliği, Batı Avrupa ülkelerindeki Marksist sol örgütlere destek sağlarken, A.B.D. ise demokrasi ve özgürlük adına üçüncü dünya ülkelerindeki diktatör yönetimler ve silahlı gruplarla dolaylı ya da doğrudan bağ kurmuştur (Chomsky, 2002: 26).

1960 ile 1980 arasındaki yirmi yıl boyunca dünyanın hemen her yerinde, demokratik ve sanayileşmiş ülkelere kadar her yerde, çeşitli ideolojilere ve amaçlara dayanan, bir kısmı günümüzde de aktif olan pek çok terör örgütü kurulmuş ve eylemde bulunmuştur. Baader-Meinhof, Doğrudan Eylem, Bask Bağımsızlık Hareketi (ETA), İrlanda

Cumhuriyet Ordusu (IRA), Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), Japon Kızıl Ordusu, Kızıl Tugaylar, Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri (FARC), Tupamaros, PKK bu dönemde kurulmuş belli başlı örgütlerdir. Bu örgütlerin bir kısmı anarşist, bir kısmı anti-emperyalist, bir kısmı Marksist-Leninist, bir kısmı milliyetçi, bir kısmı da ayrılıkçı ideoloji ve amaçlar taşımaktadır. Yine bu örgütler Soğuk Savaş dönemindeki kutuplaşmadan dolayı ya özgürlük savaşçısı ya da terörist olarak adlandırılmaktadır. Bu örgütlerin başlıca eylem biçimi uzunca yıllar bombalı saldırılar ile siyasi cinayetlerle sınırlı kalmıştır. 1960'lardan sonra bu eylem biçimlerine adam kaçırmalar ve uçak kaçırmalar eklenmiştir (Güzel, 2002: 7).

1980'lerden itibaren uluslararası terörizm, İsrail'e karşı mücadele açmış olan çeşitli grupların faaliyetleri, uçak kaçırma, rehine alma ve bir dış politika aracı olarak terörist örgütlerin devletlerce desteklendiği bir şekil almıştır (Gearson, 2002: 16).

1960'lar ve 70'ler boyunca terör örgütleri çoğunlukla aşırı solcu ve aşırı sağcı kanatlarda yer almasına rağmen 1990'larda din, terörün özellikle de ideolojik boyutunda ön plana çıkan bir olgu olmuştur. Orta Doğu kökenli İslamcı hareketlerin yanı sıra Japonya'daki Aum Shirinko tarikatı gibi oluşumlar da dine dayalı terör yapan örgütler olarak ortaya çıkmıştır (Erkmen. 2001: 6).

1990'li yıllardan itibaren teknolojik gelişime bağlı olarak terör eylemleri yeni şekillerle ortaya çıkmıştır. (Arıboğan, 1998: 453). Adam ya da uçak kaçırma, banka soygunları, bombalama gibi basit eylemlerin yerini, daha fazla yıkım yaratacak ve dolayısıyla daha fazla toplumsal reaksiyon doğuracak faaliyetler almıştır. Eldeki silahların daha etkin ve kitlesel yıkım yaratacak şekilde kullanımına yönelik girişimin ilk örnekleri 1990'lı yıllarda gündeme gelmeye başlamış, Oklahoma bombalanmasında olduğu gibi kullanılan patlayıcıların oranı tonlarla ifade edilmeye başlamıştır (Övet, 2005: 194-195). Nükleer silahlara ek olarak sinir, deri ve kan dolaşım sistemlerini hedef alan biyolojik ve kimyasal silahları içeren kitle imha silahlarının teröristlerin tarafından kullanılabilmesi ihtimali, uluslararası toplumu yeni bir tehlike ile daha tanıştırmış ve soğuk savaşın bitmesinin yarattığı iyimser

ortam, yerini herkesin savunmasız yakalanılabileceği bir terörizm tehlikesine bırakmıştır. Bunun en açık örneklerinden birisi Aum Shirinko tarikatının Japonya`da Mart 1995`te Tokyo metrosunda giriştiği saldırı olmuş, 10 kişinin ölümü ve 5000` den fazla yaralı ile sonuçlanan saldırı sonrası, bu tür silahların terörist örgütlerin ellerinde ne denli tehlikeli hale gelebileceğini gözler önüne sermiştir (Laqueur, 2002: 154).

11 Eylül 2001 tarihinde A.B.D.'nin maruz kaldığı saldırılar ile uluslararası ilişkilerde sıcak gelişmeler yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler terörizmi uluslararası barış ve güvenliği bozan bir tehdit olarak kabul etmiştir. A.B.D.'nin "terörizmle savaş" adı altında gerçekleştirdiği Afganistan ve Irak operasyonları, İngiltere ve Mısır'ın maruz kaldığı bombalama eylemleri terörizmi gündemin değişmeyen başlığı haline getirmiştir. Çok eski tarihlerde ortaya çıkmış ve devamlı değişime uğrayarak varlığını günümüze kadar sürdürmüş olan terörizm sahip olduğu çeşitli özelliklerle uluslararası ilişkilerde önemli bir sorun olarak tarihi süreçte yerini almış ve de aynı şekilde devam etmektedir.

Günümüzdeki terörizm olgusu geçmişle mukayese edildiğinde birçok yönden farklılık göstermektedir. Bu farklılık öncelikle kendini medyada göstermektedir. Artık teröristler medya aracılığı ile geçmişe oranla daha çok kişiye rahatlıkla ulaşabilmektedir. İletişim teknolojilerindeki gelişim terörist saldırıları anında tüm dünyaya duyurmakta ve herkesi haberdar etmektedir. Geçmişte dinamitle yetinmek zorunda kalan terörist örgütler artık silah teknolojilerindeki geniş yelpazeden faydalanmaktadır. Teröristlerin ellerindeki silahların çeşitliliği ve öldürücülüğü artmıştır. Küreselleşmeyle birlikte artan iletişim ve ulaşım imkanları terörist örgütlerin saldırı hedeflerini ve alanlarını artırmıştır. Geçmişte lokal bölgelerle sınırlı olan terörist faaliyetlere şimdi tüm kişi ve kurumlar, yer ve zaman gözetmeksizin hedef olabilmektedir. Son olarak günümüzdeki terörizm geçmişe oranla daha acımasız hale gelmiştir. Geçmişte devlet başkanları, diplomatlar vb. gibi kısıtlı sayılabilecek önemli kişiler terörist örgütlerin öncelikli hedefi iken şimdi rastgele seçilen ya da terör eylemleri sırasında tesadüfen olay yerinde bulunan masum insanlar daha çok teröristlerin hedefini teşkil etmektedir (White, 2003: 75).

3. TERÖRİZMİN TANIMLARI

İnsan hayatında şiddetin varlığı değişmez nitelikte olmakla birlikte; şiddetin kendisini ifade tarzı ve kendisine yüklenen anlam farklı olabilmektedir. Şiddetin bütün şekilleri, sosyal ve yasal kontrol modellerinin formüle edilmesine esas teşkil edecek olan sosyo-politik değerlendirme temelinde, kriminal boyutu açısından benzer nitelikler; fakat amaçları, araçları, failleri ve kurbanları bakımından farklılıklar gösterebilir. Dolayısıyla, siyasal şiddet ve onun en yaygın şekli olan terörizm de kavramsal olarak evrensel değildir. Çünkü, siyasal şiddet kavramını oluşturan şiddet olgusu ve siyasal olma, zamana ve mekana göre değişmektedir (Beşe, 2002: 23).

Bu nedenle terörizm, siyasi, ekonomik, sosyolojik, psikolojik yönleri itibariyle birçok disiplinin inceleme alanına girdiğinden yapılan çalışmalarda farklı bakış açılarıyla değerlendirildiğinden çok çeşitli tanımlar ortaya konulmuştur (Purtaş, 2003: 29). Gerek bakış açılarının sonsuz çeşitliliği, gerekse terörizmin esnek doğası gereği genel geçer bir tanım yapmak ise şu an için çok uzak bir ihtimaldir (Arıboğan, 2005: 22). Bu nedenle çalışmada herhangi bir tanım yapmaktan ziyade yapılmış çeşitli tanımlar incelenecektir.

Oxford Dünya Tarihi sözlüğünde terörizm (2000: 618);

“Şiddet içeren, korku ve gözdağı vermeye yönelik eylemlerin özellikle siyasi amaçlar için kullanılmasıdır. Terörizm en yaygın biçimde, amacı belirli bir devlet otoritesini yıkmak olan ihtilalci gruplar ve self-determinasyon hakkını arayan milliyetçi gruplar tarafından kullanılmıştır. Terörizm teknikleri mülkiyete ve bireylere karşı bombalı ve silahlı saldırıları, hükümet ya da güçleri ile bağlantıları olan önemli kişilere suikast ya da rehin alma eylemlerini ve uçak, tren, gemi gibi araçların kaçırılmasını içermektedir”

ifadeleriyle tanımlanmıştır.

Encyclopedia of Social Sciences ise terörizmi, “Örgütlü bir grubun ya da partinin istediği sonucu, sistemli şiddet kullanımı suretiyle sağlamak için başvurduğu yöntem ya da teori” olarak tanımlamaktadır.

Türk Dil Kurumunun Sözlüğünde ise terörizm, “Siyasi bir amaca ulaşmak için yıldırma hareketlerini düzenli bir biçimde kullanma, tedhişçilik”

olarak tanımlanırken, terör ise “Yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkmak, korkutma, tedhiş” olarak ifade edilmiştir (1998: 2200).

Terörizme kavram olarak sözlük ve ansiklopedilerde yapılan farklı tanımlarının yanı sıra devletlerin hukuk sistemlerinde de birbirinden farklı tanımlar yapılmıştır. Türk hukuk sisteminde, 12 Nisan 1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununa göre;

"Terör; baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzenini değiştirmek, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir"

İngiliz hukuk sisteminde terörizm, “politik, dini veya ideolojik amaçlarla bireylere ya da bireylerin mallarına karşı gerçekleştirilen, insan hayatına, kamu sağlığını ve güvenliğini tehlikeye atan şiddet eylemleri”, Fransız Ceza kanununda terörist eylemler, “kamu düzenini terör ve tehdit yoluyla ciddi şekilde değiştirebilecek eylemler” olarak tanımlanmaktadır. İtalyan Ceza Kanununda ise “demokratik düzeni yıkmak” tabiri kullanılmaktadır. Portekiz ve İspanyol Ceza kanunlarında da benzer şekilde, terörizm olarak, anayasal düzeni yıkmayı ve kamu düzenine zarar vermeyi amaçlayan eylemlerden bahsedilmektedir (Beşe, 2002: 27).

Ülkelerin kendi hukuk sistemlerinde çeşitli yönlerden farklılık arz eden terörizm tanımları A.B.D. ise farklı bir boyutta kendini göstermiş ve devletin kurumları arasında da farklı terör tanımları yapılmıştır. Savunma Bakanlığı terörizmi, “... devrimci örgütler tarafından siyasi ve ideolojik amaçlarla hükümetleri veya toplulukları sindirmek veya baskı altında tutmak niyetiyle bireylere veya bireylerin mallarına karşı hukuk dışı kuvvet kullanımı veya kullanma tehdidi veya şiddet uygulanmasında bulunmak” şeklinde tanımlarken, Dışişleri Bakanlığı, “... ulusaltı gruplar veya gizli ajanlar tarafından sivillere karşı gerçekleştirilen önceden tasarlanmış, siyasi amaçlı şiddet” tanımını yapmıştır. Adalet Bakanlığı ise, “... sivil toplumu korkutmak

veya zorlamak, korku veya sindirmeyle ya da adam kaçırmaya veya suikast yoluyla hükümetin davranışlarını etkilemek niyetiyle şiddet eylemlerinde bulunması” olarak tanımlanmıştır. Diğer taraftan FBI (Federal Bureau of Investigation), “... politik veya toplumsal amaçlarla bireylere veya mallarına karşı hükümetleri, sivil toplumu sindirmek veya zorlamak amacıyla hukuk dışı kuvvet kullanımında ve şiddet uygulanmasında bulunmasıdır” tanımını yapmıştır (Topal, 2005: 34-35).

Akademik çevrelerde ise tanım farklılıkları o kadar çoktur ki belki de herkes kendi tanımına sahiptir demek yanlış olmayacaktır. Terörizmin soyut konsepti kavramın birçok yönde kullanılmasını sağlamıştır. Birçok olasılığı kapsayan tek bir tanım yapmayı düşünmekte aslında gerçekçi değildir. Ancak tanımlar incelendiğinde ortak noktaların olduğu, genel olarak kurbanlar ve hedefler üzerinde yoğunlaştığı görülecektir (Schmid and Jongman, 1988: 110).

Akademik literatür içerisinde, terörizm konusunda önemli bir yeri olan Wardlaw’a göre (1989: 16):

“Terörizm, bireyler ya da gruplar tarafından, yerleşik bir otorite adına ya da bu otoriteye karşı, eylemin esas mağdurlarından çok daha geniş bir hedef kitle üzerinde maksimum seviyede endişe ve korku yaratmak suretiyle, siyasi taleplerini kabul ettirmeye yönelik şiddet kullanımı ya da şiddet kullanma tehdididir”

Uluslararası Ceza Hukukunun ünlü ismi Bassiouni’de terörizmi, Siracusa’daki Suç Bilimleri Uluslararası Yüksek Araştırma Enstitüsü’nde Terörizm Dahil, Çeşitli Görünümdeki Suçların Kontrolü ve Önlenmesi için Uluslararası İşbirliğine Dair Birleşmiş Milletler Uzmanlar Toplantısı’nda yapmış olduğu konuşmada şu şekilde tanımlamıştır (Bassiouni, 1999’dan aktaran Beşe, 2002: 25):

“Terörizm, belirli bir toplum içerisinde, iktidar olmaya yönelik bir sonuç elde etmek ya da failerin kendileri ya da bir devlet adına hareket edip etmediklerine bakılmaksızın, belirli bir davanın veya problemin propagandasını yapmak için terör (dehşet, korku) yaratmak üzere tasarlanmış, uluslararası düzeyde yasaklanmış şiddetin, ideolojik olarak motive olmuş stratejisidir”

Jenkins, terörizmi tiyatroya benzeterek güç kullanarak ya da güç kullanma tehdidiyle bir siyasi değişime yol açmak olarak tanımlamıştır (2003: 17-22). Normal şiddet olayları ile terörizm arasında bir ayırım yapan Hoffman'ın terörizm tanımı ise, kasıtlı bir biçimde şiddet veya şiddet tehdidiyle korkunun yaratılarak ve istismar edilerek siyasi bir değişikliğin gerçekleştirilmesidir (1998: 43).

Thornton, terörizmi şiddet kullanma ya da şiddet tehdidi içeren normal dışı yollarla siyasal davranışları etkilemek üzere dizayn edilmiş "sembolik bir fiil" şeklinde tanımlayarak terörizmin bir yöntem olduğu üzerinde durmuştur (Thornton, 1964'ten aktaran Wardlaw, 1989: 9).

Terörizm ve terörizmin tanımları ile ilgili çalışmalarıyla popüler olan Alex P. Schmid'in, genel olarak tarafsız ve genel kapsamlı sayılabilecek terörizm tanımını şu şekildedir (1993: 8),

"Terörizm, gizli ya da yarı gizli birey, grup ya da devlet aktörleri tarafından, kişisel, kriminal veya siyasal sebeplerle, korku ve endişe kaynağı olan tekrarlanmış şiddet eylemleridir. Suikastlar hariç olmak üzere, bu eylemlerin doğrudan hedefleri, asıl mağdurlar değildir. Şiddetin insan mağdurları, ilk aşamada, mesaj jeneratörü olarak, genelde hedef nüfus kitle içerisinde fırsatın elverişliliğine bağlı olarak rastgele ya da önceden belirlenmiş temsili veya sembolik hedefler olarak seçilirler. Teröristler, doğrudan mağdur ve hedef kitle arasında tehdit ve şiddet üzerine kurulu bir iletişim süreci oluşturmak isterler. Teröristlerle mağdurlar ve esas hedef kitle arasındaki tehdit ve şiddet üzerine kurulu iletişim süreci, söz konusu esas kitleyi, yani toplumun genelini etkilemeyi amaçlamaktadır. Yıldırma, zorlama veya propaganda amaçlarından hangisine ulaşılması isteniyorsa; buna uygun olarak hedef kitle terörün, taleplerin veya ilginin odağı haline getirilir".

Bu tanım oldukça uzun ve kapsamlıdır. Herhangi bir devletin hukukuna girmesinin zor olduğunu kendisinde kabul etmektedir.

Terörizm kavramının tanımında akademik yazarlar arasında fikir ayrılığı genelde tanımın nasıl yapılacağı konusunda ortaya çıkmaktadır. Bir grup yazar motivasyonun değil eylemlerin terörizmi tanımlaması gerektiğini savunmaktadır (Jenkins, 2003: 17). Bu karşı olan grup ise eylemlerin değil motivasyon öğelerinin terörizmi tanımlaması gerektiğini düşünmektedir (Hoffman, 1998: 43-44). Terörizm konusunda çalışan çoğu yazar ise tanımın

yöntem, hedef ve amaçları kapsamı gerektiğini ileri sürmektedir (Kushner, 2003: 9).

Terörizmin tanımının yapılmasına ilişkin önemli bir çalışmada Schmid tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu konuda yapılmış olan 109 tanımı inceleyerek en sık tekrarlanan nitelikleri ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu yolla ulaşmak istediği amaç herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir terörizm tanımını yapmak olmuştur. Bu çalışmanın sonucunda, en fazla tekrar sayısına sahip olan 22 tanımsal nitelik belirlemiştir. Belirlediği tanımsal nitelikler ve tekrarlanma sıklıkları Tablo-2'de verilmiştir (Schmid and Jongman, 1988: 76-77).

Tanımlar üzerinde 11 Eylül olaylarından sonra yapılan başka bir çalışmada da 11 Eylül den önce 20 ve sonrasında yapılan 22 tanım incelenmiş ve ilginç sonuçlar elde edilmiştir (Steward [web], 2005)

Terörizmin kurbanlarını tanımlamak için kullanılan kelimelerden “savaşçı olmayan” (noncombatant) kavramı %11 (%9 dan %20 ‘ye) , “siviller (civilians)” kavramının kullanımı ise %12 (%23 den %35 e) artmıştır. “Birey (individual)” ve “şahıs (person) kavramlarının kullanım sıklığı %5 azalmıştır. Bu durum terörizmin kurbanlarının kişisel veya birey olmaktan ziyade grup veya topluluk olmaya başladığı şeklinde yorumlanmıştır.

Terörizmin amaçlarını tanımlamak için kullanılan kelimelerden “siyasal amaçlar (political goals)” kavramının kullanımında gözle görülür bir artış olmamıştır. Bununla beraber “amaçları devam ettirme (furtherhance of goals)” kavramının kullanımı %11 artmıştır ve buda terörizmin rastgele değil bilinçli olarak yapıldığı şeklinde yorumlanmıştır. “Korku (fear)” kavramının kullanım sıklığı %15 artarken “korku yaratmak (instilling/creating fear)” kavramının kullanım sıklığı %40, “sindirmek, yıldırım (intimidate)” kavramının kullanım sıklığı %8 düşmüştür. Buradaki artış ve azalışlar öncelikli amacın korku yaratmak veya sindirmekten ziyade doğrudan korku olmaya başladığı şeklinde yorumlanmıştır.

Tablo-2: Terörizm Tanımının En Sık Tekrarlanan Nitelikleri (Schmid and Jongman, 1988: 76-77)

<i>SIRA NO</i>	<i>NİTELİK</i>	<i>SIKLIK ORANI (%)</i>
1	ŞİDDET, GÜÇ	83.5
2	SIYASI, POLİTİK	65
3	TERÖR KAYNAKLI KORKU	51
4	TEHDİT	47
5	PSİKOLOJİK ETKİ VE BEKLENEN TEPKİLER	41.5
6	KURBAN-HEDEF AYRIMI	37.5
7	AMAÇLI, PLANLANMIŞ, SİSTEMATİK, ORGANİZE	32
8	SAVAŞ METODU, STRATEJİ, TAKTİK	30.5
9	EKSTRANORMALLIK, KABULEDİLEN KURALLARIN İHLALİ	30
10	ZORLAMA, GASP, GÖREVE İTAAT	28
11	KAMUOYUNUN GÖRÜNÜŞÜ	21.5
12	KEYFİLİK, KİŞİLİK DIŞI, RASTLANTISAL KARAKTERLİ,	21
13	SİVİLLER, SAVAŞMAYANLAR, TARAFSIZLAR, DIŞARIDAKİ	17.5
14	YILDIRMA, SİNDİRME	17
15	KURBANLARIM MASUMLUĞU	15.5
16	GRUP, HAREKET, SUÇ İŞLEYEN ÖRGÜT	14
17	SEMBOLİK GÖRÜNÜŞ, DİĞERLERİNE GÖSTERME	13.5
18	MEYDANA GELEN ŞİDDETİN HESAPLANAMAZ, TAHMİN	9
19	GİZLİLİK, ÖRTÜLÜ DOĞA	9
20	DEHŞETİN ARD ARDA SERİ HALİNDE TEKRAR ETMESİ	7
21	SUÇ	6
22	ÜÇÜNCÜ TARAFDAN YAPILAN TALEPLER	4

Terörizmin eylemlerini tanımlamak için kullanılan kelimelerden “zarar vermek [injur(ing)]” kavramının kullanım sıklığı %25 artarken “yok etmek (destroy)” ve “moral bozmak (demoralization)” kavramları yeni ortaya çıkmış ve %5 oranında kullanılmıştır. “Şiddet tehdidi (threatening violence)” kavramının kullanım sıklığı önemli derecede %33 (%27 den %60) oranında artmıştır. Bu değişiklikler terörizmin duygusal etkisinin arttığı yönünde yorumlanmıştır.

Araştırmanın sonunda elde edilen en önemli sonuç ise terörizm konusunda çalışan yazarların terörizmi artık kriminal bir olgudan ziyade siyasal bir olgu olarak tanımlamaya başlamalarıdır (Steward [web], 2005).

Terörizmin tanımlanmasına yönelik uluslararası çalışmalar ise ilk olarak Milletler Cemiyeti’nde 1934 – 1937 yılları arasında yapılmıştır. Aralık 1934 yılında Yugoslavya Kralı I. Alexander ve Fransa Dışişleri Bakanı Louis Barthou’nun Marsilya’da terörist bir örgüt tarafından öldürülmesinin etkisiyle terörizm konusu ele alınmıştır. Milletler Cemiyeti 1935 yılında Kopenhag konferansında "Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması " ve "Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurulması" konularında iki sözleşme hazırlamış ve bunlar 16 Kasım 1937 de Cenevre’de imzalanmıştır. Ancak, bu iki sözleşme 24 ülke tarafından imzalanmış ve yalnızca Hindistan tarafından onaylandığı için hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir (Saul, 2005: 62-63). 1937 tarihli Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması sözleşmesinin 1/1 maddesinde devletlerin bir başka devlete karşı yöneltilen terörist faaliyetleri teşvik etmekten kaçınma ve bu tür faaliyetleri önleme konusundaki uluslararası hukuk yükümlülüğü teyit edilirken, 1/2 nci maddesinde terörizm, bireylerin ya da bireyler grubunun ya da toplumun zihninde bir terör hali yaratmak için tasarlanmış ya da planlanmış, bir devlete karşı yöneltilen kriminal eylemler olarak tanımlanmıştır. Sözleşmenin ikinci maddesinde de kriminal eylemler ayrıntılı bir şekilde sıralanmıştır (Chadwick, 1996: 98)

Uluslararası alanda terörizmi tanımlamaya yönelik çalışmalar Birleşmiş Milletler tarafından da yapılmış ve halen devam etmektedir. Birleşmiş Milletler terörizmin önlenmesine yönelik bir çok karar ve sözleşme kabul etmesine rağmen terörizmin yasal tek bir tanımını yapmaktan ziyade

uçak kaçırma, diplomatlara suikast gibi bir takım terörist eylemleri tanımlamıştır (Guillaume, 2004: 538). Ancak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu terörizm meselesinin tüm yönlerini içeren kapsamlı bir hukuksal çerçeve oluşturmak amacıyla 9 Aralık 1994 tarihinde 49/60 sayılı Uluslararası Terörizmin Yok Edilmesine İlişkin Önlemler Deklarasyonunu kabul etmiştir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 17 Aralık 1996 tarihli ve 51/210 sayılı kararı ile görevi terörizmin önlenmesi konusunda kapsamlı bir sözleşme hazırlamak olan bir Ad Hoc Komite kurmuş ve söz konusu Komite bu amaçla çalışmalarını sürdürmüştür. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2001 Eylül – Aralık 56. dönem toplantısında, uluslararası terörizmin önlenmesi konusunda kapsamlı bir sözleşme hazırlama görevini 6. Komiteye vermiştir. 6. Komite ise bu amaçla bir Çalışma Grubu oluşturmuştur. 8 Ekim 2001 deki toplantısında 6. Komite Çalışma Grubu'nu bütün Birleşmiş Milletler üyesi devletlere açmaya karar vermiştir. Çalışma Grubu'nun toplantılarında Uluslararası Terörizm Konusunda Kapsamlı Taslak Sözleşme hükümleri üzerinde ayrıntılı tartışmalar gerçekleşmiştir. (Taşdemir, 2005:27). Kapsamlı Taslak Sözleşme hazırlanması çalışmalarında, ülkelerin tümü teröre karşı olduklarını ifade etmelerine ve terörle mücadele edilmesi gerektiği hususunda hemfikir olmalarına rağmen bazı konular hakkındaki önemli anlaşmazlıklar görüşmelerin uzlaşma ile sonuçlanmasını engellemektedir. Görüş ayrılıkları şu hususları içermektedir (Kaya [web], 2005):

- Terörün hukuksal tanımı;
- Terörizm ile sömürgecilik karşıtı ve ulusal kurtuluş hareketleri arasındaki ilişki,
- Devletlerin silahlı kuvvetlerinin faaliyetleri.

Ad Hoc Komite toplantılarında delegasyonlar tüm görüş ayrılıklarına rağmen 27 maddenin büyük kısmının görüşülmesi hususunda hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Buna rağmen yukarıda sıralanan konuları içeren üç maddeye ilişkin düzenlemeler henüz gerçekleştirilememiştir. Ad Hoc Komite aynı zamanda Nükleer Terörizm Faaliyetlerinin Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme Taslağı'nı da hazırlamakla görevlidir. Bu taslakla ilgili

olarak da yukarıdaki ile paralel olarak terörizmin hukuksal tanımı önemli bir anlaşmazlık noktasını oluşturmaktadır (Kaya [web], 2005).

Terörizm görüldüğünde kolaylıkla fark edilen ancak tanımlanması zor olan küresel bir fenomen haline gelmiştir. Birçok terörizm tanımı vardır ve hepsi de kendi perspektifinde doğru olduğu kadar terörizmin gerçek boyutunda da birkaç noktadan kusurludur. Bununla beraber bütün tanımlar birlikte analiz edilse kabul edilebilir bir tanıma ulaşmak mümkün gözükmez. Ancak çok farklı açıdan konuya yaklaşmak değil terörizmin uygulayıcıları ve uygulama amaçları da tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Her şeye rağmen uluslararası ortamda terörizmin kabul edilmiş tek bir tanımın olmayışı, terörle mücadelede hem devletleri hem de uluslararası organizasyonların etkinliğini azaltmaktadır (Prabha, 2000). Bu nedenle terörizmin uluslararası ortamda ortak bir tanımının olmayışı uluslararası toplumun önünde aşılması gereken önemli bir engel olarak durmaktadır.

4. TERÖRİZMİN TANIMI -TANIMSIZLIĞI SORUNU

Terörizmin özel karakterine ve işleyiş biçimine, siyasal yönelimine ve uzun dönemli sonuçlarına, onu güdüleyen ve esin veren şeylere ilişkin bütün tartışmalar, ideal olarak sorunu açık, tam ve anlaşılır bir şekilde tanımlanmasıyla son bulacaktır. Zira tanım üzerinde geniş bir uzlaşma olmadıkça, herkesin terörizmi farklı bir biçimde yorumlaması tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Terörizmin genel olarak şiddet mi yoksa şiddetin özel bir biçimi mi olduğu, vurgulamanın onun siyasal karakterine ve savaş yöntemlerine mi, yoksa sahip olduğu stratejinin anormal karakterine mi yapılması gerektiği, belli bir amaca yönelik sistematik karakterinin mi, yoksa tahmin edilemezliği ile simgesel yönlerinin mi ya da belki de kurbanlarının pek çoğunun masum insanlar olması gerçeğinin mi seçilip ayrılması gerektiği üzerinde bir anlaşma yoktur (Laqueur, 2002: 95).

Terörizmin uluslararası bir sorun olarak görülmeye başlanmasıyla birlikte, devletler bir yandan kendi iç hukuk sistemlerinde terörle mücadele amacıyla çeşitli hukuki düzenlemeler yapmışlar, diğer yandan da uluslararası alanda çalışmalara başlamışlardır. Ancak yapılan bu çalışmalara rağmen

terörizm konusunda ortak bir çerçeve oluşturulamamış ve terörizm kavramı üzerinde uluslararası toplumun tamamı veya büyük bir çoğunluğunun kabul ettiği bir tanım yapılamamış; devletler, terörizmle ilgilenen kurumlar ve uzmanlar kendi algılamaları doğrultusunda farklı görüşler ve tanımlar benimsemişlerdir. Terörizm kavramının tanımlamasının yapılıp yapılamayacağı konusu uluslararası hukuk doktrinde ele alınmış ve bu konuda genel olarak iki ayrı görüş ortaya çıkmıştır (Topal, 2005: 9-10; Taşdemir, 2005: 10-11).

Tanım sorunu ile ilgili ilk görüş, terörizmin kavramının genel kabul gören bir tanımının yapılamamış olmasını uluslararası toplumda terörizmle mücadele en büyük engel olarak görmekte ve genel kabul gören bir tanım yapılmasının şart olduğunu savunmaktadır (Whittaker, 2003: 266). Bu görüş pek çok yazar ve uzman tarafından desteklenmektedir. Bu konuda Wardlaw temel bir tanım olmadan terörizm dediğimiz fenomenin bir tehdit olup olmadığını ve terörizmin bir teorisinin olup olmayacağını söylemenin imkansız olduğunu belirtmektedir (1989: 3). Sorel ise uluslararası hukukta uzun yıllar önce terörizmden ziyade terörizmin belirli eylemlerinin tanımlanmış olduğunu ancak bu durumun ise terörizmle mücadele pek etkiliği olmadığını savunmakta ve genel kabul gören bir tanım olmadan terörizmin, herkes tarafından utanç verici kabul edilen ve kınanan fakat hiç kimse tarafından anlaşılmayan bir fenomen olarak kalacağını ileri sürmektedir (2003: 370).

Uluslararası işbirliğini engelleyen temel sorunun terörizmin tanımı olduğunu söyleyen Thackrah, genel kabul gören bir tanımın terörizmle mücadelede ülkelerin siyasi liderlerine etkin politikalar ve yöntemler üretmelerine yardımcı olacağını düşünmektedir (1989: 28). Uluslararası terörizmle mücadelede en büyük engelin devletlerin üzerinde anlaşmaya vardıkları ortak bir terörizm tanımının yapılamaması olduğunu belirten Başeren ise genel kabul gören bir tanımın yapılması halinde terörizmle mücadelenin sorun olmaktan yavaş yavaş çıkacağını beyan etmektedir. Bununla birlikte tanım sorununu bir çıkmaz olarak görmekte ve uzun süre bu çıkmazın aşılamayacağını vurgulamaktadır (2002: 184).

Tanım sorunu ile ilgili uluslararası hukuk doktrininde oluşan diğer görüş ise terörizmin özelliklerinden dolayı genel kabul gören bir tanımın yapılmasının imkansızlığına işaret ederek tanım yapmaktan ziyade terörizmi oluşturan belirli suçların ve eylemlerin üzerinde yoğunlaşılması gerektiğini savunmaktadırlar (Whittaker, 2003: 266). Henüz genel kabul gören evrensel bir tanımın yapılamadığına değinen Comb, siyasi olarak bireyleri ya da toplumları terörist olarak suçlama hatasına düşmemek için belirli eylemlerin kim tarafından ve hangi amaçla yapıldığına bakılmadan terörizm olarak tanımlanmasının gerektiğini belirtmektedir (2003: 10). Uluslararası Adalet Divanı yargıçlarından Richard R. Baxter ise “Terörizmin hukuksal bir tanımının, bize nüfuz ettiğini reddetmeye daima bir nedenimiz var. Terim, kesin değildir, müphemdir ve hepsinden ötesi bu işlevsel bir hukuksal amaca hizmet etmemektedir” diyerek tanıma gerek olmadığını belirtmektedir (Baxter, 1974’ten aktaran Taşdemir, 2005: 12).

İki görüşte objektif olarak değerlendirildiğinde, terörizmin genel kabul gören bir tanımının yapılması uluslararası alanda işbirliğinin sağlanmasında önemli bir adım olacağı kaçınılmaz görünmektedir. Tanımın yapılması ile birlikte terörizmle mücadelede hem devletler hemde akademik camia tarafından etkili çözümler üretilmesi sağlanacaktır. Tanımın yapılmaması halinde ise terörizm günümüzde olduğu gibi belirsiz bir fenomen olmayı sürdürürken, uluslararası ortamda karmaşa ve bölünmelere yol açmaya devam edecektir.

5. TERÖRİZMİN TANIMI-TANIMSIZLIĞI SORUNUNUN NEDENLERİ

Terörizmi tanımlamada ortaya çıkan temel problemler, genel olarak, olayın dilbilimsel olarak tanımlanmasından değil; terörizmin siyasal, sosyolojik, ekonomik, hukuksal, etiksel, felsefi ve uluslararası boyutları olan karmaşık niteliği ve sübjektif tabiatı ile bağlantılıdır. Terörizmi tanımlama konusundaki birincil problem, kavramın farklı ideolojik ve siyasal değer yargılarını yansıtan içeriğinden kaynaklanmaktadır (Beşe, 2002: 30). Devletlerin farklı siyasal görüşlere ve önceliklere sahip olması söz konusu tanımlama sorununda uluslararası birlikteliği sağlamada önemli bir engel teşkil etmektedir. Uluslararası toplum terörizmi kınamada fikir birliğini

sağlamış ancak terörizmi ve kimin terörist olduğunu tanımlamada aynı başarıyı sağlayamamıştır (Nee, 2002: 3). Devletler yapılacak bir tanımla kendilerini bağlamamayı, eğer bir tanım yapılacaksa da bu tanımın kendilerine bir sınırlandırma getirmemesini istemektedirler (Topal, 2005:12).

Terörizmin temel sebeplerinden biri de bir devlet içinde bulunan etnik azınlıklar gibi büyük çoğunluğa göre çeşitli temellerde farklılıklar gösteren alt gruplardır. Bu grupların eşit haklar veya kendi kendilerini yönetme haklarını elde etmek için başlattıkları sosyal hareketler, ilerleyen safhalarda bölünmeyi sağlamak için terörizme kaynak teşkil etmektedir (Crenshaw, 2003: 92). Uluslararası hukukta self determinasyon hakkının özendirilmesi ve bu hakkın yanlış yorumlanarak her türlü etnik grubun ulusal kurtuluş hareketlerini bu hakka dayanarak meşrulaştırma çabaları, uluslararası alanda terörizmin tanımlama sorununun diğer bir önemli sebebini oluşturmaktadır.

Uluslararası alanda terörizmin tanımlanmasının önündeki engellere bakıldığında, genel olarak devletlerin siyasi sistemlerindeki farklılıklarından dolayı terörizm ve terör kavramına ayrı şekilde yaklaşımları diye özetleyebileceğimiz siyasi nedeler ile uluslararası hukuktan kaynaklanan neden olarak kabul edebileceğimiz self determinasyon hakkı ve ulusal kurtuluş hareketleri genel kabul gören bir tanıma ulaşılmasını engelleyen başlıca unsurlardır (Black [web] 2000).

a. Siyasi Nedenler

Terörizm kavramının tanımlanmasında karşılaşılan ilk problem devletlerin siyasi sistemlerindeki farklılıklar nedeniyle söz konusu kavrama değişik şekillerde yaklaşması sonucu ortaya çıkmaktadır. Her devlet, terörizmi tanımlama konusundaki hukuki ve politik yetkisini kendi iç ve dış ilişkiler doğrultusunda muhafaza etmiş ve yapılan tanımlar da devletlerin siyasi ve ideolojik yaklaşımlarına göre farklılık arz etmiştir. Bu doğrultuda devletler, politik görüşlerini destekledikleri grupların eylemlerini ve mensuplarını olumlu bir şekilde değerlendirme yoluna giderek bunu meşru bir mücadele şeklinde nitelendirmiş, desteklemediği grup ve kişiler için “terörist”, yaptıkları eylemler için de “terörizm” sıfatını kullanmayı tercih

etmişlerdir (Khan, 1987'ten aktaran Topal, 2005: 12). Uzun yıllardan beri A.B.D. teröre destek veren ülkeler listesi tutmakta ve yayınlamaktadır. "Haydut devletler" başlığını taşıyan bu listede İran, Irak, Suriye, Libya, Küba, Kuzey Kore ve Sudan yer almaktadır. Bu ülkelerin A.B.D. veya müttefiklerine saldıran gruplara destek verdiği ya da kendi elemanlarınca saldırdığı kabul edilmektedir. Ancak listede teröristlere destek veren A.B.D. müttefiki ve potansiyel müttefik olabilecek ülkeler hiçbir zaman yer almamıştır. Çünkü bu ülkelerin listeye dahil edilmesi çeşitli problemlere sebep olabileceği gibi bu ülkelerin faaliyetleri de A.B.D.'yi fazla endişelendirmemektedir. Güney Afrika, Angola ve Mozambik'i teröre boğan gruplara yardım etmiş, benzer şekilde Pakistan Keşmir'deki isyancı grupları desteklemiştir; ancak bu ülkeler A.B.D. tarafından listede yer alacak seviyede değerlendirilmemişlerdir. Sovyetler Birliği ise öncelikli olarak A.B.D.'nin diplomatik faaliyetlerini ve dış politikalarını engellemeye çalıştığı için böyle bir liste yayınlamamıştır (Lutz, 2004: 9).

Terörizmi tanımlamada "birinin teröristi diğerinin özgürlük savaşçısı" klişe sözüyle ifade edilen ve ülkelerin siyasi farklılıklarından dolayı terörizme yaklaşımdan kaynaklanan sorunu aslında Soğuk Savaş'ın bir armağanı olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Soğuk Savaş döneminde terörizm, çoğunlukla bir devletin başka devletlerin istikrarını bozmaya yönelik politikalarının bir aracı olarak kullanılmış, bu da devlet destekli uluslararası terörizmi dünya gündemine sokmuştur (Yeniçeri, 2003: 22). 1991 yılında dağılmadan önce Sovyetler Birliği anayasası, dünyadaki devrimci kurtuluş hareketlerinin desteklenmesini Sovyet hükümetlerine anayasal ödev olarak yüklemekteydi. Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş yıllarında etkin olduğu ülkelerin gizli servislerini, KGB (Sovyet İstihbarat Örgütü) ve GRU (Sovyet Askeri İstihbarat Örgütü) aracılığı ile kullanarak bu tür örgütlere dolaylı/doğrudan destek vermiştir. Batı dünyasının terörist olarak niteliği örgütler veya mensupları Sovyetler Birliği tarafından yurtseverler veya özgürlük savaşçıları olarak nitelendirilmiştir. İran, bugün de geçerli olan anayasasında, İslam Devriminin Müslüman diğer ülkelere ihracını öngören bir madde koymuş, geçmişte Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi göreve gelen hükümetlere bir ödev olarak yüklemiş, devrimin ihracı için bakanlık ihdas

etmiş, bütçesinden ödenek ayırmıştır. Lübnan'a örtülü olarak gönderdiği askerleri aracılığı ile Şii Emel (AMAL) örgütünü, Tahran'ın güdümünde Hizbullah örgütüne dönüştürmüş ve bu örgüte; eğitim, lojistik, istihbarat, personel desteğini günümüzde de sürdürmektedir. Benzer durumlara Suriye, Latin Amerika ve Uzak Asya ülkelerinde de rastlamak zor değildir (Çitlioğlu, 2005a: 197-198).

Yukarıda verilen örnekler geçmişte yalnızca Sovyetler Birliği ya da günümüzde Suriye, İran, Latin Amerika ve Uzak Asya ülkeleri ile sınırlı ve tek yönlü değildir. Nikaragua ve Salvador'da A.B.D. tarafından örgütlenen Kontralar, Afganistan'da Sovyet işgaline karşı C.I.A (Amerikan İstihbarat Örgütü) şemsiyesi altında, Suudi finansmanı ve Pakistan'ın askeri eğitimi ile örgütlenen Taliban, Irak'ta, Saddam muhalifi örgütlere A.B.D. tarafından verilen maddi ve siyasi destek, Kuzey Irak'ta C.I.A tarafından eğitilen ve Saddam'ın askeri baskısı üzerine Guam adaları üzerinden Amerika'ya kaçırılan peşmergeler, yine A.B.D. tarafından Macaristan'da eğitilen Saddam karşıtı Iraklı muhalifler, İsrail'in Filistinli liderlere karşı uyguladığı yıldırma, öldürme, tecrit etme politikaları bu konuda akla gelen ve daha da çoğaltılması olası ilk örneklerdir (Çitlioğlu, 2005a: 199).

Soğuk Savaş döneminde devlet destekli uluslararası terörizmin uluslararası bir sorun olarak görülmesi, bir yandan devletlerin terör tanımları yapmalarına, terörle mücadele kanunları çıkarmalarına, diğer yandan da çeşitli bakımlardan terörizmi ele alan bir uzmanlar topluluğunun oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu uzmanlar topluluğunun terörizm konusunu ele alış tarzları da tıpkı devletlerin terörizmin tanım sorununa yaklaşımları gibi farklılık arz etmiştir. Genel olarak terörizm konusunda görüşler iki ayrı grupta toplanmıştır (Güzel, 2002: 12).

Bunlardan ilki, Claire Sterling, Paul Wilkinson ve Walter Laqueur gibi terör uzmanlarının çözümlenmeleri çerçevesinde oluşan ve diğer bir çok Batılı uzmanın da benimsediği bir görüştür. Bu görüş temelde terörizm eylemlerinin Batı'ya, Batılı demokrasilere yönelik olduğunu ya da Batı'yı hedef aldığını söyler. Bu bağlamda sorun Üçüncü Dünya ülkelerinden, Orta Doğu'dan ve Sovyet temelli bir terör ağından kaynaklanır. Öte yandan aynı

görüşün terörizm çözümlerinde uluslararası terörizm konusunda devletlerin rolüne ya da teröre verdiği desteğe bakıldığında Sovyetler Birliği, Küba, Libya ve İran devlet destekli uluslararası terörizmin önde gelen uygulayıcıları olarak görülür. Böyle bir durumda Batılı devletler uluslararası terörizmle mücadele etmek durumunda kalan, kendilerine yönelik saldırılara meşru bir karşılık veren ya da misilleme de bulunan taraf olarak belirtilir (Erdem, 2001: 9).

Buna karşılık ikinci görüş ise, Sterling, Wilkinson ve Laqueur'in kavramları yanlı ve ideolojik bir şekilde kullandığını, böylelikle Batı'nın amaçlarına hizmet etmek için oluşturulan bir propaganda aracı işlevini gören terörizm çözümlerini yaptığını ileri sürer. Edward S. Herman, Gerry O'Sullivan ve Noam Chosky tarafından paylaşılan bu görüş temelde devlet destekli terörizmi tartışarak Batılı devletlerin özellikle A.B.D. nin terörizmdeki sorumluluğunu ön plana çıkarır (Erdem, 2001: 10).

Gerek ilk görüşün gerekse ikinci görüşün terörizme yaklaşımı, çözümlerinde bir grubun terörist olarak nitelediği örgütü ya da devleti diğerinin böyle nitelememesi şeklindedir. Örneğin ilk görüşün uluslararası terörizmin yükselişinde en büyük etken olarak gördüğü Filistin Kurtuluş Örgütü, ikinci görüşün çözümlerinde İsrail terörizmine karşılık veren grup olarak değerlendirilir. Öte yandan aynı karşıtlık içinde terörizmle mücadele eden ve terörizme karşılık veren devletler ikinci görüşün çözümlerinde terörizmin birincil kaynağı ve uygulayıcısı olarak yer bulur (Erdem, 2001: 10).

Terörizme yüklenen bu iki anlam günümüzde de tanım sorununun başını çekmektedir. Özellikle Arap – İsrail ve İsrail – Filistin çatışmaları karşısında devletlerin aldığı konum siyasi farklılıkları çok belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. İsrail'in faaliyetleri ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler'de alınan yaptırım veya kınama kararları, A.B.D. tarafından genelde veto edilmiştir (Luck, 2003: 6). Buna karşın İsrail'e karşı eylemlerde bulunan Hizbullah, Hamas, İslami Cihad gibi örgütler ve mensupları dünyanın özellikle az gelişmiş ülkelerinde birer özgürlük savaşçısı, emperyalizm ve kapitalizme karşı hayatlarını ortaya koyarak savaş veren kahramanlar olarak

görülmektedir (Çitlioğlu, 2005a: 199). Bu iki karşıtıktan ortak bir terör tanımı oluşturmasını beklemek ise biraz hayalcilik olur.

Kitle iletişim araçları artık hayatımızın ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiştir ve etkileri yadsınamaz durumdadır. Terörizm kavramının medya da işlenişi yine iki anlamlı olarak kendini göstermektedir. Örneğin eğer CNN televizyonunun müdavimleri arasındaysanız, Irak'a yağın füze ve bombaları birer havaifşek gösterisi olarak algılayabilir, A.B.D. askerlerinin Saddam'ı devirmesini, Bağdat'a A.B.D. bayrağını dikmesini sevinçle karşılayabilirsiniz. Keza Usame Bin Laden'in ne kadar korkunç ve eli kanlı bir terörist olduğu, tüm dünya ve insanlık adına mücadele edilmesi gereken bir düşman algılanması gerekliliğini kabul edersiniz. Eğer El Cezire televizyonunu seyrederseniz Bin Laden'in ve onu destekleyen insanların hislerini, kızgınlıklarını ve mücadele nedenlerini öğrenirsiniz. Sivil insanlara yönelik bir eylem stratejisini benimser, binlerce masum insanın ölümüne neden olan teröristleri özgürlük savaşçısı olarak tanımlamaya başlarsınız (Arıboğan, 2005: 70).

Siyasi görüşlerden dolayı terörizm konusundaki farklı yaklaşımlara verilecek örnekleri artırmak hiç şüphesiz mümkündür. Uluslararası toplumun terörizme genel kabul gören bir tanım getirmesi için çözüm ise bu siyasi görüşlerin orta noktasının bulunmasıdır ancak bu sorun kısa zamanda aşılabilir gibi görünmemektedir.

b. Self determinasyon Hakkı ve Ulusal Kurtuluş Hareketleri

Terörizmin tanımlanmasında karşılaşılan diğer bir problem "halkların (Peoples)" self determinasyon hakkına yönelik olarak devletler arasındaki görüş ayrılıklarıdır (Cassese, 1995: 11). Terör şiddeti, ulusal kurtuluş hareketleri tarafından self determinasyon hakkı için siyasi ve ideolojik stratejilerin bir parçası olarak sık sık kullanılmıştır. Bu tür terör şiddeti, uluslararası toplumda sempati kazanmak, hedef devlete karşı siyasi bir statü elde etmek, hedef devletle müzakere edebilmek amacıyla meşru bir zemin yaratmak gibi bir çok nedenden dolayı bir taktik olarak kullanılmıştır (Chadwick, 1996: 8).

Self determinasyon hakkı doğrultusunda ulusal kurtuluş hareketleri tarafından sömürge devletlere karşı terörizmin bir taktik olarak kullanımı 20 nci yüzyılda başlamıştır. Sömürge altındaki halkların sömürge devletine kıyasla güçsüz olması nedeniyle, terörizmin kullanımı sömürge devletin işgaline son vermek için ulusal duyguları harekete geçirmenin ilk basamağını teşkil etmiştir (Lutz, 2004: 90). 20 nci yüzyılın başlarında, Orta Avrupa ve Balkanlar'da, Osmanlı İmparatorluğunu hedef alan Makedonya Gizli Devrimci rgt ve Avusturya İmparatorluğunu hedef olarak gören ve halk arasında Kara El olarak bilinen Sırp Birliği, self determinasyon hakkını ileri sürerek terörizme başvurmuştur. Bu iki örgüt tarafından self determinasyon hakkı ile terörizm arasında ilk defa kurulan tehlikeli bağ, daha sonraki yıllarda da uluslararası toplumda çeşitli sorunlara sebep olmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda 1950'lerin sonlarıyla 1960'ların başlarında Kuzey İrlanda sınırında askeri varlığını sürdüren IRA, terörizme başvurarak çok sayıda İngiliz ve Kuzey İrlanda güvenlik görevlisini öldürmüştür. 1969'dan itibaren Official IRA olarak bilinen radikal grup IRA'dan ayrılıp PIRA'yı kurmuş ve başlattığı şiddet kampanyası ile binlerce kişinin ölümüne yol açmıştır. Kenya, Cezayir, Kıbrıs, Vietnam, Rodezya vb. gibi olaylar başta olmak üzere self determinasyon hakkı çerçevesinde aşağıdan yukarıya terör ve yukarıdan aşağıya bastırıcı terör silsilesi, dünyanın pek çok yerinde yaşanmaya başlamış ve yaşanmaya devam etmektedir (Başeren, 2002: 192).

Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 1945 yılında imzalanmasından bu yana devletler ve akademisyenler, hangi halkların self determinasyon hakkına sahip olduğu ve hangi kapsamda bu hakkın halklara verilmesi gerektiği üzerinde çalışmaktadırlar. Self determinasyon hakkı konusunda, anlam bakımından kimlere halk denir, hangi halklar bu haktan yararlanabilir gibi tartışmalar devam etmekle birlikte, terörizm bakımından asıl önemli olan husus ise self determinasyon hakkına başvuran halkların meşru olarak kuvvet kullanıp kullanamayacağı, kullandıkları kuvvetin hangi zeminde meşru sayılacağı gibi tartışma konularıdır (Crenshaw, 2003: 39-40).

nc Dünya veya gelişmekte olan devletlerle, gelişmiş devletler self determinasyon ve ulusal kurtuluş hareketleri konusunda birbirlerinden

tamamen farklı görüşlere sahiptirler. Gelişmiş devletlerin çoğu geçmişte sömürgelere sahip olan devletler olduğundan ulusal kurtuluş hareketleri de genellikle bu devletlere karşı gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle ulusal kurtuluş hareketlerinden olumsuz yönde etkilenen gelişmiş devletler, self determinasyon hakkına sahip halkların ulusal kurtuluş hareketleri için başvurduğu kuvvet kullanımının ancak self determinasyon hakkının kullanılmasının engellenmesi halinde meşru olacağı görüşündedirler. Üçüncü Dünya veya gelişmekte olan devletler ise, ulusal kurtuluş hareketleri de dahil olmak üzere sömürgeci yabancı rejimlerin işgaline karşı girişilen her tür kuvvet kullanımına yönelik şiddet hareketlerini terörizm tanımı dışında tutmak istemekte ve sömürgeci yabancı rejimlerin halklara karşı uyguladığı baskı hareketlerini terörizm tanımı içine sokmaya çalışmaktadırlar (Zafer, 1999a: 52).

Kavram olarak self determinasyon kendi kendini yönetme ile çok yakın ve hatta aynı anlamdadır. Temel olarak bireyin ya da toplumun kendi işlerini yürütmek için kendi kanun ve kurallarını yapma kapasitesi manasındadır. Bununla birlikte hukuksal terminolojide bu anlamından bir takım değişiklikler göstermektedir ve uluslararası ortamda self determinasyon için birtakım uluslararası kriterlerin yerine gelmesi ile bu hak işlerliğini kazanabilmektedir (Preda, 2003: 206). Siyasal ve ideolojik bir ilke olarak self determinasyon hakkının kökeni Aydınlanma Felsefesine ve 19. yüzyıl milliyetçilik hareketlerine kadar gitmekle birlikte; uluslararası yasal bir hak olarak özellikle Birleşmiş Milletler'nin himayesi altında iki yoldan olgunlaşmıştır: İlk olarak; self determinasyon hakkı genel bir uluslararası hukuk yapma kapasitesine sahip evrensel bir sözleşme olan Birleşmiş Milletler Antlaşmasında yerini almıştır. İkinci olarak ise; self determinasyon alanındaki gelişmeler, ikinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası toplulukta meydana gelen değişimleri yansıtmaktadır. Birleşmiş Milletler'nin organları ve üye devletler, self determinasyon hakkını, kolonileştirmenin (sömürgeleştirme) sona erdirilmesi, insan hakları, bölgesel çatışmalar, askeri ve siyasal müdahale ve tabii kaynakların kontrolü gibi çok değişik ve geniş alanlarla ilgili olarak ortaya çıkmış olan bir çok değişik platformda dile getirmişlerdir. Bu süreç içerisinde self determinasyon hakkı, çok sayıda

Birleşmiş Milletler Karar ve deklarasyonlarında ve başta insan hakları sözleşmeleri olmak üzere çok taraflı antlaşmalarda yer almıştır (Beşe, 2002: 70).

Self determinasyon ilkesi Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 1/2 ve 55 nci maddesinde şu şekilde yer almıştır; madde 1/2:

”Uluslararasıda, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek, ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak,”

ve madde 55:

“Uluslararasıda halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak üzere Birleşmiş Milletler”,

demiş ve birtakım sosyo-ekonomik amaçlar sıralanmıştır. Bu maddelerde self determinasyon ilkesi, uluslararası barış ve dostane ilişkiler korunmak şartıyla işlevsel ve gerekli bir hak olarak Birleşmiş Milletler’in gerçekleştirmeyi hedeflediği amaçlardan biri olarak tanınmıştır (Preda, 2003: 207).

Birleşmiş Milletler self determinasyon ilkesini, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 14 Aralık 1960 yılında aldığı 1514 (XV) sayılı “Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri” kararı ile bir hak düzeyine yükseltmiştir (Tacar, 1999: 105). Bu karar ile Birleşmiş Milletler, tüm halkların self determinasyon hakkına ve bu hak gereğince siyasal statülerini özgürce saptamak, ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmalarını serbestçe sürdürmek hakkına sahip olduklarını kabul etmiştir. Ayrıca siyasi, ekonomik, sosyal ve eğitsel yetersizliğinin bu hakkı ertelemek için bir ön şart olamayacağını belirtmiştir (Hannum, 1996: 17).

Birleşmiş Milletler 1514 sayılı kararında halkların self determinasyon hakkına hangi şartlar altında başvuracağını yasal sınırlarını belirlememiş ve bu durum hakkın kullanımı konusunda belirsizliğe neden olmuştur. Siyasi bağımsızlık arayan topluluklar tarafından bu belirsizlik, her şart altında bu hakkın kullanılabileceği şeklinde geniş anlamda yorumlanırken; devletler

tarafından ise çok kısıtlı şartlar altında bu hakkın kullanabileceği şekilde dar anlamda yorumlanmıştır (Falk, 1997: 52).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1965 yılında kabul ettiği 2105 (XX) sayılı;

“Sömürge altındaki halkların bağımsızlığını ve self determinasyon hakkını elde etmek için yaptıkları mücadelenin (struggle) yasallığını kabul eder ve tüm devletleri sömürge topraklarındaki ulusal kurtuluş hareketlerine maddi ve manevi yardıma davet eder”

kararının kabulünden sonra sömürgeciliğin hukuki statüsü tartışmalı hale gelmiş ve sömürgeciliğe karşı kuvvet kullanılabileceği yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. “Mücadele” kelimesinin belirsizliği çoğu devlet tarafından “silahlı mücadele” şeklinde algılanmıştır, ancak bu durum evrensel kabul görmemiştir. Hangi tür mücadelenin yasal olduğu konusunda güçlü bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır (Cassese, 1995: 151).

Sovyetler Birliği önderliğindeki Sosyalist Blok ve Üçüncü Dünya Devletleri self determinasyon hakkını gerçekleştirmek için ulusal kurtuluş hareketleri tarafından kuvvet kullanılmasının meşru olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşü desteklemek ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasına uygun hale getirmek için sömürgeciliğin devamlı silahlı saldırı olduğunu ve sömürge altındaki halkların silahlı mücadelelerinin meşru müdafaa çerçevesinde ele alınması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bunun yanında söz konusu devletler, mevcut görüşlerini desteklemek için Birleşmiş Milletler Antlaşmasının madde 2/4'deki kuvvet kullanma yasağının yalnızca devletleri kapsadığını ulusal kurtuluş hareketlerini kapsamadığını ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan gelişmiş devletler ise ulusal kurtuluş hareketlerinin kuvvet kullanmasına ve bunun meşru müdafaa hakkı çerçevesinde meşrulaştırılmasına sürekli karşı çıkmışlardır. Batılı devletlere göre meşru müdafaa hakkı halklara değil devletlere verilmiştir. Bu tartışmalar devam ederken, Birleşmiş Milletler Antlaşması Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliğine Ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk Bildirisi (Dostça İlişkiler Bildirisi) kabul edilmiş ve bu bildiri konuyu biraz daha açıklığa kavuşturmuştur (Wilson, 1988: 95-97).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 24 Ekim 1970 tarihli 2625 (XXV) sayılı “Birleşmiş Milletler Antlaşması Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk Bildirisi” kararı self-determinasyon ilkesini bir uluslararası yasal prensip olarak tanımaktadır (Beşe, 2002: 71). Bildiride, self determinasyon hakkı ile ilgili önemli bir sorun olan halkların kimleri kapsadığının sınırları yine belirsizliğini korumuş ayrıca etnik, dini ve kültürel bakımdan azınlık konumunda olanların bu hakka sahip olup olmadığı tartışmaları da başlamıştır (Falk, 1997: 64). Self determinasyon hakkını oybirliği ile kabul eden ilk Birleşmiş Milletler belgesi olan Dostça İlişkiler Bildirisinde yer alan ilkeler teamül niteliğine ulaşmış olup bu durum Uluslararası Adalet Divanı (U.A.D.) tarafından 1986 tarihindeki Nikaragua Davası’nda teyit edilmiştir (Chadwick, 1996: 61).

Dostça İlişkiler Bildirisinde önemli olan husus sömürgeci devletlerin sömürge yönetimi altındaki topluluklara karşı baskı yapması ve kuvvet kullanması yasaklanmış, sömürge altındaki toplulukların buna karşı koyma hakkı bulunduğu,

“Her Devlet, ...halkları, self determinasyon hakkından ve hürriyet ve bağımsızlıktan mahrum eden herhangi bir zorlama hareketinden kaçınmak görevi altındadır. Self determinasyon hakkını arama meyanında böyle bir zorlama hareketine karşı hareketlerinde ve direnişlerinde bu halkların Şart’ın amaç ve ilkelerine uygun şekilde destek arama ve alma hakkı vardır”

şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu hüküm, sömürge altındaki toplulukların karşı koyma hakkını tanımakla birlikte kuvvet kullanma yöntemine çok net bir açıklık getirmekten uzaktır. Bununla birlikte Bildiri, ulusal kurtuluş hareketlerinin verdiği silahlı mücadelenin meşru olduğunu savunanlar için önemli bir siyasi başarı olmuştur (Başeren, 2002: 196).

Sosyalist Blok ve Üçüncü Dünya Devletleri Bildiriyi uluslararası hukukta ulusal kurtuluş hareketlerinin kuvvet kullanma yetkisinin onaylanması olarak değerlendirmişlerdir. Bununla beraber Dostça İlişkiler Bildirisinin bu şekildeki yorumuna katılmak birkaç noktada uygun değildir. Birinci olarak, Bildirideki hüküm self determinasyon hakkını gerçekleştirmek için halkların kuvvet kullanabileceğini belirtmemektedir. Sadece self determinasyon hakkını bastırmak için kuvvet kullanıldığında, bu yasal

olmayan kuvvet kullanımına karşı mücadelelerinde destek istemeye ve almaya hakları olduğunu söylemektedir. Söz konusu hükümde geçen direniş (resistance) hakkı, halklara karşı kuvvet kullanıldığında savunma amaçlı olup, self determinasyon hakkının sadece reddedilmesi halinde böyle bir hak tanınmamaktadır. İkinci olarak, Üçüncü Dünya Devletlerinin direniş kelimesini silahlı direniş olarak yorumlamasına karşı, hükümde belirgin bir şekilde silahlı direniş kelimesi yer almamaktadır. Silahlı kelimesinin yokluğu direniş kavramını belirsizliğe itmekte ve kavramın içeriği bunu gerçekleştirenlerin niyetleri doğrultusunda doldurulmaktadır. Direniş kavramı, sadece kuvvet kullanma olarak değil sivil itaatsizlik, grev ya da siyasi muhalefet şeklinde kuvvet kullanma içermeyen şekillerde de düşünülmelidir. Üçüncü ve son olarak, hükmün son cümlesi halkları Birleşmiş Milletler Antlaşmasının amaçlarına ve ilkelerine uygun olarak destek arama ve almaya yetkilendirmektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının amaç ve ilkelerinin neleri yapıp neleri yapmamaya izin verdiği konusunda henüz genel bir anlaşma olmamasından dolayı bu yetkilendirme iyice belirsizleşmektedir (Wilson, 1988, 99).

Birleşmiş Milletler; 30 Kasım 1973 tarihinde 3070 (XXVIII) sayılı Genel Kurul Kararı ile, silahlı mücadele dahil mümkün olan tüm yollarla sömürge ve yabancı üstünlüğü ile yabancı işgalinden kurtulmak için halkların mücadelesinin yasallığını kabul etmiştir (Çitlioğlu, 2005b: 30). Ancak 3070 sayılı karar 97 olumlu oy, 5 olumsuz oy, 28 çekimser oyla kabul edilmiş ve Dostça İlişkiler Bildirisi'nin aksine bu konuna ortak bir anlayışın olmadığını ve derin bölünmelerin olduğunu göstermiştir (Wilson, 1988: 100).

Buna ek olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 12 Aralık 1973 tarihinde kabul edilen 3103 (XXVIII) sayılı "Sömürge ve Yabancı Üstünlüğüne Karşı ve İrkçı Rejimlere Karşı Mücadele Veren Savaşçıların Hukuki Statüsüne İlişkin Temel İlkeler" kararı, 3070 sayılı karara ayrı bir açılım getirmiştir. Bu karar aynen;

"Silahlı çatışmalarda insan haklarının korunmasında uygulanan uluslararası hukukun gelişim çerçevesi içinde, gelecekteki tekemmülüne zarar vermeksizin sömürge, yabancı üstünlüğü ve ırkçı rejimlere karşı mücadele eden savaşçıların hukuki statülerine ilişkin müteakip temel ilkeleri ilan eder; 1. Sömürge, yabancı üstünlüğü ve

ırkçı rejimler altındaki halkların self determinasyon hakkının kullanılması ve bağımsızlık mücadelesi meşrudur ve uluslararası hukuk ilkelerine uygundur”

şeklinde ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler’in 3070 ve 3103 sayılı Genel Kurul Kararları birlikte değerlendirildiğinde, üç ayrı konumda halkların silahlı mücadelesinin uluslararası hukuka uygunluğunu onamaktadır. Bunlar; sömürge, yabancı üstünlüğü ve ırkçı rejimlerdir (Çitlioğlu, 2005b: 30). Ancak 3103 sayılı kararında oy birliği ile alınmamış olması yine silahlı mücadele konusunda tam bir uzlaşmanın olduğunu göstermemektedir (Wilson, 1988: 101).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 14 Aralık 1974 tarihinde 3314 (XXIX) sayılı karar ile “saldırı” kavramı tanımlanmış ve bu tanım Genel Kurulda oy birliği ile kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler, silahlı saldırıyı;

“Bir devlet tarafından ya da devlet adına, başka bir devlete karşı yukarıda listelenen hareketlere ulaşacak yoğunlukta silahlı hareket icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri resmi ya da paralı askerlerin gönderilmesi ya da oraya karışılması”

biçiminde tanımlamıştır (Rubin, 1977: 125). Kararın 7 nci maddesi,

“Bu tanımdaki hiçbir şey ve özellikle 3 ncü maddede yer alan hiçbir hüküm, Birleşmiş Milletler Antlaşması’ndan kaynaklanan ve Devletlerarasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği ile ilgili Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisinde işaret edilen bu haktan kuvvet kullanılarak mahrum edilen halkların özellikle sömürge idaresi ve ırkçı rejimler veya yabancı üstünlükleri altında yaşayan halkların self-determinasyon, özgürlük ve bağımsızlık haklarına ya da bu halkların bu sonuç için mücadele etme ve Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın ilkelerine ve yukarıda bahsedilen Bildiriye uygun olarak destek arama ve alma haklarına zarar vermez”

şeklinde dir. Mücadele kelimesini genellikle silahlı mücadele olarak yorumlayan Üçüncü Dünya Devletleri, bu maddeyi self determinasyon için mücadele eden halkların kuvvet kullanmasına ve üçüncü devletlerin bunlara yardım etmesine izin veren bir yetki olarak değerlendirmişlerdir. Ulusal kurtuluş hareketlerinin kuvvet kullanmasının yasallığı konusunda genel olarak karşı çıkan gelişmiş devletlerin bu kararda olumlu oy kullanması ise, kuvvet kullanmanın yasallığını kesin olarak açıklığa kavuşturmaktan ziyade Üçüncü Dünya Devletlerin siyasi bir zaferi olduğunu göstermektedir (Wilson, 1988: 193).

3314 Sayılı Genel Kurul kararının 7 nci maddesinde, karar metnindeki hiçbir hükmün özellikle sömürgeci veya ırkçı yöntemlerin ya da başka bir şekilde yabancı hakimiyeti altına girmiş halkların self determinasyon, özgürlük ve bağımsızlık hakkını ve söz konusu halkların bu amaçla mücadele etme, destek alma ve elde etme hakkını olumsuz yönde etkilemeyeceğini vurgulamaktadır. Kararda mücadele hakkından söz edilmekle birlikte, mücadele yönteminin kuvvet kullanma içerip içermeyeceği hususunda bir açıklık yoktur. Bununla birlikte 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne ek uluslararası çatışmalara ilişkin 1977 tarihli I. Protokolün 1/4 ncü maddesi, "geleceğini kendisinin belirlemesi hakkı çerçevesinde sömürgeci üstünlüğe, yabancı işgaline ve ırkçı rejimlere karşı mücadele eden halkların silahlı çatışmaları" nın uluslararası çatışma biçiminde değerlendirilebileceğini kabul ederek, sömürge altındaki toplulukların mücadelesinin kuvvet kullanmayı da içerebileceğini üstü kapalı olarak kabul etmiştir (Topal, 2005: 21).

Buna karşılık, çoğunluğunu Batılı devletlerin oluşturduğu gelişmiş devletler Birleşmiş Milletler toplantılarında, ulusal kurtuluş hareketlerinin kuvvet kullanma yetkisine sürekli itiraz etmiş olması nedeniyle ulusal kurtuluş hareketlerine yasal kuvvet kullanma yetkisi veren uluslararası örf ve adet hukuku kuralının oluştuğundan söz etmek imkansızdır (Cassese, 1995: 70).

Genel çerçevede yukarıda bahsedilen Birleşmiş Milletler kararları incelendiğinde Ulusal kurtuluş hareketleri ve self determinasyonla ilgili uluslararası hukukta gözüken yasal pozisyon şu şekilde özetlenebilir; Ulusal kurtuluş hareketleri, self determinasyon hakkından zorla mahrum bırakan devlete karşı silahlı olarak yapılırsa uluslararası hukuku ihlal etmemektedir ve bu yüzden uluslararası bir hata olarak ele alınmamaktadır; Ne kendisine karşı mücadele edilen devlet, ne de üçüncü devletler, self determinasyon için yapılan ulusal kurtuluş hareketlerini bastırmaya yönelik yasal olarak zorlayıcı tedbirler alamazlar; Üçüncü devletler yasal olarak ulusal kurtuluş hareketlerine yardımda bulunabilirler; Üçüncü devletlerin, ulusal kurtuluş hareketlerini bastırmaya çalışan devlete askeri ve ekonomik yardımda bulunmaları kesinlikle yasaklanmıştır; Ulusal kurtuluş hareketleri, siyasi ve

diplomatik amaçlarını gerçekleştirmek için gözlemci statüsündeki uluslararası kuruluşlar oluşturmaya yetkilidir (Cassese, 1975: 154).

Günümüzdeki uygulamada ise ulusal kurtuluş hareketlerinin tanınması durumu ile karşılaşılmaktadır. Ulusal kurtuluş hareketlerinin tanınması ile iki ana hukuksal etkinin elde edilmesi amaçlanmaktadır: İlk olarak bu statüyü tanıyan devletlerle ilişkiler bakımından kurtuluş hareketinin belirli bir uluslararası statü kazanması, ikinci olarak ise ulusal kurtuluş hareketinin silahlı çatışma hukuku kurallarından yararlanması. Birinci çerçevede ulusal kurtuluş hareketi halkının temsilcisi olarak tanınmış olup bağımsızlık isteğinde bulunması da kabul edilmiş olmaktadır. Anılan hareket bağımsız bir devlet kurana kadar bu statüyü tanıyan devletler kimi zaman kendisine diplomatik temsilcilik açma hakkını da tanıma yoluna gitmektedir (Pazarcı, 2005: 348).

Ulusal kurtuluş hareketlerinin silahlı çatışma hukukundan yararlanması hakkına gelince, bunun hem savaş yapma hakkını (jus ad bellum) hem de savaş sırasında insancıl hukuk kurallarından yararlanma hakkını (jus in bello) sağladığını ngren Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararları bulunmaktadır. Yine, 1977 Cenevre Protokolleri ile bu hakkın ulusal kurtuluş hareketlerine tanındığı yolunda görüşler bulunmakta, ancak bu görüşler gelişmiş devletlerce reddedilmektedir. Ulusal kurtuluş hareketlerinin tanınmasına bağlı olarak özellikle kuvvet kullanma hakkının da tanındığı konusu günümüzde halen tartışmalıdır. Yine, Birleşmiş Milletler uygulamasında ulusal kurtuluş hareketlerinin self determinasyon hakkına sahip olduğu kabul edilen sömürgecilikten kurtulma durumundaki toplulukların tanınması ile sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla, self determinasyon, self determinasyon hakkına sahip olmayan topluluklara bu statünün tanınması devletlerin iç işlerine karışma ilkesi ile ülkesel bütünlük ilkesine aykırı işlemler olarak uygulanan uluslararası hukuka uygun düşmemektedir (Pazarcı, 2005: 348-349).

Self determinasyon hakkı konusunda ise uygulanan uluslararası hukukta çok farklı biçimlerde anlaşılan halk ve ulus kavramlarının değişik anlamları üzerinde durulmadan, bağımsız bir devlet kurabilmenin ana

koşulunun sömürge altında bir halkın varlığı olduğu kabul edilmektedir. Böylece, bağımsız devletlerin kurulması konusunda uygulamada karşılaşılan yollardan yalnız sömürgelikten kurtulma durumunda self determinasyon ilkesine dayanılmasının kabul edildiği ve bir devletin tam bir parçasını oluşturan ülke üzerindeki toplulukların ayrılması yoluyla bir devlet kurulmasında işlememektedir. Ancak 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin, 1992 yılında da Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte self determinasyon ilkesinin sömürgeler dışında uygulanması gündeme gelmiştir. Adı geçen iki devletten ayrılarak bağımsızlığını kazanan yeni devletler bu ilkeye dayandıklarını bildirmişlerdir ve önemli bir itirazla karşılaşmamışlardır. Bu yeni devletlerin önemli bir özelliği daha önce federal bir devletin federe kanatlarını oluşturup, önceki devletlerin anayasalarında self determinasyon hakkına sahip olduklarının öngörülmüş olmasıdır. Öte yandan Dostça İlişkiler Bildirisi ile 25 Haziran 1993 tarihli ve A/CONF. 157/24 sayılı İnsan Hakları Dünya Konferansında kabul edilen Viyana Bildirisi ve Eylem Programında hiçbir ayırım yapmadan tüm toplumu temsil eden bir hükümete sahip devletlerde self determinasyon ilkesinden yararlanılamayacağına öngörülmesi nedeniyle, tüm toplumun temsil edilmediği demokratik olmayan devletlerde halkların self determinasyon kullanarak ayrılabilceği yorumları da yapılmaktadır. Ancak bu yorum halen tartışmalı olup uygulanan uluslararası hukuk tarafından teyit edilmiş değildir. Bir devletten ayrılma yoluyla gerçekleştirilecek yeni bir devletin durumunun, self determinasyon hakkının kullanılması biçiminde değerlendirilmemesinin temel nedeni, uluslararası hukukta bugün yerleşmiş bir ilke olarak kabul edilen devletin ülkesinin bütünlüğü ilkesinin varlığıdır (Pazarıcı, 2005: 142-143).

Bu durumda, self determinasyon hakkından yararlanması kabul edilen sömürge altındaki halklar ile devletin ülke bütünlüğü ilkesine zarar vereceği nedeniyle bu haktan yararlanması reddedilen topluluklar arasındaki ayırımın hukuksal açıdan nasıl yapılacağı sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. En başta Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Dostça İlişkiler Bildirisi sömürge rejimi altında bulunan ülkeleri sömürgeci devletin ülkesinden saymamaktadır. Dolayısıyla, bir sömürge ülkesinin bağımsızlığını kazanmasının sömürgeci devletin ülke bütünlüğü ilkesine herhangi bir aykırı

düşen yanı yoktur. Sömürge rejimi altında bir topluluk oluşturmanın uygulanan uluslararası hukuka göre ölçütü ise, ana ülke ile sömürge ülkesi arasında farklı bir statünün varlığı olmaktadır. Başka bir çerçevede, devletlerin antlaşmalara ardıl (halef) olması konusunda, eskiden sömürge iken bağımsızlığını kazanmış devletleri belirlemek için de, sömürgeciliğin ölçütü olarak “uluslararası ilişkilerinin sorumluluğu önceki devlete ait bağımlı ülke” olma verisine başvurulduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, bir devletin ülkesinin tümünde geçerli olan genel kurallara bağlı olup herhangi bir olumsuz ayrıma bağlı tutulmayan ülke parçalarında yaşayan azınlıklar gibi kimi toplulukların bir takım değişik özelliklere sahip olması, uygulanan uluslararası hukukta bunların self determinasyon ilkesinden yararlanabilecekleri anlamına gelmemektedir (Pazarıcı, 2005: 143).

Soğuk Savaş bittikten sonra Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte üçüncü dünya devletlerinin dekolonizasyon süreci büyük ölçüde tamamlanmıştır. Self determinasyon amacıyla kuvvet kullanılmasına başvurulması artık söz konusu olmamaktadır. Artık bu hak, 1992 de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Butros Gali'nin dünya barış ve güvenliğini tehdit edeceğini söylediği, etnik, dini ve dilsel gruplar için ileri sürülmektedir (Cordenas and Canas, 1997: 157). Self determinasyon hakkına sahip olmayan topluluklara bu statünün tanınması devletlerin iç işlerine karışma ilkesi ile ülkesel bütünlük ilkesine aykırı işlemler olduğundan uygulanan uluslararası hukukta bu görüş pek fazla destek bulmamaktadır (Pazarıcı, 2005: 349).

Terörizm açısından uluslararası alanda genel kabul gören bir tanımın yapılamamasının nedeni ise self determinasyon hakkına başvuran ulusal kurtuluş hareketlerinin kuvvet kullanması ile ilgili husustur. Kuvvet kullanma ile ilgili Birleşmiş Milletler kararlarına genelde itiraz eden ve olumsuz oy kullanan gelişmiş devletler, ulusal kurtuluş hareketlerinin bağımsızlık mücadelelerini uluslararası nitelikte bir çatışma olarak görmemekte, bu mücadele sırasında işlenen şiddet eylemlerini de terörizm olarak nitelemeyi tercih etmektedir. Buna karşılık, self determinasyon hakkı çerçevesinde bağımsızlık mücadelesi veren ulusal kurtuluş hareketlerinin

kuvvet kullanmasını yasal kabul eden üçüncü dünya ve gelişmekte olan devletler , bağımsızlık mücadelelerini uluslararası nitelikte bir çatışma olarak görmekteler ve bu mücadele sırasında işlenen şiddet eylemlerinin terörizm olarak nitelendirilemeyeceğini savunmaktadırlar (Chadwick 1996: 8). Devletlerin bu türlü tutumları Birleşmiş Milletler'de genel kabul gören bir terörizm tanımına ulaşmayı engellemektedir.

6. TERÖRİZM TÜRLERİ

Terörizm, terörist eylemleri gerçekleştiren devlet ve devlet dışı aktörler, yöneldiği amaçlar, eylemleri gerçekleştirenlerin kapasiteleri ve kullandıkları yöntemler, etkilediği coğrafi alan gibi kriterler göz önünde bulundurularak çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bakış açılarına göre terörizm sınıflandırmaları o kadar çok değişmektedir ki bu konuda da ortak bir sınıflandırmadan bahsetmek mümkün değildir. Yapılan terörizm sınıflandırmalarından bazıları şöyledir; İhtilalci, yarı ihtilalci, bastırıcı ve ikincil terörizm (Wilkinson, 2002: 152), ihtilalci, yarı ihtilalci ve kurumsal terörizm (Schultz, 1990: 46), apolitik, ihtilalci ve devlet terörizmi (Hanle, 1989: 233), adi, sosyal-siyasi terörizm, doğrudan-dolaylı terörizm, devlet-bireysel terörizm, ideolojik-ayrılıkçı terörizm ve dahili-uluslararası terörizm (Zafer, 1999a: 57). Terörizmin etkilediği coğrafi alan, teröristlerin uyruğu, terörist eylemlerin doğurduğu sonuç, amaçları ve yabancı bir unsur içerip içermemesi kriterleri ile Mickolus'un yapmış olduğu ülke içi (domestic), devlet (state), ulusötesi (transnational) ve uluslararası (interstate, international) terörizm sınıflandırması yapılan tüm sınıflandırmaları kapsar niteliktedir (Mickolus, 1977: 210). Bu sınıflandırmanın basit şematik gösterimi Tablo-3'de verilmiştir.

a. Ülke İçi (Domestic) Terörizm

Ülke içi terörizm, devletin ülkesi içinde meydana gelen, dış kaynaklı hiçbir terör örgütü veya devlet ile işbirliği içinde bulunmadan gerçekleştirilen ve başka bir devletin veya şahsın menfaatini veya zararını hedef almayan eylemlerdir. Ancak uluslararası işbirliğinin arttığı, teknolojik gelişmelerin dünyayı alabildiğine küçülttüğü, küreselleşmenin yoğun olarak yaşandığı

günümüz şartlarında tamamen saf, yerli nitelikte terör eyleminin gerçekleşmesi mümkün değildir (Zafer, 1999a: 70). Hemen hemen bütün terörist örgütler bir şekilde uluslararası bağlantıya sahiptir. Bir çok durumda terör örgütü liderleri siyasal, finansal, silah gibi konular başta olmak üzere bir çok alanda kendi ideolojilerine yakın devlet veya örgütlerden uluslararası destek alma çabası içindedir (Wilkinson, 2000: 3). Ülke içi terörizmden bahsetmek teorik olarak mümkün olmakla birlikte bu durumun pratikte gerçekleşmesi çok zor bir durumdur (Başeren, 2002: 185). IRA terör örgütünün Kuzey İrlanda'daki bombalama olayları ve bir ülke içindeki siyasi liderlere karşı yapılan suikastler bu tür terörizme örnek verilebilir (Mickolus, 1977: 211).

Tablo-3: Terörizmin Sınıflandırılması (Mickolus, 1977: 210)

Birden Fazla Devlet veya Ulusu Doğrudan İçeriyor mu?			
Devlet Tarafından Yönetiliyor veya Kontrol Ediliyor mu?	Hayır		Evet
	Hayır	Ülke İçi (Domestic) Terörizm	Ulusötesi (Transnational) Terörizm
	Evet	Devlet (State) Terörizm	Uluslararası (Interstate, International) Terörizm

b. Devlet (State) Terörizmi

Devlet terörizmi, bir devletin kendi ülke sınırları içinde kendi vatandaşına karşı uyguladığı şiddet eylemleridir (Mickolus, 1977: 211). Devletler, kendi vatandaşlarına veya üçüncü şahıslara, onların özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlamaya ve onları baskı altında tutarak korku ve dehşete düşürmeye uygun yasal ve askeri güce sahiptirler. Devletler bu güçlerini toplum düzenini muhafaza etmek için değil de vatandaşlarını baskı altına almak için kullandığında devlet terörizminden bahsedilir. (Zafer, 1999a: 57). Maximilien Robespierre (Fransa, 1789-1792; Terör Dönemi), Vladimir Lenin,

Joseph Stalin, Mao Tse Tung ve Adolf Hitler geçmişte devlet terörizmini uygulayanların ünlü simalarıdır (Mullins, 1997: 37). 20. yüzyılın ortaları, totaliter rejimlerin artması ile birlikte devlet terörizminin yaygın olarak ortaya çıktığı dönemdir. Başta Almanya ve Sovyetler Birliği olmak üzere değişik siyasi görüşleri olan bir çok devlet kendi vatandaşlarına karşı terörizm uygularken, Soğuk Savaş döneminden sonra ise Irak, Suriye, Burundi, Ruanda, Zaire, Burma, Endonezya, Yugoslavya gibi totaliter veya askeri rejimlere sahip devletler kendi vatandaşlarına karşı terörizm uygulamışlardır (Wilkinson, 2003 :107-108). Devlet terörizmi, her zaman bireylerin ya da grupların gerçekleştirdiği terörizm eylemlerinden daha çabuk yayılmış ve daha şiddetli olmuştur (Thackrah,1989: 31).

c. Ulusötesi (Transnational) Terörizm

Ulusötesi terörizm; kendilerine sempati duyan devletlerden herhangi bir destek alıp almamalarına bakmaksızın, bağımsız, devlet dışı aktörler tarafından, gerçekleştirilen terörist eylemleri ifade etmektedir (Mickolus, 1977: 210; Thackrah, 1989: 33; Hutchinson, 1977: 301). Ulusötesi terörizm bir ülkenin sınırlarını aştığı için kurbanları birden fazla devletin vatandaşı olabileceği gibi tek bir devletin başka ülkelerdeki vatandaşı da olabilir (Mullins, 1997: 35).

Geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinde devlet, uluslararası ilişkilerin ve uluslararası politikaların temel tek aktörü kabul edilirken transnasyonalizm ve çok taraflı karşılıklı bağımlılık teorisi ulusötesi/ulusaşırı (transnasyonalist) ilişkileri ve kurumları dikkate alarak devlet dışında uluslararası siyasal süreci etkileyen ve bu süreçte önemli rol oynayan, bağımsız eylemlerde bulunarak devletin mutlak otorite ve egemen güç olma durumunu zorlayan başka aktörlerin de varlığından yola çıkarak uluslararası ilişkileri analiz etmektedir (Arı, 2002: 405). 1960'lı yılların sonlarına doğru iletişim ve ulaşım imkanlarındaki teknolojik gelişmeler terörizmin ulusötesi bir fenomene dönüşmeye başlamasının başlangıcı olmuştur (Singh, 1977: 7-8). 1980 lerde ulusötesi terörizm devletlerin öncelikli güvenlik problemini oluşturmuştur. Bunun nedeni ise dünyanın ilgisini çekmek isteyen ve devletleri düşman olarak gören aşırı solcu örgütler tarafından, ülke sınırlarını

aşan uçak kaçırma, rehin alma, diplomatik suikastkar gibi eylemleri yoğun bir şekilde gerçekleştirilmiştir (Kartha, 2000: 1). 1990'larda ise ulusötesi, terörizm gri bölge fenomeni olarak devlet dışı aktörlerden ve hükümet dışı organizasyonlardan, ulus devlete karşı gerçekleştirilen eylemler şeklinde incelenmeye başlanmıştır (Hoffman, 1998: 28; Micewski, 2005:4). Diplomatların veya yakınlarının kaçırılması, diplomatik temsilciliklerin bombalanması, önemli kişilerin rehin alınması gibi terörist eylemler ulusötesi terörizme verilebilecek örneklerdir (Mickolus, 1977: 210).

Ulusötesi terörizm ve uluslararası terörizm birbirine en çok karıştırılan kavramlar olmuştur. Burada ulusötesi terörizm kavramı ile herhangi bir şekilde devletin bir müdahalesi olmaksızın devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen terörist eylemler ifade edilirken, uluslararası terörizm ile devletin desteği, sponsorluğu veya kontrolü altında bireyler ya da gruplar tarafından gerçekleştirilen terörist eylemler ifade edilmektedir (Richardson, 1998'den aktaran Taşdemir, 2005: 40).

ç. Uluslararası Terörizm

Terörizm eğer, yabancılara veya yabancılara ait hedeflere yöneltilirse; hükümetler veya birden fazla devlet tarafından desteklenen unsurlarca yapılırsa; bir yabancı devletin veya uluslararası örgütlerin siyasi mekanizmalarını etkilemek için yapılırsa uluslararası nitelik kazanmaktadır (Altuğ, 1995: 15). Günümüzde terörizmin en önemli yanı, uluslararası bir nitelik kazanması ve bu ilişkilerini oldukça geliştirmiş olmasıdır. Artık teröristler eskiden olduğu gibi sadece içinde buldukları ülke sınırları ile sınırlı kalmayıp, başka ülkelerdeki farklı gruplar ile bağlantılar kurarak karşılıklı destek sağlamaktadırlar. Dolayısıyla teröristler, uluslararası bağlantılarını ve modern teknolojiyi de kullanmak suretiyle uluslararası etki yapan eylemler düzenleyebilmektedirler (Beşe, 2002: 31).

Uluslararası terörizm , eylemin birden fazla ülkenin topraklarını veya insanların hedef alan ve belirgin uluslararası sonuçlar doğuran terörist eylemlerdir (Whittaker, 2003: 260). Bu durumda terörizm, artık ulusal sınırları aşmış ve uluslararası sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Buna göre terörist

eylemler, ulusal sınırların dışına taşıdığına veya yabancı bir devletin vatandaşlarına (örneğin diplomatlarına veya ülke dışında faaliyet gösteren şirket çalışanlarına) ya da tesislerine (örneğin ticari kurumlarına) yöneltildiğinde uluslararası bir karakter kazanmakta ve uluslararası terörizm söz konusu olmaktadır (Jenkins, 1986: 780). Diğer terörizm türlerinden farklı olarak uluslararası terörizmin amacı, mutlaka somut siyasi hedeflere ulaşmak, bu yöntemle siyasi değişikliklerin gerçekleşmesini sağlamaktır. Teröristler, uluslararası terörizmle dünya kamuoyunun dikkatini kendi sorunlarına çekerek, devletin dış politikasını etkilemek ya da bir devleti zor durumda bırakarak onu dünya kamuoyunda mahkum ettirmek amacını taşırlar (Zafer, 1999a: 73).

Soğuk Savaş döneminde terörizm, çoğunlukla bir devletin başka devletlerin istikrarını bozmaya yönelik politikalarının bir aracı olarak kullanılmış, bu da devlet destekli uluslararası terörizmi dünya gündemine sokmuştur (Yeniçeri, 2003: 22). Bu günde uluslararası ilişkilerde devlet destekli uluslararası terörizm, diplomasinin yetersiz kaldığı, savaşın oldukça riskli ve maliyetinin yüksek bulunduğu durumlarda bir dış politika aracı olarak kullanılmaktadır (Öztürk, 2003: 8). Devlet destekli uluslararası terörizm, devletler veya devletlerle ilişkili ulusaltı gruplar tarafından stratejik, politik ve dini amaçlara ulaşabilmek için hedef toplum veya devlet üzerinde korku ortamı yaratmaya yönelik şiddet eylemleridir (Marshall, 1995'den aktaran Topal, 2005: 54).

Devletlerin terörist örgüt veya bireylerine sağladıkları desteğin kapsamı; finansman, güvenli bir üs, silah ve mühimmat, istihbarat, hem coğrafi hem de etki olarak geniş ölçekli eylemler yapabilme imkanı sağlayan teknolojik destek gibi geniş bir yelpazede olmaktadır (Jenkins, 2003: 25). Bu tür bir destekle gerçekleştirilen terörist eylemler, hedef devletin siyasi istikrarını, ekonomik yapısını, diplomatik ilişkilerini etkilemektedir (Jenkins, 1986: 778). Bu nedenle devletlerin bu tehditle etkili bir şekilde mücadele edebilmesi için terörist örgütler ve devlet veya devletler arasında var olduğu düşünülen bu desteğin ortaya koyulması gerekmektedir (Topal, 2005: 57). Çünkü devletlerin, terör örgütleri ile arasındaki ilişki veya sağladığı destek

uluslararası terörizme karşı hukuksal, diplomatik, ekonomik veya kuvvet kullanma gibi mücadele yöntemlerini belirlemeye yarayacaktır (Lutz, 2004, 46).

Uluslararası terörizme, devletlerin destekleri konusunda akademik çevrelerce çok farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır. Devletlerin, terörist gruplara maddi destekte bulunmaktan, silah ve cephane sağlamaya, ülkelerini terörist gruplara açarak bunlara güvenli bölgeler, eğitim ve istihbarat sağlamaya, terörizmle mücadele etmede isteksiz ya da yetersiz kalmaya, terörist örgütlerin faaliyetlerini yönetmeye ve resmi devlet kurumları tarafından işlenen doğrudan terörist saldırılara kadar çeşitli kriterler doğrultusunda yapılan sınıflandırmalar farklılıklar göstermektedir (Taşdemir, 2005: 50). Ancak Erickson'ın yapmış olduğu uluslararası terörizmde devlet sponsorluğu, devlet desteği, devlet hoşgörüsü ve devlet yetersizliği şeklindeki sınıflandırma yukarıda bahsedilen destek unsurlarının hepsini kapsamaktadır (1989: 25-26).

(1) Devlet Sponsorluğu

Devletin terörizme sponsor olması, terörist eylemleri kontrol etmesi veya yönlendirmesidir. Bu durumda devlet, terörizmi doğrudan bir mücadele aracı olarak kullanmakta ve bizzat kendi organları vasıtasıyla terörist eylemlerde bulunmakta ya da örgütlediği, teçhiz ettiği veya kontrol altında tuttuğu gayri resmi devlet ajanları, paralı askerleri veya silahlı çeteleri kullanmak suretiyle terörist eylemlerin gerçekleşmesini sağlamaktadır (Cassese, 1989'dan aktaran Topal, 2005: 59). Devletlerin terörizme sponsor olması ise, normal savaşa göre terörizmin düşük maliyetli alternatif bir mücadele tarzı olmasından kaynaklanmaktadır (Jenkins, 2003: 25).

Devletlerin terörizme doğrudan ya da dolaylı olarak sponsor olması konusunda, ülke dışında seçilmiş hedeflere yaptığı suikastlerle, örnek teşkil eden ülkelerden biri de İsrail'dir. İsraili ajanlar 1972 Münih Olimpiyat saldırılarına katılan Kara Eylül (Black September) üyelerini uzun süre takip etmiş ve çoğunu suikastle öldürmüştür. 1981 yılında İsrail Irak'ın nükleer reaktörünü bombalamakla kalmamış bunun yanında Irak Atom Enerji

Komisyununun bir üyesini ve uzun menzilli füze uzmanı İngiliz Gerald Bull'u yine suikastle öldürmüştür (Lutz, 2004: 46-47). Devlet sponsorlu terörizme diğer bir örnek ise 1983 yılında Burma'nın başkenti Rangoon bombalamalarında 17 Güney Kore devlet görevlisinin Kuzey Kore'nin göndermiş olduğu ajanlar tarafından öldürülmesidir (Jenkins, 2003: 26).

(2) Devletin Desteği

Bir devletin terör örgütlerine veya elemanlarına silah, teknik yardım, ulaşım konularında önemli ölçüde yardım ve teşvikte bulunmasının aktif destek olarak değerlendirileceği ileri sürülmüştür (Topal, 2005: 60). Bir devlet kaynaklarını eğitim, silah, patlayıcı madde, teçhizat, istihbarat, güvenli yer, iletişim, ulaşım, para, ve diğer başka lojistik konularda terör örgütlerine veya elemanlarına yardımcı olmak amacıyla kullandığında terörizme yönelik devlet desteği söz konusu olmaktadır. Sağlanan yardımların doğrudan terör olaylarına yönelik olup olmaması önemli değildir. Devletler bu tür destekleri, terör örgütleri üzerinde kontrol veya yönlendirme yapmadan sağlarlar (Erickson, 1989: 26). Devletler, desteklediği terörist örgütlere hedef gösterir, ancak onları doğrudan yönetmez veya denetlemezler (Ergil, 1992: 142).

Devletlerin terör örgütlerine yaptıkları desteği de sınıflandırmak mümkündür. Buna göre devletin terörizm için desteğinin birinci düzeyi "ideolojik destektir". Terör örgütleri ideolojilerin yayılması için uygun araçlardır. Devlet desteğinin ikinci düzeyi "finans desteğidir". Terör örgütleri eylemlerine devam etmek ve daha etkili eylemler yapmak için büyük parasal gelirlere ihtiyaç duyarlar. Kendi imkanları ile elde edemeyecekleri bu tür gelirleri destekçi devlet tarafından sağlarlar. Devlet desteğinin üçüncü düzeyi "askeri destektir". Bu çerçevede devletler terör örgütlerine bir çok çeşitte silah ve mühimmat, askeri eğitim, kurs vb. destek sağlamaktadır. Devlet desteğinin dördüncü veya en üst düzeyi "operasyonel destektir". Operasyonel destek düzeyinde devlet belirli saldırıların gerçekleştirilmesinde doğrudan yardımlar sağlamaktadır. İran'ın Hizbullah terör örgütüne verdiği destek bahsedilen tüm düzeyler için iyi bir örnektir (Ganor [web], 2005; Taşdemir, 2005: 59-62).

(3) Devlet Hoşgörüsü

Devletin, ülkesindeki terör örgütlerini veya elemanlarını aktif bir şekilde desteklememesine rağmen ülkesi içindeki faaliyetlerine devam eden terör örgütlerine engel olmaması ya da bunları ülke dışına çıkarmak gibi bir gayret göstermemesi ve bu terör örgütünün faaliyetlerini bastırmaya yönelik mücadele etmemesi halinde terörizme karşı devlet hoşgörüsü söz konusu olmaktadır. Devletin terör örgütünü herhangi bir şekilde desteklemesinin söz konusu olmadığı bu durumda, terör örgütü ihtiyaçlarını kendisi (self supporting) karşılar ya da yabancı sponsorlara veya destekçilere sahiptir (Erickson, 1989: 26). Terör örgütü, ev sahibi devlet ile aralarında oluşan yazılı olmayan bir anlaşma gereği, eylemlerini buldukları ülkede değil, öncelikle başka ülkelerde gerçekleştirir (Ergil, 1992: 142). Bask bölgesinin bağımsızlığı için mücadele eden ayrılıkçı ETA terör örgütünün Fransa'daki varlığı, bu duruma örnek olarak verilebilir (Erickson, 1989: 26).

(4) Devlet Yetersizliği

Devlet, terör örgütlerinin ya da elemanlarının ülkesi içinde bulunmasını istememesine rağmen yeterli polis ve askeri kuvvete veya teknolojik imkanlara sahip olamaması gibi bir takım nedenlerle terör örgütleri ile mücadelede veya terör eylemleri önlemede başarılı olamadığı takdirde devlet yetersizliği söz konusu olmaktadır (Erickson, 1989: 26). Ancak uluslararası hukuk devletleri ülke topraklarını kontrol edip etmeme kapasitesine göre ayırmamaktadır. Bu nedenle devletlerin çeşitli nedenlerle yetersiz olması, sınırları içinde bulunan terör örgütleri ve faaliyetleri ile ilgili mücadelede uluslararası sorumluluklarını ortadan kaldırmamaktadır (Reisman, 1999: 44). Devlet böyle bir durumda uluslararası sorumluluğunu, diğer bir devleti veya bölgesel bir teşkilatı yardım etmesi için davet ederek ortadan kaldırabilir. Örneğin, 1977 yılında Somali yönetimi, Mogadishu uçak kaçırmaya olayında eylemi sona erdirmedeki yetersizliğinden dolayı Batı Almanya'dan yardım talep etmiştir (Erickson, 1989: 26).

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ve TERÖRİZMLE MÜCADELE

1. TERÖRİZMLE MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Terörizmle mücadele (kontr-terörizm ve anti-terörizm) yöntemlerinin sınıflandırılmasına yönelik olarak, çeşitli akademisyenler ve otoriteler tarafından benimsenen bir takım farklı seçenek ve yaklaşımlar söz konusudur (Beşe , 2002: 118).

Mullins, terörizmle mücadele yöntemlerini genel olarak proaktif ve reaktif olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Proaktif yaklaşım, terörist eylemler meydana gelmeden önce terörist eylemleri önlemek veya durdurmak için yapılması gereken faaliyetleri ve alınması gereken önlemleri içermektedir. Bu önlemler, bilgi toplamak ve analiz etmekten terör örgütlerine kuvvet kullanmaya kadar geniş bir yelpazeye yayılan faaliyetleri ihtiva etmektedir (1997: 360). Reaktif yaklaşım ise terörist eylemler gerçekleştiikten sonra teröristleri yakalamak için yapılması gereken faaliyetleri ifade etmektedir. Bu faaliyetler de araştırma ve soruşturmada terör örgütlerine karşı her türlü askeri kuvvet kullanmaya kadar çeşitlilik göstermektedir (1997: 360).

Proaktif yöntemde alınacak önlemler de saldırgan (offensive) ve savunmacı (defensive) önlemler olarak ikiye ayrılmaktadır. Saldırgan önlemlerin hedefi doğrudan terör örgütlerinin kendisi, kaynakları ve destekçileridir, amacı ise terör örgütlerinin eylem kabiliyetini yok etmektir. Terörist kamplarına saldırmak, terör örgütü liderlerine veya üst düzey yöneticilerine suikast yapmak, terör örgütü veya elemanlarının mal varlıklarına el koymak, terör örgütüne destekte bulunan devletlere misilleme saldırıları yapmak, istihbarat toplamak ve terör örgütüne sızmalar yapmak saldırgan önlemlerin belli başlı örnekleridir. Savunmacı önlemler ise terörist eylemlere karşı önemli hedefleri korumayı amaçlamaktadır. Önemli bina ve kişilerin fiziksel olarak korunması, belli bölgelere askeri birliklerin

yerleştirilmesi, terörist saldırılara karşı erken uyarı sistemlerinin kurulması gibi savunmaya yönelik önlemleri içermektedir (Sandler, 2005: 78).

Reisman'da Mullins gibi terörizmle mücadele yöntemlerini proaktif ve reaktif olmak üzere iki ayırmakta ancak terörizmin uluslararası boyutuna daha fazla vurgu yaptığı için bu iki yöntem doğrultusunda alınması gereken önlemleri biraz daha farklı olarak tasniflendirmektedir. Reisman proaktif yöntemde, ulusal ve uluslararası seviyede istihbarat faaliyetlerini, kuvvet kullanmayı da içeren önleyici tedbirleri, uluslararası ve ikili antlaşmalarla sağlanacak uluslararası işbirliğini barışçı yollar olarak önermektedir. Reaktif yöntemde ise devlet sponsorluğunda, devlet desteğinde, devletin yetersiz kaldığı durumlarda gerçekleşen terör eylemlerine karşı ve herhangi bir devlet bağlantısı olmayan devlet dışı aktör niteliğindeki terör örgütleri (El Kaide vb.) tarafından gerçekleştirilen eylemlere karşı uluslararası hukuk çerçevesinde kuvvet kullanmayı uygun bir yöntem olarak önermektedir (1999: 15-55).

Sederberg ise terörizmle mücadele yöntemlerini uzlaşmacı ve bastırıcı önlemler olarak ikiye ayırmaktadır (2003: 276-277). Benzer şekilde bir ayırmada Schmid tarafından uzlaşmacı ve kuvvete dayalı yöntem olarak yapılmıştır. Uzlaşmacı yöntemin en yaygın iki şekli, teröristlerle doğrudan görüşerek onların istekleri doğrultusunda ödün verme ve teröristlerle doğrudan görüşmeden, teröristlerin şikayetlerine yönelik reformlar yapmaktır. Bastırıcı veya kuvvete dayalı yöntemin en yaygın iki hali ise yasal bastırma ve askeri bastırma ya da Crelinsten'in adlandırması ile ceza adalet modeli (criminal justice model) ve savaş modeli (war model) dir. Bunlardan birinci modelde, yani ceza adalet modeli'nde terörizm, diğer suç türleri gibi bir tür suç ve teröristler de suçlu olarak görülürler (Crelinsten, 1993: 309-310). Yani terörizm bir suç muamelesi görür. Bu durumda terörizmle mücadelenin sorumluluğu, ağırlıklı olarak, devletin hukuk sistemi (özellikle ceza hukuku) üzerindedir ve kontr-terörizm politikası hukukun üstünlüğü (rule of law) prensibine bağlı olarak yürütülür (Beşe, 2002: 120).

İkinci modelde, yani savaş modelinde ise; kontr-terörizm savaş kurallarına uygun olarak yürütülür ve terörizm özel savaş şekli ya da düşük yoğunluklu çatışma (low intensity conflict) olarak görülür (Crelinsten, 1993:

310). Bu durumda terörizmle mücadelenin yetki ve sorumluluğu, ağırlıklı olarak, ordunun üzerindedir. Bu ise; özel askeri birliklerin ya da yarı askeri polis birimlerinin kullanılması, misilleme saldırıları, cezalandırıcı operasyonlar ve asker konuşlandırma gibi yöntemlerin kullanılması demektir (Beşe, 2002: 120).

Erickson, hukuk kurallarını uygulama yaklaşımı ve silahlı çatışma hukuku yaklaşımı şeklinde bir sınıflandırma yaparak terörizmle mücadele yöntemlerini hukuksal açıdan ele almaktadır. Hukuk kurallarını uygulama yaklaşımında, terörizm diğer suçlar gibi kriminal bir suç olarak kabul edilmekte, ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde suçluların yargılanıp cezalandırılması esasına dayanmaktadır. Bu yaklaşımın uluslararası seviyede başarılı olması ise uluslararası işbirliği ve antlaşmalar ile oluşturulmuş ve oluşturulacak olan terörizme yönelik uluslararası yasaların her ülke tarafından titizlikle uygulanmasına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, şimdiye kadar oluşturulan uluslararası hukukta teröristlerin yakalanması, soruşturulması ve mahkumiyetleri konusunda yetersiz kalmaktadır. Uluslararası işbirliği konusunda ise suçluların iadesi konusu bu yaklaşımın eksik yönüdür. Ancak uluslararası toplum bahsedilen eksiklikleri giderme yönünde çalışmalarına devam etmektedir. Silahlı çatışma hukuku yaklaşımı ise terörizmi öncelikle askeri bir sorun olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda teröristler yasal olmayan savaşçı statüsünde değerlendirilmekte; yakalanma, yargılanma ve cezalandırılmaları Cenevre Sözleşmeleri doğrultusunda yapılmaktadır. Devletin terörizme karşı askeri kuvvet kullanmasında da aynı şekilde Cenevre Sözleşmelerinde belirtilen silahlı çatışma kurallarına uyması gerekmektedir (Erickson, 1989: 47).

Uluslararası terörizme karşı potansiyel olarak hem hukuk kurallarını uygulama yaklaşımının hem de silahlı çatışma hukuku yaklaşımının uygulanabileceğini savunan Erickson, hukuk kurallarını uygulama yaklaşımının devlet destekli olmayan terörizmle mücadelede, devlet destekli terörizmle mücadelede ise her iki yaklaşımının birlikte kullanılmasının en iyi yol olduğunu ileri sürmektedir (1989: 53).

Terörizmle mücadele yöntemleri konusunda yapılan diğer bir sınıflandırma ise ulusal ve uluslararası seviyede mücadeledir. Ulusal seviyede yapılan mücadele, bir devletin kendi sınırları içinde ve kendi insiyatifi ile geliştirdiği hukuksal ve kuvvete dayalı önlemlerdir. Bu mücadele yöntemi, terörizme yönelik özel yasalar oluşturmayı (İngiltere ve Almanya'da olduğu gibi Terörizmi Önleme Yasası), özel mahkemeler kurmayı (Kuzey İrlanda Diplock mahkemeleri), sanıkların ifadelerini almada farklı bir prosüdür izlemeyi ya da sanık-avukat ilişkisine birtakım sınırlamalar getirecek düzenlemeler yapmayı, hüküm giyen teröristleri; kuralları ve yapısı farklı özel cezaevlerinde tutmayı (örneğin Kuzey İrlanda Maze Cezaevi ya da Almanya Stammheim Cezaevi) ve terörizmle mücadele edecek özel terörle mücadele birimleri kurmayı kapsamaktadır (Crelinsten, 1993: 312).

Uluslararası seviyede mücadele ise devletler arası işbirliği ile uluslararası alanda yapılan siyasi-diplomatik, ekonomik ve askeri mücadeledir. Siyasi-diplomatik yaklaşım, terörizmle mücadelede uluslararası hukuksal araçlar geliştirmeyi amaçlarken; ekonomik yaklaşım, terörizme sponsor olan devletlere ya da finans, eğitim, silah vb. gibi konularda terör örgütlerine destek olan devletlere karşı ekonomik yaptırımlar uygulamayı kapsamaktadır. Askeri yaklaşım ise önleyici saldırı (pre-emptive strike), misilleme saldırıları yapma ya da askeri müdahale gibi kuvvete dayalı yöntemleri içermektedir (Crelinsten, 1993: 312).

Terörizmle mücadele yöntemleri, kişi veya devletlerin bakış açılarına göre değişmekle birlikte genel olarak kuvvete kullanmaya bağlı olmayan (barışçı) yöntemler ve kuvvet kullanmaya bağlı (bastırıcı-zorlayıcı) yöntemler olarak iki ana grupta toplanmaktadır. Her iki yöntemde de uluslararası alanda yapılacak mücadele sıklıkla vurgulanmaktadır. Çünkü terörizmin uluslararası yönü ve bağlantıları bu tehditle mücadelede uluslararası işbirliği ve uluslararası antlaşmalarla gerçekleştirilecek uluslararası mücadeleyi gerektirmektedir (Ridge, 2005: 230, Black [web], 2000). Devletler kendi sınırları içinde terörizmle mücadelede gerekli tedbirleri almakta ancak bu tedbirlerin etkili olabilmesi için uluslararası yaptırımlara da gereksinim

duymaktadır. Uluslararası alanda işbirliğini sağlayacak başlıca kurum ise Birleşmiş Milletlerdir (Çitlioğlu, 2005a: 207; Sandler, 2005: 796).

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ve TERÖRİZMLE MÜCADELE

Birleşmiş Milletler, 1945 yılında kurulmasından itibaren işleyiş ve kurum yapısından kaynaklanan bir takım sorunlara rağmen, günümüzde uluslararası barış ve güvenliği korumak ve devamını sağlamak amacıyla olan küresel nitelikteki tek örgüttür. Birleşmiş Milletler organlarınca ortaya konan hukuksal düzenlemeler, antlaşmalar, ilkeler ve normlar uluslararası hukukun temel şekillendiricileri olmaktadır (Özkan, 2002: 239).

Birleşmiş Milletler antlaşması ve diğer uluslararası belgelerde uyuşmazlıkların çözümü için öncelikle barışçı yollara başvurulması gerekliliği ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler antlaşmasınının 2/3 ncü maddesinde, “teşkilatın üyeleri, uluslararası mahiyetteki anlaşmazlıkların uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye koymayacak şekilde barış yolları ile çözerler” denilmektedir. 33’ncü madde de ise,

“Uzaması uluslararası barış ve güvenliğin muhafazasını tehdit edebilecek mahiyette bir uyuşmazlıkta taraf olanlar, bu uyuşmazlığın çözülmesini her şeyden önce görüşme, soruşturma, ara bulma, uzlaşma, tahkim yargı yollarıyla veya bölge teşkil ve antlaşmalarına başvurarak veya kendi seçecekleri başka barış yollarıyla aramalıdır”

hükmü yer almaktadır. Bu düzenleme 1970 tarihli Dostça İlişkiler Bildirisinde de aynı şekilde tekrar edilmektedir. Hepsi birlikte değerlendirildiğinde devletler, taraf oldukları uyuşmazlıkları öncelikle kendi aralarında çözmeye çalışacaklar, eğer bunda başarılı olamazlarsa , uluslararası barış ve güvenliğin korunması hususunda başlıca sorumlu organ olan Güvenlik Konseyine başvuracaklardır. Kısacası barışçı yolları takip edeceklerdir (Topal, 2005: 62; Ekşi, 2002: 18-19).

Barışçı yolların öncelikle takip edilmesi gerektiği görüşü evrensel olarak kabul edilen bir görüş değildir. Uygulamada devletler terörizmle mücadelede barışçı yolları tüketmeden kuvvet kullanmaya dayalı yöntemlere başvurmaktadır (Cassese, 1989’dan aktaran Taşdemir, 2005: 67). Çünkü uluslararası hukukta barışçı yolların genellikle etkisiz kalması devletlere

kuvvet kullanmaktan başka bir seçenek bırakmamaktadır. Ayrıca devletler için kullanılan kuvveti meşru müdafaa hakkı çerçevesinde savunmak daha kolay olmaktadır (Bassiouni, 2004: 300).

Belirtilen düzenlemeler çerçevesinde terörizmle mücadele Birleşmiş Milletler'in sunduğu barışçı yollar, terörizm karşısında ortak bir mücadele yürütülebilmesi amacıyla antlaşmalar yapılması ve terörizmi destekleyen devletlerin verdikleri bu destekten vazgeçmelerini sağlamak amacıyla söz konusu devletlere karşı siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımların uygulanması olduğu görülmektedir (Topal, 2005: 63).

3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TERÖRİZM SÖZLEŞMELERİ

Terörizm genel olarak sadece bu günün bir problemi değildir. Terörizm çoğu zaman siyasal maksatla başvuru olan bir eylem biçimi olduğundan uzun süre terör ve siyasal suç kavramları birbirine karıştırılmış, hatta aynı sayılmış ancak 19 ncu yüzyılda bazı terör eylemlerinin uluslararası ortamda hukuki yönden siyasal suçtan ayırt edilmesi gerektiği idrak olunmuştur. 20 nci yüzyılın ilk yarısı içinde meydana gelen iki büyük dünya savaşı arasındaki dönemde terörizmin yeni boyutlara ulaşması, söz konusu eylemlerin uluslararası hukuka aykırı suçlar kategorisi içine konulması gerektiği düşüncelerini ortaya çıkarmıştır. Önce bilimsel kongreler çerçevesinde terörizm tarifine çalışılmış, 1930-1937 yılları arasında toplanan ceza hukuku birleştirme konferansları sürekli terörizm konusuyla uğraşmıştır (Dönmezer, 1978: 58-59).

Yapılan çalışmalar sonucunda ilk olarak 1937 yılında Milletler Cemiyeti'nde "Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması" ve "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kurulması" sözleşmeleri imzalanmıştır. Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması sözleşmesi devletlerin birbirine karşı terör niteliğindeki hareketlerden kaçınmaları ve bu nitelikteki eylemleri önleyip cezalandırmaları temelinde şekillenmiştir. Sözleşmeye göre devlet başkanları ve diğer uluslararası koruma niteliğine sahip kişilere dahil bir devlete karşı yönlendirilmiş eylemler, terör eylemi olarak tanımlanmış ve bunlar siyasal suç kavramı dışına çıkarılmıştır (Kupperman: 1980: 142). Bu sebeple

sözleşmenin 8 nci maddesinde “ya iade et, ya da cezalandır (aut dedere aut punire)” ilkesi yer almıştır. Böylece sözleşmeye taraf devletler terör eylemi suçlularını ya iade edecekler ya da bizzat kendileri cezalandıracaklardır (Dönmezer, 1978: 60).

Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurulması sözleşmesi ise temel olarak, taraf devletlere terörizmin önlenmesi sözleşmesinde bahsedilen terör eylemi suçlularını kendileri cezalandırmadıkları takdirde sözleşmenin 8 nci maddesinden kaynaklanan iade etme yükümlülüğünden sanığı Uluslararası Ceza Mahkemesinin önüne çıkarmakla kurtulabileceği hükmünü getirmiştir (Zafer, 1999a, 252; Kupperman, 1980: 142; Yalkut, 1975: 1292).

Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması sözleşmesi 24 ülke¹ tarafından imzalanmış ve yalnızca Hindistan tarafından onaylanmıştır (Saul, 2005: 63) . Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurulması sözleşmesi ise 13 ülke tarafından imzalanmıştır (Dönmezer, 1978: 62). İki sözleşmede de hiçbir zaman yürürlüğe girmemiş ancak Milletler Cemiyetinin terörizm konusundaki bu girişimleri 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletlere bir model teşkil etmesinden dolayı önemlidir (Kupperman, 1980: 142).

1960'larda, uluslararası toplum bir dizi uçak kaçırılmasından sonra modern yaşamı korku altına almaya başlayan uluslararası terörizmle ilgilenmeye başlamıştır (Bardak, 1997: 234). 1970'li yıllardaki terörist eylemler ve 1972 yılında Münih Olimpiyat Oyunlarında İsrailli atletlerin öldürülmesi olayı konunun gündemde kalmasını sağlamıştır. O dönemde terörizme karşılık olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim, uluslararası terörizmin Genel Kurul'un gündemine alınmasını teklif etmiş ve o günden itibaren uluslararası terörizm sürekli olarak Birleşmiş Milletlerin gündemindeki tartışma konularından biri olmuştur (Heikkila [web], 2005).

Birleşmiş Milletler henüz herkesin üzerinde uzlaşabileceği genel kabul gören bir terörizm tanımı yapamamakla birlikte terörizmle ilgili doğrudan veya dolaylı olarak 12 adet sözleşme (Kapsamlı Terörizm

---

¹ Sözleşmeyi imzalayan devletler: Arnavutluk, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Fransa, Yunanistan, Monako, Hollanda, Norveç, Romanya, İspanya, Yugoslavya, Arjantin, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Haiti, Peru, Venezuela, Sovyetler Birliği, Türkiye, Hindistan, Mısır (Saul, 2005: 63).

Sözleşmesi adlı bir sözleşmede halen Birleşmiş Milletler platformlarında görüşülmektedir) ve çeşitli kararlar kabul etmiştir. Terörizmle ilgili bu sözleşmeler ve kararlar, terörizmi genel olarak tanımlayıp ortak bir mücadele stratejisi belirlememiş ancak belirli fiilleri suç olarak düzenleyerek terörizmle sektörel bazda mücadele etme stratejine yönelmiştir (Başeren, 2002: 201; Sofaer, 2004: 902). 11 Eylül saldırılarından sonra Güvenlik Konseyi'nin 1373 sayılı kararı kabulü ile Birleşmiş Milletler, terörizmle mücadelede daha etkili ve kararlı bir tutum izlemeye başlamış ve üye devletlere önemli sorumluluklar yüklemiştir (Ward, 2003: 289). Bu nedenle Birleşmiş Milletlerin terörizmle ilgili uluslararası hukukta ortaya koyduğu perspektifi 11 Eylül öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayırmak doğru olacaktır.

a. 11 Eylül Öncesi ve Birleşmiş Milletler Terörizm Sözleşmeleri

(1) Uluslararası Sivil Havacılığa Yönelik Terör Eylemlerini Önleme Sözleşmeleri

Birleşmiş Milletlerin terörizme önlemeye yönelik yaptığı ilk sözleşmeler uçak kaçırma eylemleri ile ilgili olmuştur. 1948 yılında başlayıp uluslararası alanda pek önemsiz olmayan uçak kaçırma eylemleri zamanla büyük bir önem ve tehlikeye bürünmüştür. Özellikle 1967 yılından sonra topluluklar arası ulaşımın başlıca aracı olan uçaklara çeşitli sebeplerle saldırılar meydana getirilmiş ve bu eylemlerin bir çok vahim sonuçları ortaya çıkmıştır. 1961 ile 1967 yılları arasında 17 uçak yolundan saptırılmış, bunun yanında 12 teşebbüs olayı meydana gelmiştir. Uçak kaçırma suçları temelde siyasal sebeplere dayanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde siyasal bir rejime ya da siyasal düşünceye karşı çıkanlar, uluslararası siyasi ve ekonomik düzeni kuvvetle etkileyen bu eylemlerle, uluslararası kamuoyunun ilgisini çekmeye, düşünce ve ilkelerini yaymaya çalışmışlardır. Fakat bu düşüncelerin zor yolu ile bazı durumlarda insanların öldürülmesi ile gerçekleştirilmesi uluslararası toplumun bu eylemi terörizm olarak nitelendirmesini sağlamış ve bu tür eylemleri önlemek için Birleşmiş Milletler çerçevesinde bir dizi sözleşmeler yapılmıştır (Bayraktar, 1972: 162-163).

İlk uluslararası terörizm sözleşmesi olan **Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme (Tokyo Sözleşmesi)**² 14 Eylül 1963 tarihinde Tokyo'da imzalanmıştır. Sözleşme diğer terörizm sözleşmeleri ile kıyaslandığında çok sade olarak düzenlenmiş ve temel olarak yargılama yetkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Sözleşmede suçluların iadesi ile ilgili herhangi bir hüküm yer almamıştır (Heikkila [web], 2005). Sözleşme uçağın güven içinde yoluna devam etmesi amacıyla hazırlanmıştır (Bardak, 1997: 234).

Sözleşmede uçak kaçırma eylemleri bir suç olarak nitelendirilmemiştir. Buna karşılık uçakta herhangi bir suç işleyen kimsenin kovuşturulması, yargılama yetkisi ile ilgili çeşitli hükümler konulmuştur. Buna göre, uçakta işlenen suçların kovuşturulmasında yetkili merci uçağın kayıtlı olduğu ülkenin yargı mercii olacaktır (Bayraktar, 1972: 169). Tokyo Sözleşmesinin uçak kaçırma önlemede en büyük eksiği, uçak kaçırma eylemlerini bir suç olarak öngörmemesi, suç işleyen kişiye verilecek cezadan söz etmemesi ve devletlere bu eylemleri işleyenleri cezalandırmaları için herhangi bir yükümlülük getirmemesidir (Köni, 1977: 138).

Uçakların **Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme (La Haye Sözleşmesi)**³, 16 Aralık 1970 yılında La Haye'de imzalanmıştır. Bu sözleşmede suçluların yargılanması ve iadesi konuları biraz daha belirgin hale gelmiştir. Ayrıca sözleşme taraf devletlere suçu en ağır şekilde cezalandırma yükümlülüğü getirmiştir (Comb, 2003: 194).

Sözleşme ile uçakta ve uçuş sırasında işlenen suçların cezalandırılması amaçlanmıştır. Sözleşmenin 1 nci maddesinde uçak kaçırma suçunun tanımı yapılmıştır. Suçun unsurları şu şekildedir; eylem yasa dışı olmalı, zor kullanma veya zor kullanma tehdidi bulunmalı, eylem uçakta yapılmış olmalı, eylem uçuş durumunda meydana gelen bir uçakta meydana gelmelidir, eylem herhangi bir biçimde uçağı veya denetimini ele geçirmeye yönelik olmalıdır (Köni, 1977: 140). Sözleşme bu tür suç

---

² Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. Resmi Gazete: 8 Aralık 1975, Sayı: 15436 Sözleşmeye 2005 itibari ile 178 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

³ Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. Resmi Gazete: 31 Mart 1973, Sayı: 14493 Sözleşmeye 2005 itibari ile 178 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

işleyenlerin cezasız kalmaması için yargılama yetkisini; uçağın kayıtlı bulunduğu devlet, uçağın ülkesine indiği devlet, suçlunun ikametgahının bulunduğu devlet şeklinde belirlemiştir. Sözleşme suçlunun iadesi konusunda, ilke olarak, devletler arasındaki antlaşmalara gönderme yapmakta, bunların yokluğunda ise uçak kaçırma suçunun iadeye giren niteliğini belirtmektedir (Bayraktar, 1972: 170).

Sivil Havacılığın Güvenliğine İlişkin Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesi Hakkındaki Sözleşme (Montreal Sözleşmesi)⁴, 23 Eylül 1971 yılında Montreal'de imzalanmıştır. Sözleşmede uçaklara ve sivil havacılığa karşı yapılacak saldırılar detaylandırılarak tarif edilmiştir (Comb, 2003: 195).

Bu sözleşme, uçakta bulunan kişilere karşı uçağın güvenliğini tehlikeye sokacak şiddet eylemlerinde bulunulması, uçakları tahrip ya da uçuş güvenliğinin tehlikeye sokulması, uçağa zarar verecek madde ve aletlerin yerleştirilmesi, hava ulaştırma kolaylıklarına zarar verme yoluyla uçağın güvenliğinin tehlikeye düşürülmesi ya da yanlış bilgiler vererek uçağın güvenliğinin tehlikeye düşürülmesi gibi eylemleri gerçekleştiren, teşebbüs eden ya da suç ortaklığı yapan kişilerin cezalandırılmasını öngörmektedir (Dönmezer, 1978: 65). Sözleşme ile anılan devletlerden birinin eyleme ilişkin olarak yargı yetkisini kullanması kabul edilmektedir; a) suçun işlendiği ülke, b) uçağın tescil devleti, c) ülkesinde sanık ile birlikte inilen devlet, d) uçağın kiralandığı devlet, e) sanığın ülkesinde bulunduğu sözleşmeye taraf herhangi bir devlet. Sözleşmeye göre ilgili devletler suçluyu bizzat cezalandıracaklar ya da suçluyu öteki devletlerden birine iade edeceklerdir (Köni, 1977: 160).

Tokyo, La Haya ve Montreal Sözleşmeleri, farklı amaçlara yönelik düzenlemelerde bulunduğundan birbirini tamamlayıcı bir nitelik göstermektedir. Tokyo Sözleşmesinin başlıca amacı yolculuğun aksamaması olarak belirlemektedir. Buna karşılık, La Haya Sözleşmesinin uçak kaçırma eylemlerini önlemeye ve önlemediği takdirde suçun cezasız kalmamasını sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. Montreal sözleşmesi, uçak kaçırma

---

⁴ Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. Resmi Gazete: 29 Kasım 1975, Sayı: 15427 Sözleşmeye 2005 itibari ile 180 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

dışında kalan, özellikle uçaklara saldırı, sabotaj, bombalama gibi eylemleri önlemeye ve cezalandırmaya yöneliktir (Pazarıcı, 2005: 204).

Sözleşmelerin hepsi birlikte düşünüldüğünde suçluları yargılama yetkisinde devletlerin sorumluluğu açıklayıcı olması bakımından Tablo-4'te verilmiştir.

Tablo-4: Uçak Kaçırma Suçlarında Yargılama Yetkisi (Comb, 2003: 195)

Sözleşme	Yargılama Yetkisi
Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme (Tokyo Sözleşmesi, 14 Eylül 1963)	Uçağın Kayıtlı Olduğu Devlet
Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme (La Haya Sözleşmesi, 16 Aralık 1970)	Uçağın Kayıtlı Olduğu Devlet Uçağın Ülkesine İndiği Devlet Uçağın İkametgahının Olduğu Devlet
Sivil Havacılığın Güvenliğine İlişkin Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesi Hakkındaki Sözleşme (Montreal Sözleşmesi, 23 Eylül 1971)	İade Et ya da Yargıla

Yukarıda bahsedilen sözleşmeleri tamamlayıcı nitelikte olan, **Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarında Kanun Dışı Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi Protokolü (Montreal Sözleşmesi'ne Ek Montreal Protokolü)**⁵, 24 Şubat 1988 tarihinde Montreal'de imzalanmıştır. Uluslararası sivil havacılık hizmetleri veren havaalanlarındaki, şiddet içeren yasadışı saldırıları engellemeye yönelik bir protokoldür. Montreal sözleşmesinin getirdiği hükümlerin kapsamını genişletmektedir (UN Cronichle, 2001: 74).

⁵ Türkiye'nin taraf olduğu Protokolün metni için bz. United Nations web sitesi <<http://untreaty.un.org/English/Terrorism/Conv7.pdf>> Protokole 2005 itibari ile 148 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

(2) Diplomasi Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme (New York Sözleşmesi)⁶

Sözleşme 14 Aralık 1973 tarihinde New York'ta imzalanmış ve devlet başkanları, dışişleri bakanları, bir örgütün ya da bir devletin temsilcileri veya resmi görevlileri uluslararası hukukça saldırılardan özel olarak korunacak kimseler olarak tanımlanmıştır. Sözleşmede adı geçen kişiler aleyhine işlenecek, cinayet, kaçırma veya diğer bir saldırı; şahsını veya hürriyetini tehlikeye düşürebilecek şekilde resmi çalışma mahalline, ikametgahına veya ulaşım araçlarına karşı girişilen şiddetli bir saldırı; böyle bir saldırıda bulunma tehdidi; böyle bir bulunmaya teşebbüs; böyle bir saldırıya yardımcı olarak katılma, eylemlerini taraf devletlere iç hukukunda suç olarak düzenleme ve cezalandırma yükümlülüğü getirmektedir. Suçlular ya iade edilecek ya da cezalandırılacaklardır (Kupperman, 1980: 142).

(3) Rehin Alımına Karşı Uluslararası Sözleşme (Rehine Sözleşmesi)⁷

Sözleşme 17 Aralık 1979 tarihinde New York'ta imzalanmıştır. Sözleşme, masum insanların üçüncü bir tarafı zorlamak için yakalanması, alıkonulması, öldürülmesi veya yaralanmasını ya da bunlarla tehdit edilmesini yasaklamaktadır. Öte yandan, sözleşme taraf devletlerin, uluslararası örgütlerin, gerçek veya tüzel kişilerin ya da insan gruplarının rehinelere serbest bırakılması amacıyla suçlularla gizli veya açık antlaşmalar yapmasını da yasaklamaktadır (UN Chronicle, 2001: 74).

---

⁶ Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. Resmi Gazete:1 Mayıs 1981

Sözleşmeye 2005 itibari ile 153 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

⁷ Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. Resmi Gazete:6 Haziran 1989, Sayı: 20217
Sözleşmeye 2005 itibari ile 145 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

(4) Deniz Seferleri Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (IMO Sözleşmesi)⁸

Sözleşme, Achille Lauro isimli geminin 1985 yılında Mısır karasularında Filistinliler tarafından el konulmasından sonra IMO (Uluslararası Denizcilik Örgütü) öncülüğünde hazırlanmış ve 10 Mart 1988 tarihinde Roma'da imzalanmıştır (Shie, 2004: 8).

Gemilerdeki ve diğer deniz taşıtlarındaki terörist faaliyetlere uygulanmaktadır. Sivil havacılığın güvenliğine yönelik uygulanan hukuki rejime benzer bir rejimin deniz taşımacılığına da uygulanmasını sağlamaktadır. Bir geminin kontrolünün ele geçirilmesi veya gemiye el konulması amacıyla bir kişiye karşı korkutma girişiminde bulunulması, tehdit edilmesi veya o kişiye karşı güç kullanma girişimi gibi suçların işlenmesi; gemi taşımacılığının güvenliğini tehdit edecek biçimde gemidekilere şiddet içeren bir saldırılarda bulunulması; gemideyken tahrip edici alet veya malzeme bulundurulması ve gemi güvenliğine ilişkin diğer tür saldırılar yasaklanmıştır (UN Chronicle, 2001: 74). IMO örgütü, 2002 yılından itibaren bahsedilen saldırı türlerine nükleer silah veya maddelerle yapılacak saldırıları da sözleşme kapsamına almak için çalışmalara başlamış ve halen bu çalışmalarına devam etmektedir (Shie, 2004: 8).

Yukarıda bahsedilen sözleşmeyi tamamlayıcı nitelikteki **Kıta Sahaneliği Üzerinde Kurulu Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Protokolü (IMO Protokolü)⁹**, 10 Mart 1988 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. Deniz kıyısındaki platformlara yönelik saldırılara karşı, sivil havacılığın güvenliğine ilişkin uygulanan hukuki rejime benzer bir rejimin sabit platformlara da uygulanmasını öngörmektedir (UN Chronicle, 2001: 75).

---

⁸ Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. Resmi Gazete:26 Ocak 1998, Sayı: 23242 Sözleşmeye 2005 itibari ile 102 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

⁹ Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. Resmi Gazete:26 Ocak 1998, Sayı: 23242 Sözleşmeye 2005 itibari ile 114 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

(5) Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunmasına Dair Sözleşme (Viyana Sözleşmesi)¹⁰

Sözleşme 3 Mart 1980 tarihinde Viyana'da imzalanmıştır. Nükleer maddelerin yasadışı yollardan elde edilmesini, kullanılmasını, transfer edilmesini vb. durumları suç olarak tanımlamıştır. Öte yandan, sözleşme nükleer madde hırsızlığını, nükleer maddelerin ölüm, yaralanma ya da önemli maddi zararlara yol açacak biçimde kullanılmasını veya kullanılması tehdidinde bulunulmasını da yasaklamaktadır (UN Chronicle, 2001: 74).

(6) Keşif Amaçlı Plastik Patlayıcıların Markalanmasına Dair Sözleşme¹¹

Sözleşme 1 Mart 1991 tarihinde Montreal'de imzalanmıştır. Hava taşıtlarına yönelik sabotajlarla mücadele için plastik patlayıcıların kimyasal açıdan numaralandırılmasını öngörmektedir. Numaralandırılmamış veya tespiti yapılamayacak durumdaki plastik patlayıcıların kullanılmasının sınırlandırılması ve kontrolünü öngörmektedir. Öte yandan, taraf devletler bu tip patlayıcıların üretimini engellemek için gerekli önlemleri etkin bir biçimde alacak, kendi egemenlik alanları içine bunların girişini ve çıkışını engelleyecek, bunların imali için gerekli malzemelerin ithalini sıkı ve etkili bir biçimde kontrol edecek, mevcut stokların kullanımı veya yok edilmesini kendi askeri yetkilileri veya polisi aracılığıyla yapacaklardır (UN Chronicle, 2001: 75).

---

¹⁰ Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. United Nations web sitesi
<http://untreaty.un.org/English/Terrorism/English_18_15.pdf>

Sözleşmeye 2005 itibari ile 110 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

¹¹ Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. United Nations web sitesi
<<http://untreaty.un.org/English/Terrorism/Conv10.pdf>>

Sözleşmeye 2005 itibari ile 114 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

(7) Terörist Bombalamaların Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (New York Sözleşmesi)¹²

Sözleşme, A.B.D.'nin Suudi Arabistan'da askeri personeline bombalı saldırılardan sonra gündeme getirmesi ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 15 Aralık 1997 tarihinde New York'ta kabul edilmiştir (Heikkila [web], 2005). Sözleşme, patlayıcıların veya benzeri maddelerin kamu alanı olarak tanımlanmış çeşitli yerlerde, öldürme veya bedensel yaralamaya sebebiyet verme amacıyla ya da bu alanlarda kapsamlı bir yıkıma neden olmak amacıyla kullanan kişilerin cezasız kalmamasını öngörmektedir. Taraf devletler bu suçu işleyenleri ya kendileri cezalandıracaklar ya da iade edeceklerdir (UN Chronicle, 2001: 75).

(8) Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme¹³

Sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1999 tarihinde New York'ta kabul edilmiştir. Taraf devletlere terörizmin finansmanını engellemeye yönelik gerekli tedbirleri alma zorunluluğu getirmektedir. Devletler her türlü şüpheli grubun; yardım amaçlı, sosyal ya da kültürel gruplar da dahil, faaliyetlerini doğrudan veya dolaylı olarak kontrol etmek ve silah kaçakçılığı veya uyuşturucu ticareti gibi suçlara engel olmak zorundadırlar. Öte yandan, sözleşmeye taraf olan devletler terörizmin finansmanına yönelik faaliyet gösteren kişileri ya da bu tip faaliyetlerde sorumluluğu bulunan sivilleri ya da idareci konumunda bulunan kişileri yakalamakla yükümlü tutulmuşlardır. Sözleşme, imzacı devletlere, teröristlerin faaliyetleri için kullandıkları fonların tespit edilmesi, bunların dondurulması veya bunlara el konulması konularında bir takım haklar vermiştir. Banka sırları gibi nedenler de terörizme karşı işbirliği taleplerini reddetme amacıyla bir gerekçe olarak kullanılamayacaktır. Terörist eylemleri finanse eden suçlular cezalandırılacak veya iade edilecektir (UN Chronicle, 2001: 75).

---

¹² Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. Resmi Gazete:19 Ocak 2002, Sayı: 24645 Sözleşmeye 2005 itibari ile 132 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

¹³ Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmenin metni için bz. Resmi Gazete:17 Ocak 2002, Sayı: 24643 Sözleşmeye 2005 itibari ile 133 devlet taraftır (Terrorism Prevention Branch Brochure, 2005: 7)

Birleşmiş Milletler 1963 yılından bu güne kadar uluslararası hukuka 10 sözleşme ve 2 protokol ile terörizmle mücadele için uluslararası yasal mekanizmalar kazandırmıştır. Ayrıca Kapsamlı Terörizm Sözleşmesi ve Nükleer Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi taslak çalışmaları ve görüşmeleri halen devam etmektedir (Joyner, 2003: 502). Birleşmiş Milletler veya onun organları tarafından meydana getirilen, 10 terörizm sözleşmesi ve 2 protokol genel olarak cezalandırma konularını içermekle birlikte çeşitli ortak noktalara sahiptir ve bu ortak noktalar ise şöyledir (Calvani, 2004: 1; UN Office on Drug and Crime [web], 2005);

- Genel kabul gören bir terörizm tanımını yapmamakla birlikte terörizm kapsamında olan bir takım terör eylemlerini tanımlamıştır,

- Taraf devletlere, belirtilen eylemleri ulusal hukuk sistemlerinde uygun cezalarla cezalandırılabilir eylemler olarak tanımlamayı zorunluluk olarak getirmektedir,

- Taraf devletlere, tanımlanan eylemleri gerçekleştiren terör faillerini kayıt, toprak veya uyruk bağılılığı çerçevesinde yargılama yetkisi sağlamaktadır,

- “Aut dedere aut judicare (iade et ya da yargıla)” ilkesi çerçevesinde bu eylemleri gerçekleştiren failerin ilgili devlet tarafından yargılanmasını ya da isteyen ilgili devlete iade edilmelerini öngörmektedir. Yani, terör faillerinin yargılamadan kurtulamayacağı bir alan bırakmamaktadır ki buda sözleşme ve protokollerle oluşturulmaya çalışılan hukuksal mekanizmanın en can alıcı noktasını oluşturmaktadır,

- Taraf devletlere yakalama, iade etme, kriminal bilgi ve delil transferi gibi çeşitli adli konularda işbirliği yapmayı sağlamaktadır (Bassiuoni [web], 2001).

Birleşmiş Milletler sözleşmelerin temel amacı terör eylemlerini gerçekleştiren failerin yargılanması ve cezalandırılmasıdır. Bu doğrultuda oluşturulan uluslararası hukuksal mekanizma ise terör faillerine yargılanmaktan kurtulamayacağı bir alan bırakmamak için oluşturulan “iade

et ya da yargıla” sistemidir. Bu sistemin çalışması devletlerin, ulusal hukuk sistemlerindeki farklılık, sözleşmelerin gereğini uygulamadaki siyasi isteksizlikleri, sözleşme metinlerinden doğan muğlak ifadeler, devletler arasındaki koordinasyon ve işbirliğinin sağlanmasındaki zorluklar gibi birçok nedenden dolayı çok kolay işlememektedir (Mazandaran, 2006: 12; Sofaer, 2004: 901-903; Joyner, 2003: 493-494). Bu nedenle sözleşmelerin terörizmi önlemedeki yeterliliği genel olarak etkisiz olarak değerlendirilmektedir.

b. Birleşmiş Milletler Terörizm Sözleşmelerinin Etkisizliğinin Sebepleri

(1) Genel

Uluslararası toplumun üzerinde anlaştığı ortak bir terörizm tanımı yoktur (Bunun sebepleri birinci bölümde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır). Birleşmiş Milletler terörizmi gündemine aldıktan sonra bu sorunla ilgili tedbirlerin görüşüldüğü platformlarda uluslararası toplum genel olarak iki gruba bölünmüştür. Özellikle Batılı ve gelişmiş devletlerin oluşturduğu grup, terörizmi kriminal bir eylem olarak kabul edip terörizmin sebep olduğu ve sivillere yöneltilmiş tüm şiddet eylemlerinin yasaklanması üzerinde yoğunlaşmıştır. Az gelişmiş ve özellikle sömürgeci başarılı ulusal kurtuluş hareketleri ile kurtulmuş devletlerin oluşturduğu grup ise, terörizmin belli hallerde (self determinasyon hakkına başvurmuş halkların yaptığı ulusal kurtuluş hareketlerinde) meşru kabul edilmesini ve bu durumun yapılacak sözleşmelere dahil edilmemesini ileri sürmektedir. Bu iki grubun tartışmaları devam etmekle birlikte uluslararası toplum meydana getirdiği sözleşmelerde geleneksel olarak terör örgütleri tarafından en çok kullanılan ve sonuçları itibari ile de topluma en fazla zarar veren eylemleri tanımlamış ve yasaklamıştır. Yani Birleşmiş Milletler sözleşmeleri terörizmi sektörel (ad hoc, piecemeal) bazda ele almaktadır. (Mazandaran, 2006: 12-13; Bassiouni, 2004: 301-302). Bunu yanında 1963 Tokyo ve Keşif Amaçlı Plastik Patlayıcıların Markalanmasına Dair Sözleşmelerde herhangi bir eylem tanımlanmamış, sadece alınacak tedbirler belirtilmiştir (United Nations Office on Drug and Crime, 2003: 7). Terörizmin kendisinden ziyade belirli biçimleri ile mücadele etmek ise terörizmin önlenmesinde çok etkili olmamaktadır.

Sözleşmeler genellikle belirli bazı eylemlerle (uçak kaçırma, bombalama vb.) ilgilenmektedir ve bu eylemlerin de çoğu geçmişe yöneliktir. O nedenle günümüzde veya gelecekte teknolojik gelişime bağlı olarak ortaya çıkmış veya çıkabilecek terörizm türleri olan siber terör eylemleri, kitle imha silahları ile girişilebilecek terör eylemleri sözleşmelerin kapsamı dışındadır (Trahan, 2002: 219). Terörizm konusunda önemli bir yer tutan narko-terörizm hakkında ise herhangi bir sözleşme olmadığı gibi sözleşmelerde de bu konuyla ilgili herhangi bir hüküm yoktur (Bassiuoni [web], 2001). Diğer taraftan uçak kaçırma suçunu düzenleyen sözleşmeler uçuş esnasında uçaklara karşı yapılacak eylemleri düzenlemektedir ancak alan üzerinde gerçekleştirilecek ve ölümlere sebebiyet verebilecek saldırıları kapsamamaktadır. Havalimanı haricinde bulunan sivillerin toplu olarak bulunabileceği alış veriş merkezleri veya yeme-içme yerlerine yapılacak terör eylemleri sözleşmelerde belirtilmemiştir. Eğer burada bulunan kişiler “uluslararası korunan” kişiler değilse veya gerçekleştirilen saldırılar Terörist Bombalamaların Önlenmesi sözleşmesinde belirtilen eylemler olmadığı sürece sözleşme hükümleri bu tür terör eylemlerine uygulanmamaktadır. Sözleşmelerde buna benzer kapsadığı yer, kişi veya zaman bakımından birtakım boşluklar bulunmaktadır (Trahan, 2002: 220).

Sözleşmelerde tanımlanan terör eylemleri genelde bireyler tarafından işlenebilecek eylemlerdir. Sonradan kabul edilen (örneğin Terörizmin Finansmanın Önlenmesi Sözleşmesi) sözleşmelerde bu durum biraz daha genişletilerek gruplarında gerçekleştirebileceği eylemler sözleşmelere dahil edilmiştir (Heikkila [web], 2005). Ancak devletlerin karıştığı terör eylemleri karşısında sözleşmeler sessiz kalmaktadır. Bu tür terör eylemleri gerçekleştiğinde sözleşmelerin öngördüğü iade et ya da yargıla mekanizması çalışmamakta ve terör failleri cezasız kalmaktadır (Guillaume, 2004: 543-544; Bassiuoni [web], 2001).

Sözleşmelerin etkisiz olması ile ilgili en önemli konulardan biride etkin bir zorlama mekanizmasının olmamasıdır (Combs, 2003: 202; Carberry, 1999: 703). Devletler sözleşmeye uymadığı zaman veya sözleşmeden doğan yükümlülükleri yerine getirmediği zaman mağdur devletlerin bu devletlere

karşı herhangi bir yaptırım mekanizması yoktur. Örneğin, Achille Lauro olayında Mısır'ın 1979 tarihli Rehine Alımına Karşı Uluslararası Sözleşmeye uymamış, İtalya ise A.B.D. ile arasındaki ikili iade antlaşmasına rağmen bu antlaşmanın hükümlerine uymayarak faileri iade etmemiştir (Nee, 2002: 18).

Sözleşmelerin ve protokollerin çoğunluğu, terör eylemlerinin gerçekleşmesini önleyici tedbirlerden ziyade terörist eylemleri gerçekleştiren failerin yakalanması ve yargılanması ile ilgili hükümler içermektedir. Yani bir eylem gerçekleştikten sonra uygulanacak reaktif tedbirleri tarif etmektedir. Terör failerinin yakalanması ve yargılanması önemli olmakla beraber önleyici olarak polisiye tedbirlere daha fazla gerek vardır (Ratner, 2002: 2). İki sözleşme (Plastik Patlayıcıların Markalanması ve Terörizmin Finansmanın Önlenmesi Sözleşmesi) hariç diğer sözleşmelerin önleyici olma özelliği hemen hemen hiç yok gibidir. Sözleşmelerin önleyicilik özelliği isminde ve başlangıç kısmında geçmekte, bu durumda çok geniş anlamlar içeren bir dille ifade edilmektedir. Örneğin, 1971 Montreal Sözleşmesinin 1. maddesi “taraf devletler, uluslararası hukuk ve ulusal hukuklarına uygun olarak, saldırıları önlemek için uygun tedbirleri almaya gayret göstereceklerdir” şeklindedir. Burada kullanılan “uygun tedbirler” ifadesi çok geniştir ve içeriğinin doldurulması devletlere bırakılmıştır. Yukarıda bahsedilen sözleşmelerde ise devletlerin alacağı tedbirler detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Sözleşmeler terör eylemlerini önlemeye yönelik devletlerin alacağı tedbirleri spesifik bir şekilde belirlemediği için uygulamada bir çok farklılıklar çıkmaktadır (Trahan, 2002: 222-223).

Sözleşmeler önemli bir özelliği de terörizmin önlenmesi için uluslararası seviyede çeşitli konularda işbirliğini öngörmesidir. İşbirliği konuları sözleşmelerde farklılık göstermekle birlikte genelde adli konuları içermektedir ve yakalama, iade etme, karşılıklı yardım, kriminal bilgi ve delil transferi, diğer devletlerin hukuk sistemlerini dikkate alma konularını kapsamaktadır. Örneğin Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi taraf devletlere, sözleşme dahilindeki kişilere karşı girişilebilecek terör eylemlerine karşı “bilgi ve istihbarat paylaşımını” ve “eylemleri önlemek için alınan yönetsel ve

uygulamaya yönelik tedbirlerin koordinasyonunu” gerektirmektedir. Eğer eylem gerçekleşti ise bu durumda da devletler arasında eylemle ilgili delillerin, faile ait bilgilerin paylaşımını zorunlu kılmaktadır (Murphy J., 2003: 397). Ancak devletler arasındaki bu işbirliği çok kolay olmamaktadır. Devletlerin bilgi ve istihbarat paylaşımındaki isteksizliği, devletler arasındaki işbirliğinin zaman ve mekan bakımından birçok sıkıntıya sebep olması sözleşmelerin hedeflediği amacı etkilemektedir. Çünkü terörizmle mücadelede istihbaratın önceden elde edilmesi çok önemlidir (Trahan, 2002: 221). Uluslararası seviyede ise devletler arasında işbirliğini ve koordinasyonu sağlayacak kurumlar bu konuda yetersiz kalmaktadır. Terörizmle ilgilenen 60’tan fazla uluslararası kurum vardır. Bunlardan en önemlisi olan Birleşmiş Miller Güvenlik Konseyine bağlı Terörizme Karşı Koyma Komitesinin (CTC) hem kurumlar arasında hem de devletler arasındaki işbirliğini ve koordinasyonu sağlaması çok zordur. Bu nedenle devletler sözleşmelerin sağladığı çok taraflı işbirliği yerine kendi aralarında yaptıkları ikili antlaşmalar ile işbirliği ve koordinasyon sağlama yoluna gitmektedir (Bassiuoni, 2004: 306).

Sözleşmelerle ilgili ilginç bir husus ise çoğunun kapsadığı alanlar devletlerin egemenlik yetkileri içinde olmayan uluslararası hava sahaları ve uluslararası denizlerdir. Eğer terörist eylemler yalnızca bir devletin sınırları içerisinde gerçekleşirse sözleşmeler bu tür eylemleri kapsamamaktadır (Smidt [web], 2005). Örneğin, Terörist Bombalamaların nlenmesine Dair Sözleşme ve Rehine Alımına Karşı Sözleşmeye göre, eğer bir eylem bir devletin sınırları içinde gerçekleşir, eylemin faili ve kurbanları o devletin vatandaşı ve eylemin faili de halen o devletin içinde ise bu sözleşmeler bu terör eylemine uygulanamamaktadır. Benzer şekilde Terörizmin Finansmanının nlenmesine Dair Sözleşmesi de sözleşmede belirtilen eylemler bir devletin sınırları içinde olursa ve failin uyruğu o devlete aitse yine bu sözleşmeler uygulanamamaktadır (Trahan, 2002: 223).

Sözleşmelerin bu tür devletin kendi sınırları içindeki eylemleri kapsamaması, şüphesiz devletin kendi ülkesi ve vatandaşları üzerindeki egemenlik haklarından kaynaklanmakla birlikte bu durum istenmeyen

sonuçlar doğurabilir. Çünkü günümüzde ulusötesi terör örgütlerinin elemanları bir çok devletin vatandaşından oluşmakta ve bu tür terör örgütlerin hücrenel yapılanması bir çok devleti içermektedir. Örgüt üyelerinin eylemleri kendi devletlerinin sınırları içinde olsa bile yalnızca kendi devletlerini etkilememekte, uluslararası sorunlar yaratmaktadır (Trahan, 2002: 224).

Sözleşmeler taraf devletlere başka devletlerden kaçmış olan teröristleri ve şüpheli teröristleri arama, yakala veya takip etme gibi hususlarda zorlayıcı mekanizmalara sahip değildir (Nee, 2002: 19).

Sözleşmelerde kullanılan dilin eski ve kullanılan terimlerin muğlak, belirsiz olması sözleşmenin taraf devletlere getirdiği yükümlülüklerin yanlış anlaşılmasına veya farklı yorumlanmasına yol açmaktadır. Bu tür farklı yorumlar devletler tarafından özellikle yargılama veya iade etme yükümlülükleri konusunda yapılmaktadır (Bassiuoni [web], 2001). Bu doğal belirsizlikler sözleşmelerde devletlerin boşluk bulmasına ve bunu da siyasi amaçları doğrultusunda kullanmasına sebep olmaktadır. Buda sözleşmelerin etkisiz kalmasını etkileyen doğrudan bir faktördür (Mazandaran, 2006: 14).

(2) İade Et ya da Yargıla Mekanizması

Geleneksel uluslararası hukukta devletlerin kendi sınırları dışında yargılama yetkisi yoktur. Uygulama alanında ise özellikle İkinci Dünya savaşını takip eden yıllarda Uluslararası Ceza Hukukuna “Ülke Dışı Yargılama Yetkisi” (Extraterritoriality) kavramı girmiştir. Ceza yargılaması ile ilgili olarak ülke dışı yargılama yetkisi beş kategoriye ayrılmaktadır. Yer Yönünden Yetki İlkesi (Jurisdiction based on the territoriality principle): Her devletin kendisinin hakimiyet alanı içerisinde meydana gelmiş olan bir suç u kovuşturma, yargılama ve cezalandırma yetkisi vardır. Etken Kişilik İlkesi (Jurisdiction based on the active personality principle): Failin milliyetinin önemli olduğu bu ilke, *ratione personae*, devletlerin kendi sınırları dışında suç işleyen vatandaşlarının kovuşturma ve yargılama yetkisini ifade etmektedir. Koruma İlkesi (Jurisdiction based on the protective principle): Eğer bir ülkenin güvenliği, para-pasaport-bayrak gibi milli birlik sembolleri, ekonomik menfaatleri veya kurumları işlenen suç tarafından tehlikeye atılmaktaysa,

koruma ilkesi o devlet aygıtının düzen tesis etme aracıdır. Edilgen Kişilik İlkesi (Jurisdiction based on the passive personality principle): Mağdurun yani suçtan zarar görmüş kişinin uyruğu esası üzerine kurulu olan bu ilkesi tanımını tarihi Lotus davasında bulmaktadır. Türk bandıralı Bozkurt Şilebi ile Fransız bandıralı Lotus Şilebi arasında meydana gelen ve sekiz Türk gemicisinin ölümü ile neticelenen gemi kazası nedeniyle Milletlerarası Sürekli Adalet Divanı tarafından verilen tarihi Lotus kararına göre uluslararası hukuk tarafından yasaklanmadığı için Türkiye edilgen kişilik ilkesi ile ülke dışı yargılama yetkisine (extraterritoriality) haiz olduğu kabul edilmiştir. Dolayısıyla, devletlerin uluslararası kamu hukukunun özel bir kuralı ile yasaklanmamış her türlü yetkiyi veya hakkı kullanmakta serbest oldukları kabul görmüştür (Kocaoğlu, 2005: 189-191; Joyner: 2002: 503-505, Nee, 2002: 15-16).

Evrensel Yetki (Universal Jurisdiction): devletlerin sadece ve sadece suçun doğasına dayanarak ceza yargılaması yapabilme yetki ve sorumluluğudur. Suç mahalli, failin uyruğu, mağdurun uyruğu veya yargılama yetkisini kullanan devlet ile herhangi bir bağ, evrensel yetki uygulaması için gerekli değildir. “İade et veya yargıla (aut dedere aut judicare)” ilkesi de genellikle uluslararası hukukçular tarafından Evrensel Yetki ilkesinin bir alt kategorisi yada yarı evrensel yargılama yetkisi olarak kabul edilir. Evrensel yetkinin bu formülasyonu 1960’lardan sonra Birleşmiş Milletler tarafından terörizmle ilgili yapılan sözleşmelere taşınmıştır (Kocaoğlu, 2005: 192; Joyner: 2002: 505; Nee, 2002: 16).

Birleşmiş Milletler sözleşmelerinin terörizmle mücadelede oluşturduğu en önemli mekanizma faile yargılanmaktan kurtulamayacağı bir alan bırakmayan iade et ya da yargıla mekanizmasıdır (Murphy J., 2003: 398). 1963 Tokyo Sözleşmesi ve Plastik Patlayıcıların Markalanmasına Dair Sözleşme hariç diğer tüm sözleşmelerde iade et ya da yargıla ilkesi benimsenmiştir (United Nations Office on Drug and Crime, 2003: 24). Bu ilke aynı zamanda devletlerin terörizmle mücadelede uluslararası alanda işbirliği yapacağı en önemli analitik çerçeveyi oluşturmaktadır (Beşe, 2002: 61). Ancak bu durum uygulama işleyiş bakımından kolay olmamaktadır.

Devletlerin ulusal hukuk sistemlerinin farklılığı, siyasi tercihleri bu mekanizmanın işlemlerini sekteye uğratmaktadır (Mazandaran, 2006: 15).

(a) Suçluların İadesi

Suçluların iadesi, devletler arasındaki uluslararası işbirliğinin yasal şekillerinden birisidir.

“İade, bir mahkeme kararına dayanarak, ilgili devletler arasında bir anlaşma yapılması suretiyle, bir şahsın isteyen devlete, daha önce işlenmiş bulunan bir suçtan dolayı kovuşturma yapılması veya hükmedilmiş bulunan bir hürriyeti bağlayıcı ceza veya emniyet tedbirinin yerine getirilmesi için geri verilmesidir” (Köprülü, 2004: 2).

İki türlü iade şekli vardır. Birincisi, suç işleyen bir kişinin yargılanması için suç işlediği devlete iade edilmesi diğeri ise yargılanıp ceza almış bir kişinin cezasını çekmesi için isteyen devlete iade edilmesidir. Suçluların iadesinin öncelikli amacı failin veya şüphelinin yargılanmasını sağlamak ve cezadan kurtulmak için başka devletlere kaçmasını önlemektir (Scheu, 2004 : 13-14).

Uluslararası hukukta suçluların iadesi ilgili olarak ortak bir çok taraflı antlaşma yoktur (Joyner, 2003: 500). Uluslararası örf ve adet hukukunda da, bir devleti eline geçirdiği suçluyu aralarında iade antlaşması olmadığı sürece ilgili devlete iade etmekle yükümlü kılan herhangi bir zorunluluğu olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla bu konuda devletler arasında bir antlaşma olmaksızın yakalanan kişilerin iadesi suçluyu elinde bulunduran devletin tutumuna kalmıştır (Topal, 2005: 71). Bu nedenle suçluların iadesi süreci devletlerin ikili veya çok taraflı antlaşmaları ile gerçekleşmektedir (Joyner, 2003: 500). Bununla birlikte suçluların iadesi konusunda ölüm cezası, uyrukluk, siyasi suç vb. sebeplerden dolayı iadenin engellendiği durumlar vardır (Borelli, 2003: 810-818). Bunlardan en önemlisi ise “siyasi suç” istisnasıdır. İade antlaşması yapmış olsa bile devletler çeşitli durumlarda iadesi istenen suçluyu siyasi suçlu kabul edip iade taleplerini geri çevirebilmektedir (Mazandaran, 2006: 16). Siyasi suç kavramının uluslararası tanımı yoktur. Fiilin siyasi suç olup olmadığına karar verme hususunda devletler siyasi tercihleri doğrultusunda bir takdir hakkına sahiptir (Bayraktar, 1982: 197-198).

Genel olarak siyasi suç kavramı; Tam (mutlak) siyasi suç, Nispi (göreceli) siyasi suç, olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

Mutlak siyasi suç, devletin varlığına ve siyasal mekanizmasının işleyişine karşı ve bireylerin siyasal hak ve özgürlüklerine karşı ya da bu özgürlüklerin kullanılmasına ilişkin olarak işlenen suçlardır. Burada korunmak istenen ve bu suçların yönelmiş olduğu menfaatler devletin bağımsızlığı ve kamu düzenidir (Kömürcü, 1999: 84).

Nispi siyasi suç, adam öldürme, hırsızlık, gasp gibi aslında adi bir suç teşkil eden fiillerin siyasi eylemlerle bir bütün teşkil edecek şekilde bir araya gelmesinden doğmaktadır. Diğer bir deyişle, adi bir suçun siyasi bir amaçla işlenmesidir. Örneğin örgüte gelir sağlamak amacıyla banka soyulması veya adam öldürülmesi gibi suçlar nispi siyasi suçtur (Kömürcü, 1999: 84).

Tam siyasi suç ve nispi siyasi suç arasındaki fark, nispi siyasi suçta, tam siyasi suçun aksine devletin dolayısıyla zarar görmüş olmasıdır. Zira nispi siyasi suçlarda genelde amaç siyasi olmasına rağmen, devlet kurumunun dışında vatandaşlar da doğrudan zarar görebilmektedir. İki siyasi suç türünde de failerin iade edilmemesi asıldır (Köprülü, 2004: 5).

Günümüz hukukunda; siyasi bir suçtan sanık veya mahkum olan bir kişinin, suç işlediği veya hakkında mahkumiyet kararı verilmiş olan ülkeye geri verilmemesine ilişkin istisna, neredeyse suçluların geri verilmesine ilişkin olarak yapılan bütün anlaşmalarda ve birçok devletin yasalarında yer alan bir standart ilke olmuştur. Bu standart ilke içinde yer alan “siyasi suç” kavramının tanımlanmasında yaşanan güçlükler genelde mahkemelerin yorumlarıyla ya da uluslararası anlaşmalarda nelerin siyasi suç sayılmayacağına ilişkin bir “değilleme” yöntemiyle aşılmaya çalışılmıştır. Ancak bu konuda henüz bir başarıya ulaşıldığını söylemek güçtür. Birçok ülkenin uygulamalarında ortaya çıkan farklılıklar ortak bir tanımda birleşmeyi engellemektedir ve toplumlardaki siyasal, toplumsal, iktisadi olayların ve çeşitli düşünce akımlarının etkisi ile kapsamı zaman içinde değişmektedir (Köprülü, 2004: 4).

Terörizmin ve siyasi suç arasındaki bağlantı terörizmin siyasi amacından kaynaklanmaktadır. Terörizmle ilgili suçlarda, terör faillerinin

siyasi suçlu kabul edilip iade edilmemesi hususu ise terörizmle mücadeledeki en büyük engeldir (Bassiuoni [web], 2001). Terörizmle suçlanan kişiler genellikle faaliyetlerinin siyasi nitelikli politik aktiviteler olduğunu ve bu nedenle iade edilmemeleri gerektiğini iddia etmektedirler. Bu husus, siyasi suçların istisnası ya da siyasi istisna doktrini olarak bilinmektedir (Beşe, 2002: 61, Laos, 2000: 113).

Terörizm ve siyasi suç istisnası arasındaki asıl sorun terör tanımında yer alan siyasilik unsurunun belirsiz olmasıdır. Sorun devletlerin “siyasilik unsuru”nun tayininde çifte standart uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle A devletinin terör olarak nitelendirdiği bir eylem, B devleti tarafından terör eylemi olarak nitelendirilmeyebilmektedir. Terörizmle mücadele amacıyla, son dönemlerde yapılan anlaşmalara konulan terörist eylemlerin siyasi suç istisnasından yararlanamayacağı yönündeki belirlemelere rağmen hala bazı devletlerin terör faillerini siyasi suçlu sayıp geri vermeme yolunu tercih etmektedir (Övet, 2005: 189-190, Sofaer, 2004: 906)

Terör faillerini elinde bulunduran devletler, iade konusunda genelde iadeyi reddetmelerine rağmen zaman zaman farklı tutumlar izlemişlerdir (Joyner, 2003: 501). Örneğin, Amerika son zamanlara kadar İngiltere’ye İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) militanlarından hiçbirini geri vermemiştir. McMullen ve Mackin Davaları’nda mahkemeler, işlenen suçların her ne kadar üzücü ve acımasız olsa da Kuzey İrlanda’daki politik kargaşa ortamının sonucu olduğu gerekçesi ile İngiltere’nin taleplerini geri çevirmiştir (Köprülü, 2004: 7).

Amerika’nın Kuzey İrlanda sorunu sebebiyle İngiltere’nin taleplerini geri çevirmesine rağmen başka olaylarda farklı tutumlar ve kriterler benimsediği de gözlenmektedir. Buna örnek olarak verilecek olay Abu Eain Davası’dır. Abu Eain, İsrail tarafından A.B.D.’den 1979 yılında İsrail’in Tierias şehrinde iki kişinin ölümü ve otuzdan fazla kişinin yaralanması ile sonuçlanan bombalama eyleminden ötürü istenmiştir. İsrail’in bu talebi kabul edilmiş ve Amerikan hukukunda bulunmayan bazı sınırlamalar siyasi suç istisnasına eklenmiştir (Köprülü, 2004: 7).

Bir çok devlet siyasi suçluları iade etme dışında tutmaktadır ancak son zamanlarda uluslararası alanda siyasi suç istisnası tartışmalara sebep olmuş ve bu istisnayı kısıtlama çalışmaları başlamıştır (Bassiuoni [web], 2001). Yapılan antlaşmalarda, içeriği itibariyle bir çok eylem siyasi suç kavramından çıkarılmıştır. Örneğin savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım gibi uluslararası toplumca kınan suçlar siyasi suç istisnasından faydalanamayacaktır (Mazandaran, 2006: 18-19).

Birleşmiş Milletler terörizm sözleşmelerinde ise durum sözleşmelerde belirtilen eylemlerin siyasi amaçla gerçekleştirildiğinde iade etmeye engel olup olmadığı konusunda çok açık değildir (Trahan, 2002: 225). Ancak en son kabul edilen Terörist Bombalamaların Önlenmesi ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmeleri, yalnızca siyasi suç istisnası ile iadenin engellenmeyeceğini hükme bağlamıştır (Calvani, 2004: 3). Örneğin, Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesinin 14 ncü maddesi;

“2 nci Maddede belirtilen suçların hiçbirisi, suçluların iadesi veya adli yardımlaşma amaçları bakımından, siyasi bir suç veya siyasi suçla bağlantılı bir suç veya siyasi saiklerle işlenmiş bir suç olarak değerlendirilmez. Bu çerçevede, bu kabil bir suç dolayısıyla yapılan iade veya adli yardımlaşma talebinin, sadece siyasi bir suç veya siyasi suçla bağlantılı bir suç veya siyasi gerekçelerle işlenmiş bir suçla ilgili olduğu gerekçesiyle geri çevrilmez”

şeklindedir. 2 nci maddede suç oluşturan eylemler; herhangi bir kimsenin, bir topluluğun gözünü korkutmak veya bir hükümeti ya da uluslararası kuruluşu bir şey yapmaya veya yapmamaya zorlamak için, sivil şahısların veya bir çarpışmada (savaşta) aktif görev almayan kimselerin ölümüne veya ağır yaralanmasına yol açacak eylemler ile sözleşme ekinde yer alan sözleşme ve protokollere göre suç sayılmış olan eylemlerde kullanılmak amacıyla ya da kısmen veya tamamen bu tür eylemlerde kullanılacağını bilerek fonlar toplaması ve sağlaması terörizmin finansmanı suçunu oluşturur şeklindedir (Joyner, 2002: 530-531, Laos, 2000: 110).

Benzer şekilde halen Birleşmiş Milletler bünyesinde hazırlanan Kapsamlı Terörizm Sözleşmesi taslağının suçluların iadesini düzenleyen 10 ncu maddesinde de yalnızca siyasi suç neden gösterilerek iadenin geri çevrilemeyeceği ilkesi benimsenmiştir (Trahan, 2002: 28; Joyner, 2002: 534-

535; Kaya [web], 2005). Ayrıca Terörist Bombalamaların Önlenmesi ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmelerinde diğer sözleşmelerden farklı olarak, iki devlet arasında suçluların iadesi antlaşması bulunmasa bile bu sözleşmeler esas alınarak suçluların iade edilebileceği düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler diğer terörizm sözleşmelerinde mevcut değildir (Joyner, 2002: 493, 535; Trahan, 2002: 28).

Birleşmiş Milletler sözleşmelerin terörizmle mücadelede sağlamış olduğu hukuksal çerçevede, suçluları iade etme kurumu bütün sözleşmelerde yerini almış ve uluslararası seviyede devletler arası işbirliği yapmanın da en önemli noktasını oluşturmaktadır. Ancak suçluları iade etme ilkesi kesin kurallara ve standartlara bağlanmadığı için işleyişinde bir takım sorunlar mevcuttur. Bu durum ise terörizmle mücadeleyi etkisizleştirdiği gibi terör örgütlerine güvenli yer bulma imkanı vermektedir (Bassiuoni [web], 2001). Terörizm konularında iade kurumunun etkili çalışmamasının sebepleri devletlerin siyasi düşüncelerinden ve hukuk sistemlerinin farklılığın kaynaklanan siyasi suç kavramına farklı yaklaşımlarıdır (Nee, 2002: 14).

Son dönemlerde yapılan terörizm sözleşmelerinde siyasi suç istisnası kısıtlanmaya başlanmış ve suçluların iadesi kurumuna işlev kazandırılmaya çalışılmıştır. Ancak Birleşmiş Milletlerin insan haklarına verdiği önemden dolayı sözleşme ve kararlarında sürekli olarak yer alan,

“Bir kişiyi ırk, din, uyruk, etnik köken veya siyasal görüşünden dolayı kovuşturmak ya da cezalandırmak amacıyla yapıldığı veya talebin yerine getirilmesinin bu sebeplerden herhangi biri yüzünden kişinin durumuna zarar vereceğine inanmak için makul gerekçelerinin bulunduğu hallerde”

iade reddedilebilir maddesi halen iade etmeye devletlerin karar vermesini öngörmektedir. Bu durum şimdi değilse bile gelecekte suçluların iadesinde siyasi suç istisnasının yerini alması ve iadenin gerçekleşmesini engellemesi muhtemel görünmektedir (Joyner, 2002: 538-539). Bu nedenle sözleşmelerdeki suçluların iadesi konusunda daha kısıtlayıcı tedbirler getirilmesi terörizmle mücadelede daha etkili olacaktır.

(b) Yargılama

Birleşmiş Milletler sözleşmeleri, taraf devletlerden sözleşmelerde belirtilen eylemleri kendi ulusal hukuk sistemlerinde suç olarak düzenlemelerini ve suçun yapısına göre şiddetli veya uygun cezalarla cezalandırılmalarını istemektedir. Örneğin, 1971 Montreal Sözleşmesi, sözleşmenin 1 nci maddesinde belirtilen eylemlerin şiddetli (severe penalties) cezalarla cezalandırılmasını hükme bağlamıştır (Grant, 2004: 457). Benzer şekilde Terörist Bombalamaların Önlenmesi sözleşmesinde ise belirtilen eylemlerin uygun (appropriate penalties) cezalarla cezalandırılmasını hükme bağlanmıştır (Heikkila [web], 2005). Sözleşmelerde cezai işlemle ilgili olarak herhangi bir alt sınır veya üst sınır belirlenmemiştir. Uluslararası ilişkilerde devletin egemenliği ilkesinden dolayı devletlerin yargılama yetkisini korumak amacıyla ceza konuları geniş yorumlara açık, muğlak, belirsiz ifadelerle tarif edildiğinden, sözleşmelerde belirtilen eylemlere verilecek cezalar devletlerin kendi hukuk sistemlerine göre farklılık arz etmektedir. Bu durum ise terör faillerinin daha az ceza öngören devletlere kaçmasının yolunu açmaktadır (Mazandaran, 2006: 20). Örneğin, uçak kaçırmaya ilişkin sözleşmeler kabul edildikten sonra Avrupa ülkeleri bu eyleme ağır cezalar öngörürken, A.B.D. Federal kanunla bu suça ölüm cezasına kadar varan cezalar getirmiştir (Bayraktar, 1972: 170-171).

Birleşmiş Milletler sözleşmeleri, suçlunun iade talebi reddedildiğinde suçluyu elinde bulunduran devlete yargılama zorunluluğu getirmektedir. Bu yargılama zorunluluğu da iade etmede olduğu gibi devletlerin siyasi görüşlerinden, ulusal hukuk sistemlerinden, sözleşmeleri uygulama istekleri gibi çeşitli konulardan etkilenmektedir (Mazandaran, 2006: 19). Yargılamanın amacına ulaşması için etkili (effectiveness) ve adil (fairness) olması prensibinin dikkatli bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Göstermelik yapılan yargılama hem terör faillerini caydırmanın önüne geçmekte hem de terörizme karşı uluslararası işbirliğinin en önemli noktasını oluşturan iade kurumunun çalışmasını engellemektedir. Ancak yargılamanın etkili ve adil olma prensibi sözleşmelerin hiçbirisinde ifade edilmemiş, bu

mekanizmanın işleyişi devletler arasında iyi niyet ilişkisine bırakılmıştır (Bassiuoni, 2004: 305; Bassiouni [web], 2001).

Diğer taraftan, yargının devletin siyasi kurumlarından etkilenmesi de söz konusudur. Yalnızca az gelişmiş devletlerde değil yargının bağımsız kabul edildiği bir çok gelişmiş Batı devletlerinde bile siyasi düşünceler yargının uygun işlemesine etkide bulunabilmektedir. Fransa'daki Holder-Kerkov davası bunun örneklerinden biridir. William Holder ve Katherina Kerkov, Western Airlines'a ait bir uçağı Los Angeles'tan kaçırmışlar ve daha sonra Fransa'ya geçmişlerdir. Fransa A.B.D.'nin iade isteğini reddetmiş ve failleri kendi yargılamıştır. Ancak failer sahte pasaport kullanmak suçundan yargılanmış 6,5 ay hapis ve 1800 Fransız Frangı para cezasına çarptırılmıştır (Mazandaran, 2006: 20). Diğer bir örnek ise Belçika'da devam eden Fehriye Erdal davasıdır. Türkiye'de Sabancı Holding'in üst düzey yöneticilerinin öldürülmesi olayının faillerinden ve aynı zamanda DHKP/C terör örgütü üyesi olan Fehriye Erdal, 1999'da, Belçika'da, sahte bir pasaportla yakalanmıştır. Belçika, Türkiye'nin iade talebini, o dönemde idam cezasının yasalardaki varlığı nedeniyle, reddetmiş aynı zamanda teröristin siyasi sığınma başvurusunu da geri çevirmiştir. Uzun bir yargı sürecinden sonra 2005 yılında Belçika'nın Gent Mahkemesi, terörist Fehriye Erdal'ın Türkiye'de işlediği suçlardan dolayı Belçika'da yargılanamayacağına karar vermiştir. Mahkeme, açıkladığı gerekçeli kararında, Belçika adaletinin Türkiye'de işlenmiş suçları yargılama yetkisi olmadığını ileri sürmüştür. Teröristin, Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi çerçevesinde yargılanamamasına gerekçe olarak da, Sabancı suikastında kullanılan silahın "tam otomatik" değil, "yarı otomatik" olmasını göstermiştir (Özçelebi, 2005: 6).

Terör faillerinin yargılanmasında devletlerin ve hukuk sistemlerinin göstermiş olduğu farklı yaklaşımlar, terör faillerinin hak ettikleri cezaları almalarını engellemekte ve verilen cezalar 6 aydan ölüm cezasına kadar değişebilmektedir. Bu durum ise, etkili ve adil yargılama yapılmadığından, terör faillerinin üzerinde caydırıcı bir etki yapmamakta aynı zamanda terör

faillerinin daha az ceza alacağı ülkelere kaçmasını sağlamaktadır (Mazandaran, 2006: 21).

Devletlerin hukuk sistemlerinin farklılığından kaynaklanan sebeplerden dolayı terör faillerinin hak ettikleri cezalarla cezalandırılmamaları uluslararası toplumda tartışmalara sebep olmuş ve terör faillerinin bağımsız uluslararası mahkemeler tarafından yargılanmasının daha etkili olacağı fikri gündeme gelmiştir (Guillaume, 2004: 541; Scheu, 2004: 34; Shearer, 2003: 293-296; Mundis, 2002: 85-86; Zmeyerovsky, 2002: 84; Greenwood, 2002: 305; Koechler, 2002: 16; Duffy, 2001: 36-38; Laos, 2000: 114). Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluş aşamasında Roma Statüsünün hazırlanması amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerde Cezayir, Hindistan, Sri Lanka ve Türkiye, terörizmin insanlığa karşı suçlar kategorisinin altında Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisine giren suçlardan biri olmasını teklif etmiştir. A.B.D. dahil bir çok devlet bu teklifi; terörizmin suç olarak açık bir tanımının yapılmamış olması, terörizmin tanımının yapılmamış olmasının mahkemeyi politize edeceği, bazı terör eylemlerinin uluslararası bir mahkemenin yetkisinde olacak kadar önemli olmadığı, genel olarak da, devletlerin ulusal mahkemelerinin terör eylemlerini soruşturma ve yargılamada uluslararası mahkemelerden daha etkili sonuç vereceği gerekçelerinden dolayı şiddetle reddetmiştir. Bunun yanında gelişmekte olan devletlerde, öneriye Statüde terörizm ve self determinasyon hakkı için başvuru ulusal kurtuluş hareketleri arasında bir ayrım yapılmadığı için karşı çıkmışlardır (Cassese, 2001: 994; Ekşi, 2004: 43-44; Shearer, 2003, 293-294).

Sonuçta terörizm Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisine giren suçlar arasına alınmamakla birlikte Roma Konferansının sonunda kabul edilen Nihayi Senedin I sayılı ekinde yer alan E kararına konu olmuştur. Tavsiye niteliğindeki bu karara göre, terörizm suçunun ve uyuşturucu maddelerin yasadışı ticaretinin tanımlanması ve Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlara dahil edilmesi, Statünün yürürlüğe girmesinden 7 yıl sonra madde 123 uyarınca toplanması kararlaştırılan İnceleme Konferansında

görüŖülmeye bırakılmıŖtır. Mahkeme 2002 yılında yürürlüğe girdiği için terörizm konusu 2009 yılında ele alınacaktır (EkŖi, 2004: 44).

c. 11 Eylül Sonrası ve BirleŖmiŖ Milletler Kararları

A.B.D.'nin maruz kaldığı 11 Eylül olayları, uluslararası toplumun terörle mücadele konusunda iŖbirliđi yapmasında bir dönüm noktası olmuŖtur. 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekteŖtirilen terörist eylemler, gerek neden oldukları büyük insan kaybı, gerek dünyanın süper gücü konumunda bulunan ABD'nin askeri gücünün sembolü Savunma Bakanlığı (Pentagon) ile ekonomik gücünün sembolü Dünya Ticaret Merkezini hedeflemeleri ve bunda başarılı olmaları nedeniyle tarihin en ses getirici terörist saldırılarını oluŖturmuŖlardır. Bu terörist saldırılar, ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir ülkenin ve hiçbir hedefin terörizm karŖısında bađıŖıklık iddiasında bulunamayacağını gözler önüne sermiŖtir (Bıçakçı [web], 2005).

11 Eylül saldırılarının ardından, BirleŖmiŖ Milletler Güvenlik Konseyi terörle mücadeleyi küresel boyuta taŖımıŖ, terörist aktiviteleri önlemek ve durdurmak için BirleŖmiŖ Milletlere üye devletlerin geniŖ ölçüde tedbirler almasını gerektirecek bağlayıcı kararlar almıŖtır (Quadrat, 2003: 163). 11 Eylül saldırılarından öncede gerek BirleŖmiŖ Milletler Genel Kurulu, gerekse BirleŖmiŖ Milletler Güvenlik Konseyi, çeŖitli zamanlarda terörle mücadele konusunu ele almıŖlar ve tavsiye mahiyetinde kararları uluslararası topluma açıklamıŖlardır*. Ancak bu dönem de terörizm Hüsnü Mübarek suikasti, Lockerbie Bombalaması, Afrika'daki Amerikan Büyükelçiliklerinin Bombalanması gibi bölgesel ve belirli olaylarla yönelik olduğu için sınırlı olmuŖtur (Kfir [web], 2005).

BirleŖmiŖ Milletler Güvenlik Konseyi ilk defa Taliban ve Usama Bin Ladin'in Afganistan'daki faaliyeti bağlamında durumu değerlendirmiş ve BirleŖmiŖ Milletler üyesi devletleri bağlayıcı mahiyette önlemler almıŖtır. BirleŖmiŖ Milletler Güvenlik Konseyi'nin 15 Ekim 1999 tarihli ve 1267 sayılı kararı ile, Taliban'a ait uçakların uçuŖunun engellenmesi, Taliban'la ilgili fonların ve diğer mali kaynakların dondurulması kararlaŖtırılmıŖ, konunun

---

* BirleŖmiŖ Milletler Kararları ve ayrıntılı metinler için bz.: BirleŖmiŖ Milletler Web Sitesi (<http://www.un.org/terrorism/sc.htm>)

takibi için de Güvenlik Konseyine bağlı özel bir Komite (1267 Komitesi) kurulmuştur. Güvenlik Konseyinin 19 Aralık 2000 tarihli ve 1333 sayılı kararı ile, bu önlemler Talibanın yanısıra, Usama Bin Ladin ve örgütünü de kapsayacak şekilde değiştirilmiş ve geliştirilmiştir. Son olarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 31 Temmuz 2001 tarihli ve 1363 sayılı kararı ile 1267 Komitesi altında çalışmak üzere bir de İzleme Grubu oluşturulmuştur. (Daha sonra Önlemler ve İzleme Grubunun görevleri, Güvenlik Konseyinin 17 Ocak 2002 tarihli ve 1390 sayılı, 17 Ocak 2003 tarihli ve 1455 sayılı kararları ile geliştirilmiş ve değiştirilmiştir) (Çaycı [web], 2005).

11 Eylül saldırılarının ertesi günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 56/1 kararıyla, saldırıları kınarken uluslararası işbirliği için çağrıda bulunmuş, Güvenlik Konseyi ise 1368 kararı ile saldırıları kınamış, bu saldırıların uluslararası barış ve güvenliği bozduğunu ilan etmiş ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasına göre doğal hak olan ferdi veya kolektif meşru müdafaa hakkına işaret etmiştir (Stahn, 2001: 1-3)

Ardından, daha somut ve bağlayıcı önlemler, 28 Eylül 2001 tarihli ve 1373 sayılı kararla uluslararası topluma açıklanmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının VII nci Bölümü uyarınca kabul edilen, operatif hususlar içeren ve terörizm ile organize suçlar arasındaki bağlantıyı da vurgulayan 1373 sayılı karar, terörizmin mali kaynaklarının kurutulması, terörist eylemlerin hazırlık aşaması da dahil olmak üzere her düzeyde önlenmesi, üye ülkelerin terörizmle mücadele için kendi aralarında yoğun bir işbirliği geliştirmeleri, terörist eylemlere girişenlerin ağır suçlu olarak yargılanmaları, teröristlere mülteci statüsünün tanınmaması, Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerin terörizmle mücadele için uluslararası işbirliğini öngören tüm sözleşmelere süratle katılmaları gibi hususlar içermektedir. Karar, tüm devletlere, terörizmle bağlantılı kişi ve kuruluşlara aktif veya pasif destek verilmesinden kaçınma, teröristlere ve terör örgütlerine, doğrudan veya dolaylı olarak mali kaynak yaratılmasını engelleme, terörle bağlantılı kişi ve kuruluşlarla doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan mal varlıklarını dondurma yükümlülüğü getirmektedir (Bıçakçı [web], 2005).

Karar önceki kararlardan farklı olarak “bu kararın uygulanması için Güvenlik Konseyi her türlü tedbiri alacaktır” ifadesine yer vererek, Güvenlik Konseyinin yetkisi don derece geniş tutulmuştur (Özkan, 2002: 49). 1373 sayılı kararda bahsedilen konuların takibi için ayrıca bir Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Komitesi (Terörizme Karşı Koyma Komitesi: CTC) kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Terörizme Karşı Koyma Komitesinin (CTC), Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne bağlı olarak, öncelikle şu hususları yerine getirmesi öngörülmüştür: Örnek kanunların hazırlanması dahil, terörle mücadele konusundaki en iyi uygulamaları saptamak ve özendirmek; değişik kaynaklarda bulunabilecek yardım yeteneklerinden yararlanma olasılıklarını araştırmak ve benzer yardım programları arasında sinerji yaratmak suretiyle; devletler, uluslararası, bölgesel ve alt bölgesel kuruluşlarla işbirliği olanaklarını araştırmak ve geliştirmek (Çaycı [web], 2005).

Uluslararası terörizm, genel olarak Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna bağlı olan Altıncı Komitenin görevidir. Altıncı Komite bu güne kadar terörizmle ilgili olarak Terörist Bombalamaların Önlenmesi ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmelerini hazırlamış ve halen Kapsamlı Terörizm Sözleşmesi ve Nükleer Terörizmin Önlenmesi Sözleşmelerinin taslaklarını hazırlamaktadır ancak terörizme henüz bir tanım bulamamıştır. Terörizme Karşı Koyma Komitesinin amacında terörizme bir tanım bulmak ya da belirli terörist faaliyetleri ve teröristleri takip etmek değildir. Temel amacı, 1373 sayılı kararın uygulanarak küresel bir problem haline gelen terörizmle mücadelede devletlerin performansını standart bir seviyeye yükseltmektir. Bunu da devletlerin terörle mücadeledeki hukuk ve icra mekanizmalarının kapasiteleri ortak bir noktaya getirerek başarma amacındadır (Rosand, 2003: 334).

Terörizme Karşı Koyma Komitesi, bir başkan, üç başkan yardımcısı ile 11 devlet temsilcisi üyelerden kurulmuştur. Komite, dokuz adet uzman danışman tarafından desteklenmektedir. Türkiye’yi temsil eden bir görevli bulunmamaktadır. Komitenin temel işlevi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1373 (2001) sayılı kararının uygulanmasının izlenmesidir. Görevlerine ilişkin ayrıntılar, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 20 Ocak

2003 tarihli ve 1456 sayılı kararı ile açıklanmıştır. Kararın 4 ncü işlem paragrafına göre, Komite 1373 (2001) sayılı kararın tam ve doğru olarak uygulanmasına öncelik verecek, Devletler de Komitenin taleplerine ivedi ve titizlikle karşılık vereceklerdir* (Çaycı [web], 2005). Komite 1373 sayılı kararın uygulanması üç aşamaya ayırmıştır; 1 nci aşama: devletlerin, terörizmin finansmanı konusu başta olmak üzere, terörle mücadeledeki kanunlarının yeterli olup olmadığını araştırmak, 2 nci aşama: devletlerin terörle mücadeledeki icra mekanizmalarını araştırmak, 3 ncü aşama: Birleşmiş Milletler terörizm sözleşme ve protokollerinin devletler tarafından onaylanması, istihbarat paylaşımı vb. gibi konuları koordine ederek 1373 sayılı kararı uygulamaktır (Kfir [web], 2005).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 26 Mart 2003 tarihli ve 1535 sayılı kararı ile, Terörizme Karşı Koyma Komitesi yeniden yapılandırılmıştır. Özel bir politik misyon olarak yeniden teşkilatlandırılan Komite, bundan sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine üye devletlerden oluşacak bir genel kurulun (Plenary) politik rehberliği altında; Terörizme Karşı Koyma İcra Direktörlüğü (Counter-Terrorism Committee Executive Directorate “CTED”) tarafından desteklenecek bir başkan ve başkan yardımcılarında oluşacak Bürodan meydana gelecektir. Temel görevleri, 1373 (2001) sayılı kararın uygulanmasını izlemek, bu maksatla yetenek oluşturma çabalarını sürdürmektir. CTED, bu bağlamda, genel kurula ve başkana danışmanlık yapacak, Komite kararlarının icrasını takip edecek, 1373 sayılı karar gereklerinin yerine getirilmesinde ilgili devletlere yardımcı olunmasını kolaylaştıracak, takip için gerekli tüm bilgilerin toplanmasına nezaret edecektir (Çaycı [web], 2005).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 30 Ocak 2004 tarihli ve 1526 sayılı kararı, 1267 (1999) sayılı karara ilişkin önlemlerin uygulamalarını geliştirmek maksadıyla, gerek Usama Bin Laden, gerekse Taliban örgütlerine yönelik olarak, 1267 sayılı Komitenin görev talimatını (mandate) detaylandırmış, önlemlerin geliştirilmesi yolunda önerilerde bulunulmasını;

---

* Türkiye bu konuda Komiteye dört defa rapor vermiştir. Rapor veren devletler ve raporlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz UN web sitesi (http://www.un.org/Docs/sc/committees/1373/submitted_reports.html)

kısaca “İzleme Ekibi” (Monitoring Team) olarak adlandırılacak olan “Analitik Destek ve Yaptırımlar İzleme Ekibi”nin kurulmasını gerektirmiştir. Komitenin, amacına uygun olarak ülkeleri ziyaret etmesi de mümkün bulunmaktadır. İzleme Ekibinin başlıca çalışma yöntemleri, ülkeleri ziyaret, yakın danışma ve işbirliği ile değerlendirmelerini Komiteye rapor etmektir (Çaycı [web], 2005).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, daha sonra kitle imha silahlarının yayılmasının ve özellikle de terör örgütlerinin eline geçmesinin önlenmesi konusunu ele almış, bu maksatla ayrı bir özel Komite kurulmasını kararlaştırmıştır (Çaycı [web], 2005).

Yukarda açıklanan ve birbiriyle karıştırılmaması gereken kuruluşlar özetle şöyledir:

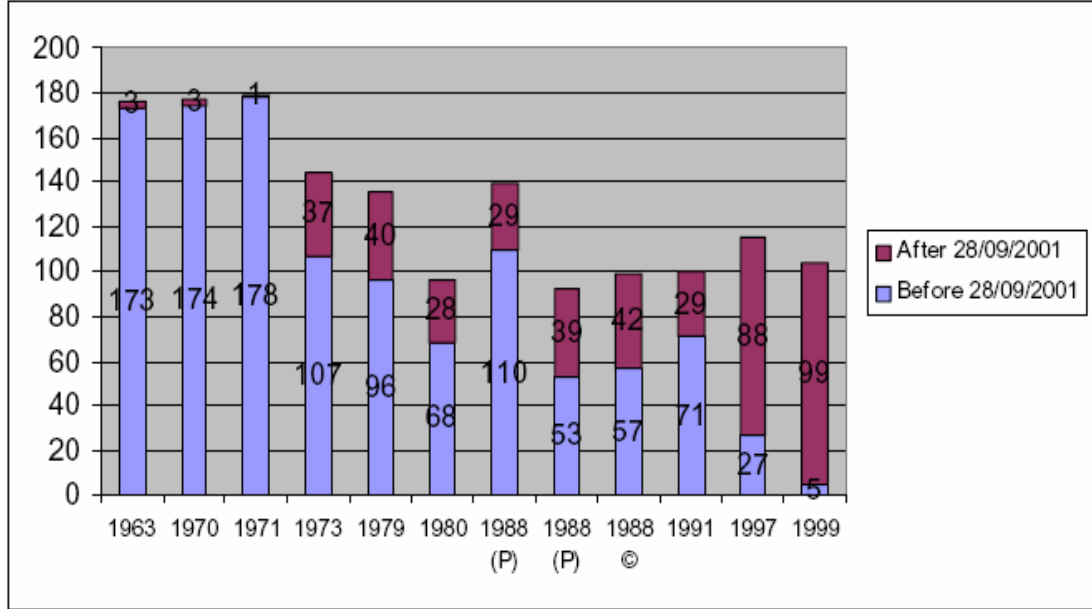
- Terörizme Karşı Koyma Komitesi (CTC), 1373 (2001),
- Buna bağlı olarak, Terörizme Karşı Koyma Komitesi İcra Direktörlüğü (CTED),
- El Kaide – Taliban Yaptırımları Komitesi, 1267 (1999),
- Buna bağlı olan, Analitik Destek ve Yaptırımlar İzleme Ekibi,
- 1540 (2004) sayılı kararla kurulan Komite.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 8 Ekim 2004 tarihli ve 1566 sayılı kararı ile ayrıca, El Kaide ve Taliban Komitesinin konuları hariç, diğer ilgili konularda tavsiyelerde bulunmak üzere bir Çalışma Grubu kurulması kararlaştırılmıştır. Çalışma Grubundan, diğerleri yanında, terör suçlarının mağdurlarının zararlarının tazmin edilebilmesi amacıyla yönelik olarak özel bir fon oluşturulabilmesi imkanlarının da araştırılması istenmiştir (Çaycı [web], 2005).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1373 sayılı kararı doğrultusunda kurulan ve Terörle Mücadele Komitesinin başı çektiği Komiteler çalışmalarını sürdürmekle birlikte bu güne kadar terörizmle ilgili olarak gerçekleştirdikleri en önemli konu devletlerin, Birleşmiş Milletler terörizm sözleşme ve protokollerini onaylaması olmuştur. Açıklayıcı olması

açısından devletlerin, 11 eylül öncesi ve sonrası sözleşme ve protokolleri onaylama oranları Tablo-5 ve Tablo-6'da verilmiştir.

Tablo-5: Devletlerin Birleşmiş Milletler Terörizm Sözleşme ve Protokollerini Onaylama Oranı *

Birleş Milletler terörizm sözleşme ve protokolleri terörle mücadelede önemli birer uluslararası hukuksal mekanizma olsa da 11 Eylül sonrasındaki Terörizme Karşı Koyma Komitesi (CTC) ve diğer komitelerin gayretleriyle bu mekanizmaya katılan devletlerin sayısı görülür seviyede artmış olmasına rağmen gelişmelerin terörizmi önlemede yeterli olmayacağı görüşü hakimdir. Öncelikle terörizmin bir tanımı olmadığı için terörizmin belirli bazı eylemlerini suç olarak düzenleyen sözleşmelere tüm ülkeler taraf olsa bile bu durum gerçek anlamda terörizmi sona erdirecek uluslararası bir mekanizma olmayacaktır. Diğer taraftan sözleşmelerin tanımladığı eylemler teröristlerin kullandığı eski yöntemler olduğu için tüm ülkelerin buna katılımı terörizmin önlenmesinde yine çok fazla bir katkı sağlamayacaktır.

* Sözleşme ve Protokollerin Onaylanma listesini devlet bazında görmek için bz.: 12 Ağustos 2005 A/60/228 Genel Kurul Raporu s.:29-37 (<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOCGENN0546051/PDFN0546051.pdfOpenElement>)

Tablo-6: Devletlerin Birleşmiş Milletler Terörizm Sözleşme ve Protokollerini Onaylama Oranı(%)*

Birleşmiş Milletler Terörizmle İlgili Sözleşme ve Protokolleri	Taraf Devlet Sayısı	11 Eylül 2001 den sonra Onaylayan Devlet Sayısı	%
Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (1999)	104	99	95
Terörist Bombalamaların Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (1997 New York Sözleşmesi)	115	88	76
Keşif Amaçlı Plastik Patlayıcıların Markalanmasına Dair Sözleşme (1991)	100	29	29
Deniz Seferleri Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (1988)	99	42	42
Kıta Sahaneliği Üzerinde Kurulu Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Protokolü (1988 IMO Protokolü)	92	39	42
Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarında Kanun Dışı Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi Protokolü (1988 Montreal Sözleşmesi'ne Ek Montreal Protokolü)	139	29	21
Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunmasına Dair Sözleşme (1980 Viyana Sözleşmesi)	96	28	29
Rehin Alımına Karşı Uluslararası Sözleşme (1979 Rehine Sözleşmesi)	136	40	29
Diplomasi Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme (1973 New York Sözleşmesi)	144	37	25
Sivil Havacılığın Güvenliğine İlişkin Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesi Hakkındaki Sözleşme (1971 Montreal Sözleşmesi)	179	1	0.5
Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşme (1970 La Haye Sözleşmesi)	177	3	1.6
Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme (1963 Tokyo Sözleşmesi)	176	3	1.6

* Sözleşme ve Protokollerin Onaylanma listesini devlet bazında görmek için bz.: 12 Ağustos 2005 A/60/228 Genel Kurul Raporu s.:29-37 (<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOCGENN0546051/PDFN0546051.pdfOpenElement>)

ç. Birleşmiş Milletler Terörizm Sözleşmelerinin Terörle Mücadelede Sunduğu Çerçeve

Birleşmiş Milletler terörizm sözleşme ve protokolleri, terörizmden ziyade belirli eylemlerini suç olarak düzenlemiş ve bu suçu işleyen failerinde yargılanması için reaktif tedbirler getirmektedir. Terör failerinin yargılanması içinde yarı evrensel kabul edilen “iade et ya da yargıla” mekanizmasını tesis etmiştir. Bu mekanizma terör failerinin, isteyen ilgili devlete iade edilmesini eğer bu gerçekleşmiyorsa elinde bulunduran devlete yargılayarak cezasız kalmamasını öngörmektedir. Ancak sözleşmelerin gerekleri devletler arasındaki iyi niyet ilkesi doğrultusunda yerine getirilmektedir ve hiçbir uluslararası zorlama mekanizması yoktur. Bu nedenle, devletlerin kendi siyasi düşünceleri, ulusal hukuk sistemlerindeki farklılıklar, sözleşmeleri uygulama istekleri vb. gibi hususlar sözleşmelerin etkili bir şekilde işlemlerini etkilemektedir.

Terör failerinin iadesi işlemi genelde siyasi suç istisnasına takılmakta ve işlememektedir. İade işlemi gerçekleşmediğinde elinde bulunduran devlet tarafından yapılan yargılama ise adalette iki önemli kriter olan etkili ve adillik ilkesinde gerçekleşmemekte ve terör faileri hakkettikleri ceza ile cezalandırılmamaktadır. Bu durum ise terörizmle mücadelede uluslararası işbirliğini sağlamaya yetmemekte ve devletleri terörle mücadelede kendi başına bırakmaktadır. Ancak Birleşmiş Milletler terörizm sözleşmelerinin son iki olan Terörist Bombalamaların Önlenmesi ve Terörizmin Finansmanın Önlenmesi sözleşmeleri diğer sözleşmelere göre farklılık arz etmektedir. Bu sözleşmeler içeriği itibari ile diğerlerine göre terörizmi önlemeye yönelik (proaktif) daha fazla tedbir içermekte ve asıl önemli olarak siyasi suç istisnasından dolayı faileri iade etmemeyi kısıtlamıştır.

4. SİYASİ, DİPLOMATİK ve EKONOMİK YAPTIRIMLAR

Uluslararası hukuka aykırı fiil sahibi devletlerin bu davranışlarını düzeltmesini ve hukuka uygun davranmasını sağlamak için uyarı ve kınama, uluslararası örgütlere üye kabul etmeme ya da üyelikten çıkarma, ekonomik ve teknik yardımın kesilmesi, diplomatik ilişkilerin kesilmesi vb. gibi siyasal ya

da ekonomik nitelikli önlemlere başvurulduğu da olmaktadır. Bu tür önlemler kendi başlarına bir hukuksal sonuç doğurmamakla birlikte, bu önlemler aracılığıyla hukuka aykırı davranan devleti uluslararası kamuoyu önünde ya da uluslararası ilişkilerinde zor durumda bırakmak ya da tecrit etmek suretiyle onun kendi iradesi ile uluslararası hukuka saygı göstermesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Başka bir deyişle, burada söz konusu edilen önlemler genellikle teknik anlamında hukuksal yaptırım oluşturmamaktadır. Bu önlemlerin büyük bir bölümünün hukuka aykırı fiil ile doğrudan bir neden sonuç ilişkisinde bulunmamaktadır (Pazarıcı, 2005: 429).

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında bir yandan uzaması uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehdit edebilecek uyuşmazlıkların barış yolu ile çözümlenmesi öngörülürken, diğer yandan da barışın tehdidi, bozulması veya saldırı durumunda zorlama tedbirlerine başvurulacağı belirtilmektedir. Zorlama tedbirleri, Antlaşmanın VII nci Bölümünde düzenlenmektedir. VII nci Bölüm Madde 41, Güvenlik Konseyi, ekonomik ilişkilerin, iletişimin, ulaşımın ve siyasi ilişkilerin kısmen veya tamamen kesilmesine yönelik “silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen tedbirleri” alabilir şeklindedir (Ekşi, 2002: 29). Bu maddeden kaynaklı olarak siyasi, diplomatik ve ekonomik yollar, hukuka aykırı tarafta bulunan tarafı bu tür davranışlarından vazgeçirmeye yönelik barışçı girişimlerdir. Belli bir ülke ile sınırlandırılmayan, bağımsız bir şekilde örgütlenen ve içine sızılması oldukça zor olan terör örgütlerine karşı siyasi, diplomatik ve ekonomik yollarla mücadele etmek mümkün değildir. Çünkü terörizm aktörleri ideolojik, siyasi ve etnik gruplar olup, söz konusu grupların devletler gibi örgütlenmesi, ekonomik sistemi, ülkesi ve ülkesi üzerinde yaşayan bir insan topluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle görüşme veya diğer yollarla bir çözüme ulaşmaya çalışmak mümkün değildir. Ayrıca teröristlerle görüşmek, terörist örgütün ve eylemlerinin meşruiyetine dair bir etki yaratacağı kaygısıyla devletlerin kaçındığı bir durumdur. Bu durumda terörizme destek veren devlete karşı verdiği bu destekten vazgeçmesini sağlamak amacıyla siyasi, diplomatik yollara başvurulması ve ekonomik yaptırımların uygulanması daha uygun bir yöntem olarak görülmektedir (Topal, 2005: 78).

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında siyasi, diplomatik yaptırımlar konusunda bir açıklık yoktur, yalnızca diplomatik ilişkilerin kesilmesinden bahsetmektedir (Bozkurt, 2003: 32). Bunun yanında diplomatik kınama, siyasi ve diplomatik misyonların görevine son verilmesi gibi yaptırımlarda vardır. Bu tür siyasi ve diplomatik yolların biri veya birkaçı devletler tarafından zaman zaman kullanılmıştır ancak etkisi ya çok az ya da yok gibidir. Örneğin A.B.D., Güney Afrika, Kuzey Kore vb. gibi terörü desteklediğini veya sponsor olduğunu düşündüğü devletlere zaman zaman diplomatik kınamalarda bulunmuş zaman zamanda diplomatik temsilciliklerine son vermiştir. Ancak bu durum çok etkili olmamıştır çünkü bu devletlerin zaten A.B.D. ile çok sıkı bir siyasi ya da diplomatik ilişkisi olmamıştır (Mullins, 1997: 370). Siyasi ve diplomatik yaptırımlar çoğu kez manevi etkiden ileri gidememektir, bu nedenle devletler daha etkili olan ekonomik yaptırımlara başvurmaktadır (Bozkurt, 2003: 35).

Ekonomik yaptırımlar, terör örgütlerinin ve potansiyel teröristlerin eylemlerini gerçekleştirmek için gerek duydukları finans kaynaklarından mahrum bırakmak için terörist gruplara veya bu kaynakları sağlayan destekçilerine karşı uygulanan ekonomik önlemler veya kısıtlamalardır (Damrosh, 1999: 64). Terörist örgütlere veya mensuplarına uygulanan ekonomik önlemler, bu örgütlerin veya mensuplarının yasa dışı para kaynağının ve mal varlıklarının takibi ve dondurulması şeklindedir. Terörist örgütü destekleyen veya sponsor olan devletlere karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar ise, destekçi devletin malvarlıklarına çeşitli kısıtlamalar getirilmesi, terör örgütü ve destekçi devlet arasındaki finans transferinin engellenmesi, ticaret ambargosu, ekonomik kısıtlamalar, yabancı yatırımların kısıtlanması vb. gibi çeşitlilik göstermektedir (Murphy S., 2003: 348, 350). Ekonomik yaptırımların veya ticari kısıtlamaların etkili olabilmesi bir takım faktörlere bağlıdır (Billon [web], 24). Bu faktörler;

- Hedef devletin ekonomik olarak zayıf olması, siyasi veya politik olarak istikrarsız olması ve ekonomik yaptırımlara başvuran devlete nazaran daha güçsüz olması,

- Yaptırım uygulayan ve hedef devlet arasında ekonomik, ticari veya diğer yollarla belirli bir ölçüde ilişki ve bağıllık olması,
- Ekonomik kısıtlamalar uygulandığında bunun etkisinin çabuk ve belirgin bir şekilde ortaya çıkması,
- Ekonomik yaptırım uygulayan devletin bu yaptırımlar dolayısı ile kaybını tolere edebilmesidir.

Ekonomik yaptırımlarda genel olarak tek taraflı yaptırımlardan ziyade çok taraflı yaptırımlar daha etili olmaktadır (Murphy S., 2003: 348). A.B.D. terörü destekleyen ülkelere karşı tek taraflı da olsa ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Bu politikanın en başta gelen aracı terörü destekleyen ülkeler listesi olmuştur. Bu listede Küba, İran, Irak, Libya, Kuzey Kore, Sudan ve Suriye'dir. Bir ülkenin bu listeye girmesi A.B.D.'nin bir çok ekonomik yaptırımlar uygulamasına yol açmıştır. Listedeki ülkelerin A.B.D.'den dış yardım alması, banka kredisi ve A.B.D. silah listesindeki bazı kalemleri alması yasaklanmıştır. A.B.D.'den bu ülkelere yapılacak ihracata katı sınırlamalar getirilmiştir. Gelişmiş radar sistemleri, bilgisayar ve ulaşım araçları gibi askeri alanlarda kullanılabilir pek çok malın satışı yasaklanmıştır. A.B.D.'nin tek taraflı yaptırımları, tek başına, terörü destekleyen ülkelerin davranışlarının büyük ölçüde değişmesini sağlamamıştır. Sadece Irak listeden (1982) çıkmasını sağlayacak ölçüde tutum değişikliği göstermiştir. Irak'ın listeden çıkması, A.B.D.'nin terörizm konusundaki baskısından daha çok, 1980'li yılların başında A.B.D. ve Irak'ın stratejik çıkarlarının birleşmesine atfedilmiştir. Yaptırımların yine tek taraflı olarak 1995'te uygulandığı İran örneğinde ise bu ülkenin uluslararası terörizmi desteklemekten vazgeçtiği konusunda çok az işaretlerin olduğunu göstermektedir (Terör [web], 2005, Hufbauer, 2001: 2-5).

Çok taraflı ekonomik yaptırımlar ise 1990 sonrası dönemde terör örgütlerini desteklediği gerekçesiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarıyla 1992'de Libya'ya, 1996'da Sudan'a ve 1999'da Afganistan'a uygulanmıştır. Birleşmiş Milletlerin ekonomik yaptırımları, Libya ve Sudan üzerinde etkili olmuştur. Yaptırımlar bu iki ülkenin teröre verdiği desteği

büyük ölçüde azaltmıştır. Ancak yaptırımlar Afganistan üzerinde çok fazla etkili olmamıştır. Bunun sebebi Afganistan'ın güçlü bir ekonomisinin olmamasının yanında gelirlerinin büyük çoğunluğunu afyon ve eroin ticaretinden yasa dışı yollarla elde ediyor olmasıdır (Quadraat, 2003: 164-165; Hufbauer, 2001: 17).

11 Eylül saldırılarından sonra ekonomik yaptırımlar konusunda yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. "Sopa ya da havuç (stick or carrot)". Bu yaklaşımın özü, 11 Eylül saldırılarından sonra A.B.D. terörizme savaş açtığını, bu mücadelede onunla birlikte işbirliği yapanlara veya terör örgütlerine desteğini azaltan devletlere uyguladığı ekonomik kısıtlamalarının belirli bir kısmını veya hepsini kaldıracağını vaad ederek ekonomik yaptırımları "havuç" olarak sunmuş, tersinde ise ekonomik yaptırımları ağırlaştıracağını yani geçmişte olduğu gibi "sopa" olarak kullanacağını belirtmiştir (Hufbauer, 2001: 14).

Siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımlar uluslararası hukukun ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasının devletlere sunduğu barışçı yöntemlerden olmakla birlikte terörizmle mücadele konusunda etkililiği tartışmalıdır hatta bir devletin siyasi ve ekonomik gücüne bağlıdır ve tek taraflı uygulandığında ise çok az etkili olmaktadır. Devletler terörle mücadelede zaman zaman bu yolları tercih etmekte, ancak Birleşmiş Milletler terörizm sözleşmelerinde olduğu gibi devletlerin siyasi ve ekonomik tercihleri dolayısı ile işbirliği sağlanamadığı sürece bu yaptırımların pek fazla bir etkisi olmamaktadır.

5. BARIŞÇI YOLLAR ve LOCKERBIE OLAYI

Birleşmiş Milletlerin terörizm sözleşmeleri ve siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımlar ile sunmuş olduğu terörizmle mücadeledeki barışçı yollara ve uluslararası işbirliğine başarılı bir örnek Lockerbie olayıdır. Lockerbie olayı aynı zamanda uluslararası hukukta birçok ilklerin yaşandığı bir olaydır. 21 Aralık 1988 tarihinde Londra'dan New York'a giden PAN AM 103 nolu uçak kargo bölümünde bulunan bombanın patlamasıyla İskoçya'nın yaklaşık 3000 nüfuslu bir kasabası olan Lockerbie'ye düşmüştür. Olayda 189'u Amerikalı olmak üzere 259 yolcu ve uçak yere düştüğünde de 11 kişi

ölmüştür. Yaklaşık üç yıllık bir araştırmadan sonra A.B.D. ve İngiltere, Libya istihbarat ajanları Ali Megrahi ve Khalifa Fhimah'ı olaydan sorumlu tutmuş ve Libya'dan bu kişileri iade etmesini ve ölenlerin ailesine yeteri kadar tazminat ödemesini istemiştir. (Andrews, 2004: 307; Schweitzer [web], 2001). Libya iki vatandaşının iadesi reddetmiş ve 23 Eylül 1971 tarihli Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Hukuk Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşmeye taraf olduğunu ve bu sözleşmenin 7 nci maddesinde yer alan iade et ya da yargıla prensibine göre iade etme ya da yargılama konusunda serbest olduğunu iddia etmiştir (Debbas, 1994: 645)

Suçluları iade etmeyen Libya karşısında A.B.D. ve İngiltere Fransa'nın da desteğiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden A.B.D. ve İngiltere'nin isteklerinin tam olarak yerine getirilmesini isteyen 731 sayılı kararı çıkarmıştır. Bu karardaki A.B.D ve İngiltere'nin istekleri; suçluların iadesi, Libya'dan olayın sorumluluğunu kabul etmesi ve tazminat ödemesidir (Andrews, 2004: 307). 31 Mart 1992'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi VII. Bölüme dayanarak Libya'ya karşı uçuş yasağı, silah ve mühimmat satışı, diplomatik temsilciliklerini azaltma, çeşitli teşkilatlara üyeliği kabul edilmeme vb. gibi siyasi ve ekonomik yaptırımlar içeren 748 sayılı kararı kabul etmiştir (Hurd, 2005, 504; Schweitzer [web], 2001). Libya buna karşılık; Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Hukuk Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşmeye göre yapması gerekenleri yaptığını, A.B.D. ve İngiltere'nin sözleşmeye göre uluslararası hukuku çiğnediğini ve A.B.D. ve İngiltere'nin kendisine karşı kuvvet kullanma olasılığına karşı koruma önlemleri alması için Uluslararası Adalet Divanı'na baş vurmuştur. Libya'nın bu başvurusu 14 Nisan 1992'de Uluslararası Adalet Divanı tarafından reddedilmiştir (Debbas, 1994; 645-645).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bu olaylardan yaklaşık bir yıl sonra Kasım 1993'de 883 sayılı ek yaptırımlar getiren bir karar daha almıştır. Bu kararlar getirilen yaptırımlar, Libya'nın ekonomik varlıklarının dondurulması, belirli petrol malzemelerine ambargo ve daha önce koyulmuş olan kısıtlamaların ağırlaştırılmasıdır (Andrews, 2004: 310).

Sonuç olarak siyasi ve ekonomik yaptırımlar etkisini göstermiş ve Libya iki Libyalı'yı 1999'da, Hollanda'da kurulan bir İskoç mahkemesinde yargılanmak üzere Birleşmiş Milletlere teslim etmiştir. Yapılan yargılama'da Ali Megrahi suçlu bulunmuş ve ömür boyu hapis cezası ile cezalandırılmıştır. Khalifa Fhimah ise suçsuz bulunmuştur. Ali Megrahi'nin mahkumiyeti 2002 de onaylanmıştır (Andrews, 2004: 316-317).

Lockerbie olayı Birleşmiş Milletlerin terörizm sözleşmeleri ve siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımlarla devletlere sunmuş olduğu barışçı yolların suçluların üçüncü bir devlet tarafından yargılanması hariç iyi bir örnektir. Ancak olayın taraflarından A.B.D. ve İngiltere'nin Güvenlik Konseyi daimi üyesi olması, ekonomik ve siyasi gücünün büyüklüğü vb. gibi birçok nedenden dolayı aynı sürecin tarafları başka özelliklere sahip devletler için işleyeceğini söylemek doğru olmaz. Bu tür durumlar göz önüne alındığında, terörizmle mücadelede ülke dışından kaynaklanan terör eylemlerin sıklığı, uluslararası işbirliğinin her zaman sağlanamaması devletleri terörizmle mücadelede kuvvet kullanmaya itmiş ve bu mücadelede devletler tek taraflı önlemlerden olan kuvvet kullanmaya daha sık başvurur hale gelmiştir (Topal, 2005: 80). Birleşmiş Milletler Antlaşması ise bazı istisnalar hariç kuvvet kullanmayı yasaklamıştır. Devletlerde kullandıkları kuvvetleri bu istisnalardan meşru müdafaa hakkı çerçevesinde yasallaştırmaya çalışmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra A.B.D.'nin Afganistan'ı işgali ise terörizme karşı ülke dışında meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanılıp kullanılmayacağını gündeme getirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEŞRU MÜDAFAA HAKKI ÇERÇEVESİNDE TERÖRİZME KARŞI

KUVVET KULLANMA

11 Eylül saldırıları, hem yarattığı etki ile hem de sonrasında girilen terörizminle mücadelede uluslararası hukuk açısından önemli gelişmelere sebep olmuştur. Saldırıların sorumlusu olarak El Kaide terör örgütünü belirleyen A.B.D. ve İngiltere, Afganistan'a karşı kuvvet kullanmıştır. Bu durum, beraberinde A.B.D. ve İngiltere'nin uluslararası hukuka uygun davranıp davranmadıkları tartışmalarını getirirken diğer yandan da devletlerin kendi ülkeleri dışında terör örgütlerine karşı kuvvet kullanıp kullanamayacağı sorularını da getirmiştir. İki büyük dünya savaşından sonra barış ve güvenliğin tesisi için imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşmasının ise bazı istisnalar dışında genel olarak kuvvet kullanmayı yasaklaması, 21. yüzyılın en önemli sorunu terörizm karşısında bu durumu daha da karmaşık hale getirmektedir.

1. GENEL OLARAK KUVVET KULLANMA

Günümüzde silahlı güce baş vurma konusunda temel düzenleme olan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda kullanılan terim, kuvvet kullanmadır. Savaş, kelimesi 111 maddelik tüm Antlaşma içinde yalnızca bir kez geçmektedir ve bu da Giriş'te belirtilen Birleşmiş Milletler halklarının iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya karar verdikleri sözünden ibarettir. Maddelerde bir daha bu kavram kullanılmamış, onun yerine 2/4'te kuvvet kullanma, Güvenlik Konseyinin yetkilerini belirleyen 39. maddede ise barışa yönelik tehdit, barışın bozulması ve saldırı terimleri tercih edilmiştir (Keskin, 2002: 149).

Uluslararası hukukta geniş anlamda kuvvet kullanma deyimiyle, savaşı da kapsamak üzere çeşitli silahlı zorlama yolları anlaşılmaktadır (Bozkurt, 2003: 6). Devletler arasındaki her türlü silahlı çatışma, ilgili devletler bu çatışmaya ne isim verirse versin, kuvvet kullanma olarak

değerlendirilmektedir. Kuvvet kullanma dendiği zaman, savaş gibi en geniş çaplı ve yoğun olan kuvvet kullanma yollarından, abluka, ambargo, bombardıman gibi sınırlı zararlar-karşılık yollarına, geniş çaplı ya da sınırlı da olabilen değişik nedenlerle karışma yollarından kuvvete başvurma yasağının hukuka uygun bir istisnası oluşturan meşru müdafaa durumlarına kadar tüm yollar anlaşılmaktadır. Devletler tarafından kuvvete başvurulmasının yanı sıra, bölgesel veya uluslararası örgütler de kuvvete başvurabilirler. Bu tür kuvvet kullanmaya hangi durumlarda başvurulabileceği her örgütün kurucu antlaşmasında belirlenmiştir (Keskin, 2002: 150).

Kuvvet kullanmanın tarihi gelişimine bakıldığında 15 nci yüzyıla kadar, haklı bir nedene sahip olan her devletin kuvvete başvurabileceği, 17 nci yüzyılda devletin gerek gördüğü anda kuvvete başvurabileceği görüşü kabul görmüştür. 19 ncu yüzyıldan itibaren bu hak üzerinde kısıtlanmalar yapılmış ve 20 ncu yüzyılda da devletler tarafından tek taraflı olarak kuvvete başvurulması yasaklanmıştır (Keskin, 2002: 151).

Kuvvet kullanılmasının yasaklanması ile ilgili ilk uluslararası girişimler Milletler Cemiyeti'nde (MC) yapılmıştır. Milletler Cemiyeti sisteminde, kuvvet kullanmak tamamen yasaklanmamış, devletlerin kuvvet kullanımına başvurmadan önce barışçı yolları denemesi öngörülmüş, eğer barışçı yollar başarısızlıkla sonuçlanacak olursa devletlerin savaşa başvurma hakkı kabul edilmiştir (Bozkurt, 2003: 10-11).

Kuvvet kullanımı ve savaş bakımından en önemli gelişmelerden biriside Briand-Kellog Paktı'dır. Bu Pakt ile ilk kez savaş genel olarak ve kesin bir şekilde yasaklanmış ve bir uluslararası örgütün kararıyla savaşa başvurulması bu yasağın istisnası olarak kabul edilmiştir. Pakt 1928'de A.B.D., İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslavakya arasında imzalanmıştır. Daha sonra Türkiye dahil hemen hemen tüm bağımsız devletler Pakt'a taraf olmuştur. Pakt günümüzde halen yürürlüktedir (Keskin, 1998: 32-33).

Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmayı ilke olarak evrensel düzeyde yasaklayan ilk düzenleme ise Birleşmiş Milletler Antlaşması'dır.

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ve KUVVET KULLANMA YASAĞI

a. Kuvvet Kullanma Yasağı

Birleşmiş Milletler Antlaşması 2/4 ncü maddesi ile uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını açıkça yasaklamaktadır. Madde aynen şöyledir;

“Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide ve kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”*

Maddeden de anlaşılacağı üzere, kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunulma yasağı sadece uluslararası ilişkiler açısından öngörülmüştür. Bu durumda bir devletin ülkesi içindeki ayaklanma ve iç savaş halleri gibi iç çatışmalarda kuvvet kullanılması bu hükmün dışında kalmaktadır (Pazarıcı, 2005: 509). İç çatışmalar, 1992’de olduğu gibi, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 39 ncu maddesine göre uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ve bu yüzden önlem gerektiren nitelikte olabilirler, ancak 2/4 ncü maddede yasaklanan kuvvet kullanma yolları kapsamına girmemektedir (Keskin, 2002: 155).**

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 2/4 ncü maddesi “herhangi bir başka devlete” karşı kuvvet kullanma tehdidini ve kuvvet kullanılmasını yasakladığı için yasak yalnız Birleşmiş Milletler üyesi devletlere karşı girişilecek eylemlerle sınırlı olmayıp Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlere karşı da girişilecek bu tür eylemleri kapsamaktadır. Öte yandan her ne kadar 2/4 ncü maddesi Birleşmiş Milletler üyesi devletler için kuvvete başvurmayı yasaklama yoluna gitmekte ise de Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 2/6 ncü maddesinde “Teşkilat, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasının

---

* Birleşmiş Milletler Antlaşması Türkçe metinleri için bk.

<http://www.un.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf>

* Birleşmiş Milletler Antlaşması Orjinal metinleri için bk.

<<http://www.un.org/aboutun/charter/index.html>>

** Güvenlik Konseyi, 1991 yılında Somali’de başlayan iç savaşı uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit olarak kabul etmiş ve aldığı 794 sayılı kararla Birleşmiş Milletler Antlaşmasının VII. Bölümü çerçevesinde üye devletlerin, Somali’ye asker göndermelerine izin vermiştir (Bozkurt, 2003: 47).

icabettirdiği ölçüde, bu esaslara uygun olarak hareket etmesini sağlar” hükmüne yer verilmesi çerçevesinde Birleşmiş Milletler, üye olmayan devletlerin kuvvet tehdidi ya da kullanılması durumlarında da onlara karşı önlemler alabileceği kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, kuvvet kullanma tehdidi ya da kullanılmasının yasaklanması bütün devletler için geçerlidir (Pazarıcı, 2005: 510).

b. Kuvvet Kullanma Yasağı İle İlgili Sorunlar

Birleşmiş Milletler Antlaşması 2/4 ile getirilen yasak yalnızca kuvvet kullanma değil kuvvet kullanma tehdidi de yasaklanmıştır. Antlaşmada kullanılan kavramların tanımı ise yapılmamıştır. Dolayısıyla hangi tür kuvvet kullanmanın yasak olduğu konusunda sorunlar çıkmıştır. Kuvvet kullanma yasağının yalnızca silahlı kuvvet kullanılmasıyla sınırlı kalıp kalmadığı yani zorlayıcı siyasi veya ekonomik tedbirlerin de bu yasağın kapsamına girip girmediği konusunda tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu konuda kabul edilen yaygın görüşe göre, gerek Birleşmiş Milletler Antlaşmasının giriş kısmında gerekse 41 ve 46 ncı maddelerde “silahlı kuvvet” kavramının kullanılmış olması ve yine 1970 tarihli Dostça İlişkiler Bildirisi’nde de sadece silahlı kuvvet kullanılması üzerinde durulması bu tür zorlayıcı siyasi ve ekonomik baskıların 2/4 ncü maddedeki kuvvet kullanma yasağı kapsamında olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır (Başeren, 2003: 61-62; Keskin, 1998: 36).

Madde 2/4 ile ilgili temel sorunlardan biride yasağın hangi eylemleri kapsadığı ile ilgilidir. Bu konudaki tartışmaların ilki yasağın amaçsal nitelikleri ile ilgilidir. Maddenin “bir devletin toprak bütünlüğü ya da siyasi bağımsızlığına karşı ya da Birleşmiş Milletlerin amaçlarıyla bağdaşmayan bir biçimde” kuvvet kullanmanın veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasının yasaklar bir şekilde düzenlenmiş olması, yasağın bu durumlarla sınırlı kalıp kalmadığı konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Pazarıcı, 2005: 512). Yani bir kuvvet kullanma eylemi Birleşmiş Milletler amaçlarıyla çelişmiyorsa, başka bir devletin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını ihlal etmiyorsa veya geçici olarak ihlal ediyorsa, yasak kapsamı dışında kalabilir mi durumunu gündeme getirmiştir.

Bu konuda ilk görüş 2/4 ncü maddenin getirdiği yasak sınırlı nitelikte bir yasaktır. Yani yalnızca bir devletin toprak bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığına karşı ya da Birleşmiş Milletler Antlaşmasının amaçlarına aykırı olan kuvvet kullanma eylemlerini yasaklamaktadır. Bu durumun en klasik örneği, sorun olan bir bölgede vatandaşları tehlike içinde olan bir devletin onları kurtarmak için diğer bir devletin ülkesine girmesi ve kuvvet kullanma yasağını ihlal etmesidir. Bunu İsrail, Uganda'nın Entebbe havaalanına kaçırılan uçakta bulunan İsrail vatandaşlarını kurtarmak için yapmıştır (Keskin, 2002: 155). Diğer taraftan bu görüşü savunanlardan D'Amato, İsrail'in 1981 yılında Irak'a ait henüz inşaat aşamasındaki Osirak Nükleer Santraline karşı düzenlediği saldırıları bu görüş doğrultusunda savunmuştur. Saldırının Güvenlik Konseyinden çıkan kınama kararına rağmen; kararda bir cezalandırma veya yaptırım olmadığı, Irak'ın nükleer santral ile amacının İsrail'e savaş açmak olduğu ve bunun uluslararası suç olduğu, İsrail'in amacının uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için kuvvet kullandığı ve bu kuvvet kullanmanın Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını tehlikeye atmadığı sebeplerine dayanarak uluslararası hukuku ihlal etmediğini ileri sürmektedir (1996: 259-264).

Bu konuda ortaya çıkan görüşlerden diğeri ise, kuvvet kullanma yasağının geniş bir şekilde ele alınmasını savunan görüştür. Bu görüş, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının klasik yorumuna dayanır ve konulan yasak kesin bir yasaktır. Maddedeki kullanılan terimler genel yasağı sınırlandırmak için değil, tam aksine güçlendirmek için konulmuştur. Bu konuda örneğin O'Connel yasağın kapsamını yalnızca 2/4 ncü maddeyi yorumlayarak değil tüm Antlaşma ile birlikte ele alınıp değerlendirildiğinde yasağın kesin bir yasak olduğu görüşündedir (2002: 2-3). Birleşmiş Milletler Antlaşmasının hazırlık çalışmaları da bu görüşü desteklemektedir. Dumbarton Oaks önerilerinde bulunmayan bu terimler, San Francisco Konferansı'nda küçük devletlerin, ülke bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığın korunan değerler olduğunun vurgulanması amacıyla yaptığı öneri üzerine konulmuştur (Keskin, 1998: 40).

Mevcut görüşler değerlendirildiğinde yasağın kesin olarak kabul edilmesi halinde, devletler; antlaşmaların ihlali gibi uluslararası hukuka aykırı olan ancak kuvvet kullanma içermeyen uygulamalara karşı kuvvet kullanma yoluna başvuramayacaktır (Keskin, 2002: 156). Bunun yanında Birleşmiş Milletler tarafından açıkça izin verilen durumlar (Meşru müdafaa ve Güvenlik Konseyi Kararı) hariç uluslararası alanda kuvvet kullanımına başvurmak, ancak devletin başka bir devletin silahlı kuvvetlerinin ülkesine girmesine ve kuvvet kullanmasına izin vermesi ile mümkün olabilecektir. Bu durumun yasağın kesin olarak kabul edildiği duruma uygun olması için ise izin verme veya davetin ; meşru bir hükümet tarafından yapılması, meşru hükümete devletin anayasası tarafından davet için yetki verilmiş olması, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmadan açıkça yapılmış olması ile mümkün olacaktır. 1977'de Mogadişu uçak kaçırma olayı bu konuda iyi bir örnektir. Eylemde bulunma yeteneği olmayan Somali hükümeti Batı Almanya'dan yardım istemiştir. Mogadişu olayının aksine bu tür olayın örneklerinde yapılan davetlerin arkasında siyasi ve ekonomik baskıların olması bu tür kuvvet kullanmayı da problematik hale getirmektedir. Örneğin Sovyetler Birliği, 1968 yılında Çekoslovakya'yı işgal ettiğinde silahlı gücünü bu devletin acil talebi doğrultusunda gönderdiğini iddia etmiş, ancak Prag hükümetinin bunu reddetmesi üzerine bu durumu daha sonra meşru müdafaa ile yasallaştırmaya çalışmıştır (Erickson, 1989: 134-135).

Yasağı sınırlı olarak kabul eden görüş kabul edildiğinde ise devletlerin, Birleşmiş Milletlerin amaçlarına aykırı değilse veya diğer devletin toprak ve siyasi bağımsızlığına tehlike getirmiyorsa kuvvete başvurma hakkı tanınmış olacaktır. Zor durumdaki vatandaşları kurtarmak için ve insancıl nedenlerle kuvvet kullanmayı hukuka uygun kabul etmek gerekir, çünkü her ikisinde de diğer devletin siyasi bağımsızlığına karşı bir hareket yoktur, toprak bütünlüğü ise geçici bir süre ihlal edilmektedir ve tehlikede olan insanları kurtarmak Birleşmiş Milletler Antlaşmasının ilke ve amaçlarına aykırı değildir. Ancak bu görüşün risk taşıyan tarafı, devletlerin belli bir kuvvet kullanma eylemini gerçekleştirirken amaç ve niyetinin saptanmasının güçlüğüdür. Çünkü devletler her zaman amaçlarının kuvvet kullanmayı haklı hale getiren bir amaç olduğunu iddia etmektedir ve o devletin gerçek

amacının ne olduğunu ispat etmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Yani kötüye kullanma yolunun açılması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan yasağı sınırlı kabul eden görüş güçlü devletlerin işine yaramaktadır ve askeri yönden zayıf olan devletler, çığnedenen hakkı ne olursa olsun, daha güçlü devlete karşı herhangi bir kuvvet kullanmamaktadır (Keskin, 2002: 156).

Uygulama ve doktrinde kabul edilen yaygın görüş ise, 2/4 ncü maddeki kuvvet kullanma yasağı devletleri uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmayı yasaklayan geniş kapsamlı kesin yasaktır. Bu nedenle, Birleşmiş Milletler Antlaşmasındaki kuvvet kullanma yasağı istisnaları dışında kalan kuvvet kullanmalar 2/4 ncü maddeyi ihlal eden eylemlerdir (Başeren, 2003: 60).

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 2/4 ncü maddesi ile getirilen yasağın hangi eylemleri kapsadığı ile ilgili ikinci sorun eylemlerin niteliği ile ilgilidir. Maddeye göre kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulması yasaklanmıştır. Yasaklanan kuvvet kullanılması ile neyin kast edildiği konusunda bunun silahlı kuvvet kullanılması kapsadığı konusunda kuşku bulunmamaktadır. Ancak silahlı kuvvet kullanılması bir devletin düzenli askeri birliklerince doğrudan kuvvet kullanılması belirtebileceği gibi, bir devletin destekleyeceği ve yardım edeceği silahlı gruplar ya da gönüllü birlikler gibi düzen dışı kuvvetlerce dolaylı olarak kuvvet kullanılması da belirtebilecektir. 2625 sayılı Dostça İlişkiler Bildirisi,

“Her devlet, bir başka devletin içindeki sivil mücadele hareketleri ya da terörist hareketleri örgütlemek, kışkırtmak, bunlara yardımda bulunmak ya da bunların içinde yer almaktan ya da bu tür hareketlerin yürütülmesine yönelik olarak kendi toprakları içinde yürütülen örgütlü etkinliklere rıza göstermekten, bu paragrafta sözü edilen hareketler güç tehdidi ya da güç kullanımı içerdiği zaman, kaçınmakla yükümlüdür”

diyerek düzen dışı kuvvetlerce bir başka devletin ülkesinde kuvvet kullanılması 2/4 ncü maddesindeki yasak kapsamında saymaktadır. U.A.D. 1986 tarihli Nikaragua’da Askeri ve Yarı-Askeri Faaliyetler Davası kararında düzen dışı kuvvetler aracılığıyla bir başka devlet ülkesinde kuvvet kullanmasının 2/4 ncü madde kapsamında ve yapılageliş hukukunda kabul edildiğini bildirmek suretiyle bu tür kuvvet kullanmanın da yasak olduğunu teyit etmektedir (Pazarıcı, 2005: 511). Buna karşılık yukarıda bahsedildiği gibi

siyasi ve ekonomik zorlamalar kuvvet kullanma biçiminde değerlendirilmemektedir.

Kuvvet kullanma tehdidinde bulunulması konusunda ise hangi eylemlerin bu tehdit kapsamına girdiği belirlenmemiştir. Kuvvet kullanma tehdidini oluşturacak eylemleri saptama yetkisi Güvenlik Konseyine verilmiştir (Schmitt, 2003b: 525; Taşdemir, 2005: 115). Ancak Güvenlik Konseyinin bu saptamayı yaparken neleri kriter olacak alacağı açık değildir. Söz konusu hüküm çerçevesinde bu tür tehditlerin objektif ölçütlerle veya subjektif bir şekilde ilgili devletin niyetinin saptanmasıyla mı belirleneceği Dostça İlişkiler Komitesi çalışmalarında da bir sonuca bağlanamamıştır. 1974 tarihli Saldırının Tanımı konusundaki 3314 sayılı kararda kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi kavramlarına yer verilmediği için bu konuda yön gösterici verilerde bulunmamaktadır. Bu konuda emsal teşkil edebilecek olay 1949 Korfu Boğazı Davası'nda Divanın verdiği karardır. U.A.D., daha önce Arnavutluk'un geçen İngiliz gemilerine ateş etmesi sebebiyle İngiliz gemilerinin ateşe hazır bir şekilde Korfu Boğazı'ndan geçmesini hukuka aykırı bir kuvvet kullanma tehdidi olarak kabul etmemiştir (Taşdemir, 2005: 116). Bununla birlikte, 1990 yılında Irak'ın Kuveyt sınırına yüz bin asker yağmasında olduğu gibi, sınıra asker yağma veya sınırda askeri manevralar yapma kuvvet kullanma tehdidi olarak değerlendirilmektedir (Keskin, 2002: 154).

3. KUVVET KULLANMA YASAĞININ İSTİSNALARI

Birleşmiş Milletler Antlaşması 2/4 ncü maddesi ile koyduğu kuvvet kullanma yasağı kapsamına giren konularda birtakım istisnalar öngörmüş bulunmaktadır. Kuvvet kullanma yasağı ile ilgili istisnalar şunlardır:

- Meşru Müdafaa(Savunma)
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararıyla Kuvvet Kullanma
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Faaliyete başlamasına kadar beş daimi üyenin kuvvet kullanması

- İkinci Dünya Savaşındaki düşman devletlere karşı kuvvet kullanılması

Bunlardan üçüncü ve dördüncü madde şimdiye kadar kullanılmamış olan ve artık kullanılma ihtimali bulunmayan istisnalardır. Bu durumda, bir kuvvet kullanmanın uluslararası hukuk bakımından meşru sayılabilmesi için geriye iki ihtimal kalmaktadır. Bunlar da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanma ve meşru müdafaa hakkıdır (Döner [web], 2003).

a. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararıyla Kuvvet Kullanma

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2/4 ncü maddesine göre, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında başlıca sorumlu organ Güvenlik Konseyi'dir. Anlaşmanın 39 ncu maddesine göre, Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42 nci maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır denilmektedir (Keskin, 2002: 161).

Güvenlik Konseyi'nin 39 ncu maddeyi ilgilendiren bir durum tespit ettiğinde alabileceği önlemleri, geçici ve zorlayıcı önlemler olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 40 ncü maddesine göre geçici tedbirlerin amacı, durumun daha fazla vahimleşmesini önlemektir. Geçici önlemlerin neler olduğu Antlaşmada düzenlenmemiştir. 41 nci maddede askeri zorlama olmayan yöntemleri belirlemiştir. Askeri zorlama olmayan önlemler genel olarak diplomatik ve ekonomik müeyyidelerdir. 42 nci madde ise 41 nci maddede gösterilen önlemlerin uygun veya yeterli olmaması halinde uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü önlemi alma yetkisi Güvenlik Konseyine verilmektedir. Bu tür bir askeri zorlayıcı karar bütün devletleri bağlayıcıdır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kurulduğu tarihten bu güne kadar saldırgan bir devlete karşı kuvvet kullanımına Kore ve I. Körfez savaşında olmak üzere iki kere izin vermiştir. Bunun dışında Güvenlik Konseyi, Somali iç çatışmasında kuvvet kullanımına izin vermiştir (Bozkurt, 2003: 30-42).

b. Meşru Müdafaa Hakkı

Bütün hukuk sistemleri sujelerine hukuka aykırı bir saldırıya uğramaları halinde kendilerini gerekli hallerde güç kullanarak korumaları iznini vermektedir. Uluslararası hukuk da devletlerin ülkesel bütünlüğüne, bağımsızlığına yönelik bir saldırıda bulunulması halinde kendilerini koruma haklarını kabul etmektedir. Uluslararası hukuk açısından meşru müdafaa genel olarak “bir devletin başka bir devletçe kendisine karşı girişilen hukuka aykırı kuvvet kullanma eylemine ani ve doğal olarak kuvvet kullanma yoluyla karşılık vermesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Döner [web], 2003).

Meşru müdafaa hakkı; misilleme, zararlar karşılık, kişisel öç, intikam ve kısasa kısas gibi kavramlardan farklıdır. Birleşmiş Milletlerden önceki dönemde savaşa varmayan zorlama tedbirlerinden olan misilleme, uluslararası hukuka aykırı olmayan fakat dostça da sayılmayacak eylemlere, zararlar karşılık ise uluslararası hukuka açıkça aykırı eylemlere benzer şekilde karşılık vermeyi öngörür. Bu gibi durumlarda, karşılıklı olarak gerçekleştirilen eylemlerde, savaş iradesinden ziyade benzer davranışla cezalandırma söz konusudur. Kişisel öç ve kısas ise uluslararası hukukta olduğu kadar ulusal hukuk düzenlerinde de artık yer bulmayan kavramlardır. Meşru müdafaa hakkı, silahlı saldırı olayı ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin kuvvet kullanma kararı alması arasındaki zaman diliminde istisnai olarak kullanılacak geçici bir yetkiyi ifade etmektedir (Köroğlu, 2002: 70)

Günümüzde meşru müdafaa hakkına başvurulması koşulları ve kullanılması biçimleri ana çizgileriyle Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51 nci maddesinde düzenlenmiştir. Maddenin düzenlemesi şu şekildedir;

“Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da kollektif meşru müdafaa hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru müdafaa hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konseyin bu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etmek yetki ve görevini hiçbir şekilde etkilemez”

Meşru müdafaa hakkı ortak güvenlik sistemi harekete geçene kadar başvurulacak bir yol olarak istisnai niteliğe sahiptir. Dolayısıyla, bireysel veya ortak meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için Güvenlik Konseyi'nin karar alması gerekmemektedir (Ulfstein, 2003: 154; Pazarcı, 2005: 515).

Meşru müdafaa hakkından faydalanabilmek için bazı şartların varlığı gereklidir; öncelikle bu haktan faydalanabilmek için bir "silahlı saldırının" mevcut olması gerekmektedir (Gowers, 2004: 10; Schmitt, 2003a; 27; O'Connel, 2003: 104; Franck, 2001: 840; Reisman, 1999: 30).

Saldırığı resmen tanımlayan ve devletlerin üzerinde mutabık kaldıkları çok taraflı bir uluslararası antlaşma henüz yapılamamıştır (Maogoto, 2003: 426; Döner [web], 2003). Bunun yanında meşru müdafaa hakkının ön şartı için belirtilen silahlı saldırının tanımı da Birleşmiş Milletler Antlaşmasında yer almamaktadır (Bozkurt, 2003: 59; Maogoto, 2003: 426). Birleşmiş Milletler Antlaşmasının Fransızca metninde "armed attack" yerine "aggression armee" sözcüklerine yer verilmesi, öte yandan da her iki kavram arasında Birleşmiş Milletler Antlaşması 2/4 ncü maddesinde kuvvet kullanma ve tehdidi, 39 ncü maddesinde "barışın tehdidi, barışın bozulması ve saldırı" fiili gibi farklı sözcüklerin kullanılması ve Birleşmiş Milletler Antlaşması hükümlerinin bu kavramlarla ne kastedildiğinin pek açık bir biçimde ortaya koyamaması, söz konusu kavramlar arasında, özellikle "saldırı" ve "silahlı saldırı" arasında görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Bu kavramlar belli ölçüde birbirleri ile örtüşen kavramlar olmasına rağmen tam olarak aynı anlamda değildir. Silahlı bir saldırının aynı zamanda bir saldırı olduğu söylenebilir fakat her saldırı bir silahlı saldırı değildir. Çünkü silahlı saldırı kavramı saldırı kavramından daha dar bir anlamı ifade etmekte ve saldırının alt kategorisini oluşturmaktadır. Ayrıca bu iki kavram doğurduğu sonuçlar itibari ile de birbirinden farklıdır. Silahlı saldırı, mağdur devlete meşru müdafaa hakkına dayanarak münferiden kuvvet kullanma hakkı vermektedir. Bu husus silahlı saldırının ayırt edici nitelik ve fonksiyonunu ortaya koymaktadır (Başeren, 2003: 93).

Silahlı saldırı kavramı, kuvvet kullanma yasağının istisnasını teşkil eden meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için ön şarttır ve terörizme

karşı meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanılmasını öngören yaklaşımın temelini oluşturduğu için açıklığa kavuşturulması oldukça önemlidir (Topal, 2005: 94; Taşdemir, 2005: 152).

Bu konuda önemli ve yol gösterici belgelerden biri bağlayıcılığı olmamakla birlikte, uzun yıllar tartışma ve incelemelerden sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 14 Aralık 1974 tarih ve 3314 (XXIX) sayılı “Saldırının Tanımı” kararıdır. Kararın 1 nci maddesine göre saldırı;

“Bir devletin diğer bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya bu tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır.”

Kararda saldırının bu şekilde genel bir tanımının yapılmasından sonra tahdidi olmaksızın hangi somut eylemlerin saldırı olarak değerlendirileceği de örnekler halinde 3 ncü maddede tespit edilmiştir (Döner [web], 2003).

Saldırının tanımı kararının 2 nci maddesi de 1 nci maddede belirtilen eylemin saldırı olarak kabul edilebilmesi için iki ön koşul getirmiştir. Birinci koşul, Güvenlik Konseyinin değerlendirmesi saklı kalmak üzere, saldırı olarak kabul edilecek eylem bu yönde ilk hareket edecek devletin eylemi olacaktır. İkinci koşul ise, takdiri Güvenlik Konseyine ait olmak üzere, bir eylemin saldırı olarak kabul edilebilmesi için bunun yeterli yoğunlukta olmasıdır. Başka bir deyişle sınır olayları gibi küçük silahlı çatışmalar saldırı olarak değerlendirilmemektedir. Saldırı olarak kabul edilecek eylemler 2 nci maddedeki koşullar yerine geldiğinde şu eylemlerdir (Pazarcı, 2005: 154);

- a. Bir devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir devletin ülkesinin veya bir bölümünün, ilhakı,
- b. Bir devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir devletin diğer bir devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması;
- c. Bir devletin liman veya kıyılarının diğer bir Devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması;
- d. Bir devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması;

- e. Bir devletin başka bir devlette sonucusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi;
- f. Ülkesini başka bir devletin emrine veren bir devletin, ülkesinin o devlet tarafından üçüncü bir devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi;
- g. Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı yukarıda listesi verilen eylemlere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet eylemlerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılmasıdır.

Söz konusu maddede sıralanan eylemlerden son ikisi dolaylı kuvvet kullanma niteliğinde olup, U.A.D., Nikaragua'da Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler Davası'nda bu yollarında silahlı saldırı kapsamında olduğunu kabul etmiştir. Devletlerin, destekleyeceği ve yardım edeceği silahlı gruplar ya da gönüllü birlikler gibi düzen dışı kuvvetler vasıtasıyla kuvvet kullanması hususu daha önceleri Dostça İlişkiler Bildirisi'nde de ele alınmıştır. Bildiride

“Bir başka devletin ülkesine girmek üzere özellikle paralı askerlerden olmak üzere silahlı grupların ya da düzen dışı kuvvetlerin örgütlenmesi” ve “Bir başka devletin ülkesinde iç savaş ya da terörist eylemleri örgütleme, kışkırtma, yardım etme veya bunlara katılma ya da ülkesinde bu gibi eylemlerin yapılmasına yönelik örgütlenmiş faaliyetlere rıza göstermeme”

ifadeleriyle düzen dışı kuvvetler tarafından bir başka devlet ülkesinde kuvvet kullanılmasının Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2/4 ncü maddesinde öngörülen yasak kapsamında olduğunu ifade etmiştir (Topal, 2005: 97-98) .

Silahlı müdahalenin, saldırı veya silahlı saldırıyla aynı şey olup olmadığını açıklayan ilk önemli belge Birleşmiş Milletler Genel Kurulun 21 Aralık 1965 tarihli ve 2131 sayılı “Devletlerin İç İşlerine Karışmanın Yasaklanması ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Bildiri”dir. Bildirinin önsöz ve 4 ncü paragrafında “devirme ve dolaylı müdahalelerin tüm şekillerinin Birleşmiş Milletler Antlaşmasının bir ihlalini teşkil ettiği” ve “uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit” oluşturduğu yer almaktadır. Bildirinin 1/1 nci maddesinde,

“Her devlet bir başka devletin rejimini şiddet kullanarak devirmeye yönelik ayaklanmacı, terörist ya da silahlı faaliyetleri örgütlemekten, yardım etmekten,

finanse etmekten, teşvik, tahrik etmekten ya da tolere etmekten ya da bir başka devletteki iç karışıklıklara kaçınmaktan kaçınacaklardır”

şeklinde bir hüküm bulunmaktadır. Bu hüküm, silahlı grupların ve terör örgütlerin örgütlenmesi ve gönderilmesi şeklindeki dolaylı kuvvet kullanma eylemlerini yasaklamakta ve bu tür eylemlerin bir “saldırı” teşkil edebileceğini kabul etmektedir. Bildiride bu tür eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit ve saldırı olabileceğinin belirtilmiş olması, bu tür müdahalelere maruz kalan devletleri, ilke olarak, Güvenlik Konseyi tarafından takdir edilen VII. Bölüm altındaki kolektif güvenlik tedbirlerinden faydalanmaya yetkilendirmektedir (Franck, 2003’ten aktaran Taşdemir, 2005: 153).

Doktrinde, genel olarak gizli faaliyetlerin ve isyancılara yönelik devlet desteğinin silahlı saldırı boyutuna ulaşabileceği ve dolayısıyla meşru müdafaa hakkına yol açılabileceği kabul edilmekle beraber ne zaman ve hangi şartlarda bu durumun söz konusu olabileceği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. U.A.D.’nin Nikaragua davasında aldığı karar bu konuda yol göstericidir. Divan, uluslararası örf ve adet hukukunun bir ifadesi olarak değerlendirdiği Saldırının Tanımı kararının 3/g maddesini tekrarlayarak, silahlı saldırı eyleminin “sadece yabancı düzenli orduların gerçekleştirdiği sınır ötesi hareketleri değil” aynı zamanda,

“Bir devletin aleyhine düzenli güçlerin gerçekleştirebileceği ağırlıkta hareket eden silahlı grupların, düzensiz kuvvetlerin, ücretli askerlerin başka bir devlet tarafından veya onun adına gönderilmesini veya bu olaylara önemli ölçüde müdahil olmasını”

da kapsadığını belirtmiştir. Bu durumda Divan dolaylı saldırganlığın meşru müdafaa hakkının doğumuna yol açan nedenlerden biri olarak değerlendirmiştir. Divan bunu izleyen cümlede ise,

“Silahlı saldırı kavramının sadece, silahlı birliklerce ika edilen önemli cesamete sahip eylemlerden olmadığı, asilere silah veya lojistik ya da başka tür destekler sağlamayı da kapsadığı yolundaki görüşü kabul etmemektedir. Bu tür yardımlar, tehdit ya da kuvvet kullanımı veya diğer devletlerin iç ya da dış işlerine müdahale olarak kabul edilebilir”

diyerek silahlı saldırı kavramının tanımını bir devletin yabancılara silah sağlaması ve lojistik destek vermesini içerecek şekilde genişletmeyi reddetmiştir (Topal, 2005: 98-100).

Divanın verdiği bu karara göre; silahlı saldırı sadece bir devletin düzenli silahlı güçlerinin sınır aşan hareketleri ile sınırlandırılmamaktadır. Bir devletin silahlı güçlerinin eylemlerinin yoğunluğuna ulaşacak silahlı eylemler yapan, silahlı birliklerin, grupların veya paralı askerlerin bir devlet adına ya da bir devlet tarafından gönderilmesini de içermektedir. Bu ifadelere ilişkin dikkati çeken ilk unsur, silahlı saldırıyı yapanın kimliğinden ziyade saldırının ölçü ve etki derecesinin önemli olduğudur. Ancak saldırının ölçü ve etkisine ilişkin Divan'ın getirdiği kriter çok da net değildir. Yukarıdaki ifadelerden anlaşılması gereken ise, silahlı grupların, bir ülkeden bir başka ülkeye gerçekleştirdikleri silahlı kuvvet kullanma eylemleri, düzenli birliklerin eylemlerinin ölçü ve etkisine ulaştığında, hedef ülkeye karşı bir silahlı saldırı niteliği kazanmış olacaktır (Acer [web], 2005; Schmitt, 2003a: 26).

Silahlı saldırının, mevcut olmasından başka meşru müdafaa hakkının kullanılmasının uluslararası hukuka uygun olması için gereklilik (necessity), orantılılık (proportionality) ve aciliyet (imminency) şartlarını yerine getirmesi gerekir. Bu şartlardan gereklilik ve orantılılık ilkesinin ortaya çıkışı Caroline* olayına dayanmaktadır. Zamanla bu üç kriter meşru müdafaa hakkının temel esaslarını belirleyen ölçüler olarak kabul edilmiştir (Schmitt, 2003b: 529).

Gereklilik, silahlı saldırının durdurulması için kuvvet kullanmadan başka herhangi bir yolun kalmaması anlamına gelmektedir (Schmitt, 2003b: 526). Örneğin, 2 Nisan 1982 tarihinde Arjantin Falkland Adaları'nı işgal ettiği zaman İngiltere barışçı yollarla çözüm çabalarında bulunmuş ancak bunlardan sonuç alınamaması nedeniyle 29 Nisan'da kuvvet kullanmaya başlamış ve çatışma 14 Haziran'da Arjantin'in geri çekilmeyi kabul etmesine kadar devam etmiştir (Döner [web], 2003).

Orantılılık, kullanılacak araçların meşru müdafaayı gerekli kılan ihlalle orantılı ve onu bertaraf etmeye yetecek kadar olmasıdır. Daha hafif

---

* 1837 Caroline Olayı, İlerde değinilecektir, s. 123.

önlemlerle tehlikeyi ortadan kaldırmak mümkün iken daha ağır önlemler alınması orantılılık ilkesinin ihlali anlamına gelmektedir. Meşru müdafanın amacı var olan hukuki durumu korumak ve eğer bozulmuşsa eski duruma getirmektir. Yoksa karşı tarafı cezalandırmak amacı bulunmamaktadır (O'Connell, 2003: 102; Döner [web], 2003).

Aciliyet, saldırı eylemiyle karşı eylem arasındaki zaman bağlantısını ifade eder. Meşru müdafanın amacı gereği silahlı saldırı ile meşru müdafaa hakkının başvurulması arasında gereksiz bir sürenin bulunmamasını ve karşı eylemin silahlı saldırıdan hemen sonra veya makul bir süre içinde kullanılmasını öngörmektedir. Mağdur devletin silahlı saldırıdan itibaren makul bir süre içinde cevap verememesi halinde meşru müdafaa hakkının, Güvenlik Konseyinin kararı üzerine kullanılması gerekmektedir (Topal, 2005: 157).

Meşru müdafaa hakkının kullanılmasında uyulması gereken diğer bir şart, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51 nci maddesinde açık bir şekilde öngörülen, alınan meşru müdafaa önlemlerinin acilen Güvenlik Konseyine bildirilmesi gerekmektedir. Güvenlik Konseyine bilgi verilmesinden sonra Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla Birleşmiş Milletler Antlaşmasının VII nci Bölümü çerçevesinde aldığı kararlar varsa bu kararlara uyulması zorunlu olmaktadır (Pazarıcı, 2005: 515).

4. MEŞRU MÜDAFAA HAKKI ve TERÖRİZM

Birleşmiş Milletler Antlaşması 1945 yılında yapıldığında kuvvet kullanma yasağı ikinci dünya savaşının yok edici etkilerinden dolayı devletler arasındaki düzenli ordularla yapılan konvansiyonel savaşlar göz önüne alınarak yapılmıştır. Yani Birleşmiş Milletler Antlaşmanın 2/4 ncü maddesi devletler arasındaki kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidini yasaklamıştır. Meşru müdafaa hakkının da bundan dolayı bir devlet tarafından gelecek silahlı saldırı ile kullanılabileceği düşünülmüştür. Terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerden veya kitle imha silahları (Nükleer, Biyolojik, Kimyasal) gibi düzenli ordulardan daha fazla zarar verebilecek tehditler Birleşmiş Milletler Antlaşmasında yer almamıştır. Askeri amaçla

kullanıldığı kesin olarak ispatlanmamakla beraber kimyasal silahlar birinci dünya savaşında kullanılmış, ikinci dünya savaşında kullanılmamıştır. Nükleer silahlar ise 1945 yılından önce gizli olmakla birlikte var olmasına rağmen Birleşmiş Milletler Antlaşmasında bir tehdit olarak yerini almamıştır. Terörizmde yeni bir fenomen değildir ve geçmişte de var olmasına rağmen yine Antlaşmaya bir tehdit olarak dahil edilmemiştir. Kısacası Birleşmiş Milletler Antlaşması, kendinden önceki Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand Kellog Paktı gibi devletler arasındaki ilişkileri ve tehditleri düzenlemiş, devlet dışı aktörlerden gelebilecek tehditler kapsam dışı bırakmıştır (Arend, 2003: 97-98). Bu durum devletleri merkeze alan ve 51 nci madde bağlamında meşru müdafaa hakkının yalnızca devletten devlete çatışmalara vardığı ve bu nedenle de devlet dışı aktörlere karşı uygulanamayacağı ileri sürülmesine neden olmuştur (Cassese, 2001: 995).

Soğuk Savaş dönemindeki siyasi kutuplaşma ve nükleer silahlarla sağlanan güç dengesi devletler arasında büyük çaplı bir savaş meydana gelmesini engellemiş ancak devlet dışı aktörleri ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasının imzalanması sırasında üzerinde durulmayan tehditleri ortaya çıkarmıştır. Tehdit, devletlerin yanı sıra artık devlet dışı aktörlerden de gelmekte ve yıkıcı sonuçlara ulaşmaktadır. Devletler, diğer bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına yönelik faaliyetlerini açıkça yapmak yerine bunu aynı sonuçları doğuracak şekilde gizli faaliyetlerle ve düzen dışı kuvvetlerle yapmayı tercih etmektedir. Bu kapsam içinde değerlendirilen terörizmde son yıllarda yükselişe geçmiştir (Topal, 2005: 104). 11 Eylül saldırıları göstermiştir ki terör eylemlerinin neden olduğu can ve mal kaybı düzenli ordular tarafından gerçekleştirilen silahlı saldırılarla eşdeğer olmasa bile ona yakınlaşmıştır.

20 nci yüzyılın başlarında başlayan ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasının kabul edilmesiyle birlikte kuvvet kullanmaya getirilen yasak meşru müdafaa hakkı ile kuvvet kullanımının önemini son derece artırmış ve ikinci dünya savaşından sonra devletler tarafından ülke dışında kuvvet kullanımlarının çoğu bu hakka dayandırılmıştır (Maogoto, 2004: 3; Franck, 2003: 608). 1986 yılında A.B.D. Dışişleri Bakanı George Shultz ;

“Uluslararası hukukun bizi, uluslararası denizlerde veya hava sahasında teröristleri yakalamaktan, rehinelermizi kurtarmak için bile diğer ulusların topraklarında bunlara saldırmaktan veya teröristleri ya da gerillaları destekleyen, eğiten ve barındıran devletlere karşı askeri kuvvet kullanmamızı yasakladığını ileri sürmek anlamsızdır”

değerlendirmesini yaptığı zaman, A.B.D. nin terörizme karşı meşru müdafaa hakkı temelinde kuvvet kullanma stratejisi diğer devletlerden çok fazla destek bulmamıştır. Devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerinin kriminal eylemler olarak görülmesi ve ulusal veya uluslararası yasalarla bu durumun üstesinden gelinebileceği yönündeki hakim düşünce o dönemde terörizme karşı meşru müdafaa çerçevesinde kuvvet kullanmaya pek fazla sıcak bakmamıştır (Gowers, 2004: 1; Byers, 2002: 402).

11 Eylül saldırıları ve sonrasında A.B.D ve İngiltere'nin Afganistan'da askeri güç kullanmaları bu devletlerin uluslararası hukuka uygun davranıp davranmadıkları tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Güvenlik Konseyi 11 Eylül saldırılarını ile ilgili almış olduğu 1368 ve 1373 sayılı kararlarda saldırıları terörist eylemler olarak kınamış, bunların uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturduğunu kabul etmiş ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'na uygun olarak bireysel ve ortak doğal meşru müdafaa hakkına atıf yapmıştır. Ancak kuvvet kullanmaya ilişkin herhangi bir karar almamıştır (Kaya, 2001: 102). 11 Eylül saldırılarının uluslararası kamuoyunda oluşturduğu etki A.B.D.'nin Afganistan hareketini farklı şekillerde yasallaştırmasına imkan vermesine rağmen A.B.D. bunu meşru müdafaa hakkı temelinde gerçekleştirmiştir. Bu durum terörizme karşı meşru müdafaa hakkı çerçevesinde devletlerin ülke dışında kuvvet kullanıp kullanamayacağı tartışmalarını hızlandırmış ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır (O'Connell, 2003: 103; Byers, 2002: 402).

Temelinde devlet dışı aktörler olan terör örgütlerinin eylemlerinin silahlı saldırı kabul edip meşru müdafaa hakkına dayanarak devletlerin ülkeleri dışında münferiden kuvvet kullanıp kullanamayacağına dayanan bu tartışmalar genel olarak iki grup altında toplanmaktadır. Birinci grup meşru müdafaa hakkını dar yorumlayıp bunu oldukça sınırlı tutmakta, diğer grup ise bu hakkı olabildiğince geniş yorumlayıp devletlere geniş ölçüde kuvvet

kullanma hakkı tanımaktadır (Başeren, 2002: 203, Gowers, 2004: 3; Topal, 2005: 106).

Meşru müdafaa hakkını dar yorumlayan yaklaşım, 51 nci maddenin 2/4 ncü maddenin istinası olduğunu ve her istisna gibi dar yorumlanması gerektiğini ve aksini iddia etmenin anlamsız olduğu görüşündedir. Buna yaklaşıma göre, meşru müdafaa hakkı ancak bir silahlı saldırı olduğunda kullanılabilir (Glennon, 2002: 546-547). Örneğin dar yorumu benimseyen yazarlardan Boyle, devletlerin terörist saldırılara yalnızca kendi ülkeleri içinde yanıt verebileceğini ileri sürmekte ve böylece silahlı saldırının kapsamından devletin bizzat kendisine yöneltilmeyen sözgelimi, devletin bir başka devlet ülkesinde bulunan vatandaşlarının hayatlarına yönelik terörist saldırılar gibi, pek çok terörist saldırıları dışarıda tutmaktadır (Boyle, 1987'den aktaran Taşdemir, 2005: 201). Glennon ise, 1945 ile 1999 arasında Birleşmiş Milletlere üye 189 ülkeden 126'sının 291 defa devletler arası çatışmaya girdiğini ve yaklaşık olarak 22 milyon insan öldüğüne değinerek, uluslararası sistemin birisi de jure ve diğeri de facto olmak üzere iki farklı sistemin paralel bir evreninde yaşamaya başladığını, de jure sistemde var olan 2/4 kapsamındaki yasağın de facto sistemde o kadar çok ihlal edilerek kalktığını ve bunun doğal sonucu olarak 51 nci maddenin hiçbir pratik değere sahip olmadığını ileri sürerek, etkin bir kuvvet kullanma yasağı olmadığı için bunun istisnasını terörizmle mücadelede geniş yorumlamanın anlamlı olmayacağını düşünmektedir (2002, 540-541).

Meşru müdafaa hakkını geniş yorumlayan yaklaşım ise bir devletin yalnızca kendi ülkesi içinde değil ülkesi dışındaki vatandaşlarına bile saldırı olduğunda meşru müdafaa hakkının doğacağını iddia ederek bu hakkın uygulanabilirliğini oldukça geniş tutmaktadır. Bu yaklaşımı destekleyen yazarlar az olmakla birlikte 51'inci maddedeki "doğal olan" ibaresinden dolayı bu hakkın 51'inci maddenin lafzına bakarak değil uluslararası örf ve adet hukukuna göre yorumlanmasını iddia etmektedir (Gowers, 2004: 3). Bu görüşü benimseyen yazarlar terörle mücadelede meşru müdafaa hakkı yalnızca silahlı bir saldırıda değil her türlü saldırıya karşı orantılı olarak bir cevap vermeye izin verdiğini ileri sürmektedir (Topal, 2005: 108). Örneğin bu

görüşü savunan yazarlardan Schacter, devletin yabancı bir ülkedeki vatandaşlarına veya bunların mal varlıklarına, askeri veya sivil tesislerine yönelik saldırılarda bile bu hakkın doğduğunu, terör örgütlerine karşı kullanılacak kuvvetin terör örgütünün üslendiği devlete yönelik bir saldırı olmadığı iddia etmektedir (1989: 271-272; Topal, 2005: 110). Turner ise devletin ülkesinde üstlenen terör örgütlerinin faaliyetlerini engelleyememesi veya gerekli önlemleri alamaması halinde, devam eden terör saldırılarına hedef olan devletin, terör örgütünün bulunduğu devletin topraklarına savunma amaçlı kuvvet kullanabileceğini ve bununda meşru müdafaa hakkının bir sonucu olduğunu söylemektedir (1999: 88-89).

51 nci maddeyi geniş yorumlayan yaklaşım, devletler düzeyinde de destek bulmuş ve özellikle İsrail, Portekiz ve Güney Afrika gibi devletler bu hakkın geniş yorumuna dayanarak pek çok kez kuvvet kullanımında bulunmuştur. Örneğin İsrail, Lübnan'dan kaynaklanan ve terörist saldırı olarak nitelendirdiği eylemler karşısında Lübnan hükümetinin ülke genelinde otoriteye sahip olmamasını gerekçe göstererek, bu ülkenin topraklarını işgal etmiştir. Ancak İsrail'in gerçekleştirmiş olduğu hareketler, özellikle orantılı olmaması nedeniyle eleştirilmiştir (Topal, 2005: 111).

Her iki yaklaşımda değerlendirildiğinde, günümüzde terör örgütleri hareket ve eylem kabiliyetleri itibari ile ulaştığı noktada meşru müdafaa hakkını dar yorumlamak ve devletin yalnızca kendi ülkesinde silahlı saldırıya maruz kaldığında bu hakka başvurmamasını öngörmek terör eylemlerini engellemekten çok uzaktır. Bu nedenle terörle mücadelede bu hakkın yorumunu biraz genişletmek faydalı olacaktır. Geniş yorum ise belki iyi niyet çerçevesinde uygulandığında kullanılabilir gözükmeyle beraber uluslararası ortamda devletlerin siyasi, ekonomik vb. çıkarla hareket ettiği düşünüldüğünde savaşların durmadığı bir ortam yaratmaya müsaittir.

Terörizmle etkili mücadele edebilmek ve uluslararası barışı bozmamak için bu hakkın Birleşmiş Milletler Antlaşmasında belirtildiği gibi sorunlara önce barışçı yollarla yaklaşmak eğer başka ihtimal kalmadı ise kuvvete başvurmak uygun olacaktır. Bu durum ise meşru müdafaa hakkını dar yorumlamayı ve gerektiğinde son çare olarak uluslararası hukuk kuralları

çerçevesinde kullanmayı gerektirmektedir (Topal, 2005: 114). Bu konuda Cassese'nin ortaya koyduğu yaklaşım uygun bir yaklaşımdır. Eğer bir silahlı saldırı gerçekleşti ise buna meşru müdafaa hakkı çerçevesinde ani olarak karşılık verilebilir fakat aradan zaman geçti ise bu hak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin yetkilendirilmesi ile uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde kullanılmalıdır (2001: 997-998).

5. MEŞRU MÜDAFAA HAKKININ ŞARTLARI BAKIMINDAN TERÖRİZME KARŞI KUVVET KULLANMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Terörizme karşı meşru müdafaa hakkı içerisinde kuvvet kullanılabilmesi için terör eylemlerinin silahlı saldırı kabul edilebilmesi gerekmektedir (Başeren, 2002: 204). Dolayısıyla terörizme yönelik askeri bir hareketin meşru olabilmesi için, ister doğrudan olsun isterse dolaylı olsun silahlı saldırı düzeyine ulaşmış bir kuvvet kullanımının gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Silahlı saldırı boyutuna ulaşmamış terörist eylemler, meşru müdafaa hakkı çerçevesinde hareket edilmesine imkan vermemektedir. Aksi takdirde, teröristlerin üslendiği devletin ülke bütünlüğünün ihlali söz konusu olacaktır. Diğer taraftan terörist eylem silahlı saldırı boyutuna ulaşmamış olmakla birlikte, eylem teröristlerin üslendiği devlete isnat edilemiyorsa ya da devletin terörizme yönelik desteği silahlı saldırı boyutuna ulaşmamışsa, söz konusu devletin ülkesine karşı kuvvet kullanmak hukuka aykırı olacaktır (Topal, 2005: 105; Gowers, 2004: 6-7).

a. Terör Eylemleri ve Silahlı Saldırı Şartı

Birleşmiş Milletler Antlaşması devletler arası ilişkileri düzenlediği için silahlı saldırı kavramı da devletler için söz konusu olmaktadır. Ancak gelişen teknoloji ve ulaşım imkanları devletler dışında aktörleri de uluslararası sisteme dahil etmiştir. Terör örgütleri de bunlardan biridir. 11 Eylül saldırıları ve devamında gelişen olaylar, terör örgütlerinin uluslararası ortama yeni katılan devlet dışı aktörler olduğunu ve uluslararası ilişkilerde bir takım değişikliklere sebep olacağını habercisi olmuştur (Özdemir, 2002: 153-173).

Birleşmiş Antlaşması'nda silahlı saldırının tanımı olmadığını daha önce belirtmiştik. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının devletler tarafından

uygulanmasında ise Birleşmiş Milletlerin silahlı saldırı olarak kabul ettiği ilk uygulama Körfez Krizi, yani Irak'ın Kuveyt'i tankıyla, topuyla, tüfeğiyle giriştiği işgal hareketidir. Birleşmiş Milletler bu dönemde Kuveyt ve Kuveyt'le birlikte hareket eden devletlerin meşru müdafaa hakkını tanımıştır. (Başeren, 2002: 204). Terör eylemleri bu çaplı büyük olduğunda silahlı saldırı kavramına girebileceğini söylemek mümkündür, fakat şimdiye kadar bu çapta büyük bir terör eylemi görülmemiştir. Ancak 11 Eylül saldırıları terör eylemlerinin de silahlı saldırı kapsamında değerlendirilebileceğinin dönüm noktası olmuştur.

11 Eylül saldırıları sonrası gelişmeler uluslararası toplumun uluslararası hukuk sisteminin yeniden gözden geçirilmesinin düşünülmesi için tartışmalara girdiği bir ortam olmuştur. Saldırıları, kriminal bir olay mı, uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit mi, silahlı saldırı mı ya da yeni bir savaş mı olarak değerlendirilecektir? (Greenwood, 2002: 301-302).

11 Eylül saldırılarından sonraki gelişmeler meşru müdafaa hakkı için gerekli olan silahlı saldırı kavramının devletler dışında devlet dışı aktörlerden gelen tehditlere de uygulanabileceğini göstermiştir. Güvenlik Konseyi 1368 sayılı kararı ile terörü kınamış ve bu tür terör saldırılarının uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olduğunu ilan etmiştir. 1373 sayılı kararında da aynı hususları tekrarlamış ama her ikisinde de Birleşmiş Milletler çerçevesinde bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkını tanıdığını belirten ifadeler kullanmıştır. Ancak kuvvet kullanılabileceğini yasal olarak onaylamamıştır (Ufstein, 2003:154).

Saldırıların ertesinde uluslararası toplum ve kamuoyu El Kaide ve terörizm üzerinde özellikle odaklanmış, genel olarak saldırıların bir devlet tarafından gerçekleştirildiği düşünülmemiştir. Güvenlik Konseyinin bir gün sonrasında aldığı kararda terör eylemlerini kınaması ve meşru müdafaa hakkını gündeme getirmesi terör eylemlerine karşı bu hakkın kullanılabileceğini üstü kapalı kabul etmesi olarak yorumlanmıştır (Schmitt, 2003b: 537; Topal, 2005: 118).

12 Eylül 2001 günü NATO'nun karar organı Kuzey Atlantik Konseyi saldırıları kınamış, aldığı kararla bu saldırının A.B.D.'ye dışardan yöneltildiğinin

ispatlanması halinde müttefiklerinden bir ya da fazlasına bir silahlı saldırı gerçekleştirilmiş sayılacağını belirten NATO Antlaşmasının 5 maddesinin kapsamı dahilinde bir fiil olarak kabul edileceğini duyurmuştur. 1 Ekim 2001 de NATO genel sekreteri Lord Robertson, 11 Eylül saldırılarının sorumlusunun Taliban tarafından barındırılan El Kaide terör örgütü olduğuna ilişkin delillerin “açık” ve “ikna” edici olduğuna ve saldırıların A.B.D.’ye dışardan yöneltildiğine ve bu nedenle Antlaşmanın 5 nci maddesi tarafından kapsanan bir fiil olduğuna karar vermiştir. NATO’nun söz konusu kararı ile A.B.D.’nin meşru müdafaa hakkını kullanarak kuvvet kullanmasını desteklemiştir (Franck, 2001; 842; Taşdemir, 2005: 177; Topal, 2005: 119).

NATO’ya benzer şekilde Amerikan Devletleri Örgütü, 11 Eylül saldırılarını silahlı saldırı kabul edip, aldıkları kararla Rio Antlaşmasının meşru müdafaa hakkını içeren hükmünü uygulamaya koymuşlardır. Yine Avustural’ya ANZUZ Antlaşması gereği asker göndermeyi teklif etmiştir. A.B.D. nin 11 Eylül saldırılarını silahlı saldırı kabul edip meşru müdafaa hakkına dayanarak Afganistan’a karşı başlattığı askeri harekate ilk olarak İngiltere katılmış, Gürcistan, Umman, Pakistan, Filipinler, Katar, Suudi Arabistan, Tacikistan, Türkiye ve Özbekistan A.B.D.’ye hava sahasını ve diğer askeri tesislerini kullanmasına izin vermiştir. Çin, Mısır ve Rusya harekatı büyük ölçüde destekler nitelikte tavır takınırken, Avustralya, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Yeni Zelanda, Türkiye ve İngiltere harekat için askeri birlik vermeyi teklif etmişlerdir. Genel olarak uluslararası toplum A.B.D.’nin meşru müdafaa hakkına dayanarak yaptığı harekatı onaylar bir tavır takınmıştır (Shmitt, 2003b; 539; Taşdemir, 2005: 178).

11 Eylül saldırıları can ve mal kaybına verdiği zarar ölçüsünde de uluslararası toplumda terör eylemlerinin bir silahlı saldırı seviyesine ulaşabileceği kanaatini oluşturmuştur. Saldırıların sonucunda ortaya çıkan zaiyat bir devletin düzenli birlikleri ile verebileceği zarara yakın seviyede olduğu değerlendirilmiştir. Yaklaşık seksen yedi ülkeye ait 3000 civarında insan hayatını kaybetmiş, maddi hasar ise oldukça yüklü bir miktar olmuştur. Bu ölçekte can ve mal kaybı uluslararası toplumda savaş zamanında

verilebilecek zarara eşdeğer görülmüştür (Wedgwood, 2002: 328; Rowe, 2002: 307).

A.B.D. 11 Eylül saldırıları karşısında meşru müdafaa hakkına dayanarak Afganistan'da askeri hareket yapmış ve bu durumu Birleşmiş Milletler ilgili hükümleri çerçevesinde Güvenlik Konseyi önüne getirmiştir. Güvenlik Konseyi henüz bu hareketi onaylamamıştır ancak onaylanması beklenmektedir. Çünkü A.B.D.'nin Güvenlik Konseyi daimi üyesi olarak kendi yaptığı bir davranışı onaylamaması uygun olmayacaktır. Bu nedenle 11 Eylül saldırıları devletlerin terörizme karşı meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanabileceklerini ortaya çıkmıştır (Başeren, 2002: 205)

Genel olarak değerlendirildiğinde 11 Eylül sonrasında ortaya çıkan durumun ve uluslararası toplumunun takındığı tavır terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen eylemlerin silahlı saldırı seviyesinde kabul edildiği ve A.B.D.'nin uygulaması ile de buna karşı meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanılabileceğinin onaylandığını söylemek mümkündür (Taşdemir, 2005:179).

Uluslararası hukukta da kural olarak, düzensiz kuvvetlerin, silahlı grupların veya terör örgütlerinin devlet desteği olsun olmasın eylemlerinin silahlı saldırı olarak kabul edilebilmesi için belli bir ölçü ve etki seviyesine ulaşması gerekmektedir (Erickson, 1989: 162). Silahlı saldırı kavramı açıklanırken değinildiği üzere Uluslararası Adalet Divanı , 1986 Nikaragua Davası'nda, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Saldırı Tanımı kararı üzerinde durarak, bir devletin aleyhine düzenli kuvvetlerin gerçekleştirebileceği ölçü ve etkideki eylemler gerçekleştiren silahlı grupların, düzensiz kuvvetlerin, paralı askerlerin başka bir devlet tarafından veya onun adına gönderilmesi veya bu olaylara önemli ölçüde karışması halinde silahlı saldırının oluştuğuna ve sayılan durumlarda meşru müdafaa hakkının doğduğuna hükmetmiştir. (O'Connel, 2003: 104). Divan, kararında devlet dışı aktörler olarak kabul edilen düzensiz kuvvetlerin eylemlerinin silahlı saldırı kabul edilebilmesi için "önemli bir ölçüde (occur on a significant scale)" gerçekleşmesinin gerektiği koşulunu getirerek bir "ölçü ve etki" testini ortaya koymuştur (Reisman, 1999: 33).

Divan'ın kararı değerlendirildiğinde terör eylemlerinin silahlı saldırı olarak yeterli ölçüye ve etkiye sahip olması halinde, terör örgütü söz konusu devlete karşı silahlı saldırı gerçekleştirmiş sayılacaktır. Burada eylemin kapsamı ve neden olduğu zararın boyutları konusunda bir saptama yapılmamıştır. 11 Eylül saldırıları göz önüne alındığında ise terör eylemlerinin silahlı saldırı olarak kabul edilebilmesi için önemli bir ölçekte ve etkide gerçekleşmesinin gerektiği teyit edilmiştir (Topal, 2005: 121).

Terör eylemlerin çoğunluğu Divan'ın getirmiş olduğu getirmiş olduğu ölçek ve etkide gerçekleşmediği için silahlı saldırı olarak kabul edilmesinin zorluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum devletleri farklı arayışlara itmiştir. Bazı devletler bu problemin üstesinden gelmek için kümülatif etki (cumulative effect), olayların toplamı teorisini benimsemiştir. Bu yaklaşıma göre terör eylemleri tek tek ele alınmaktan ziyade devam eden eylemlerin hepsi bir bütün ele alınarak ölçü ve etkisinin silahlı saldırı kapsamına girip girmeyeceği değerlendirilecektir. Uygulamada İsrail ve A.B.D.'nin bu yaklaşımı benimseyerek kullandıkları kuvvetleri meşrulaştırmaya çalışmışlardır. (Gowers, 2004: 6). Kümülatif etki yaklaşımı 11 Eylül olaylarında da ileri sürülmüştür. Örneğin Wedgwood, El Kaide terör örgütünün A.B.D.'ye saldırılarının 1990'dan itibaren başladığını ve eylemlerinin devam eden bir büyük terör eyleminin parçaları olduğunu için meşru müdafaa hakkının doğduğunu iddia etmiştir (2002, 328).

Kümülatif etki yaklaşımı uygulamada ise Güvenlik Konseyi'nin bu yaklaşımla meşru müdafaa hakkına başvuru olan kuvvet kullanma eylemlerini zararlar karşılık olarak nitelendirerek kınamıştır. Örneğin, Tunus'taki FKÖ karargahına saldıran İsrail, kümülatif etki yaklaşımına dayanarak devam eden terörist eylemlerin 51 nci madde çerçevesinde silahlı saldırı oluşturduğunu iddia etmiştir. Ancak Güvenlik Konseyi, İsrail'in savunmasını kabul etmemiş ve İsrail'in kuvvet kullanmasını kınamıştır (Topal, 2005: 124; Gower, 2004: 8). Bu nedenle madde 51'in geniş yorumu olarak değerlendirilebilecek bu yaklaşımın Birleşmiş Milletlerin uluslararası barış ve güvenlik temelli sistemini etkileyeceği açıktır. Devletlerin kümülatif etki

yaklaşımı ile kuvvet kullanmaya başlaması uluslararası ortamı kaosa sürüklenme riski çok yüksektir.

Sonuç olarak, Birleşmiş Milletler uygulamalarından ve 11 Eylül saldırılarından sonraki gelişmeler, devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen terör eylemleri silahlı saldırı olarak kabul edildiği şeklindedir. Ancak 11 Eylül saldırılarında görüldüğü gibi bu eylemlerin hala önemli bir ölçü ve etkide gerçekleşmesi gerekmektedir.

b. Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşmış Terör Eylemlerinin Devlete İsnat Edilebilirliği

Devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerinin silahlı saldırı olarak kabul edilebilir olmasıyla birlikte ortaya önemli bir sorun çıkmaktadır. Bu temel mesele meşru müdafaa hakkının doğması için devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen silahlı saldırı niteliğindeki terör eylemlerinin yine bir devlete isnat edilmesinin gerekip gerekmediğidir. Bu hususta yine U.A.D.'nin Nikaragua Davası'nda verdiği karar yol göstericidir. Divan,

“... silahlı bir saldırı sadece düzenli bir silahlı kuvvetlerin sınır ötesi hareketini değil, ayrıca bir devletin aleyhine düzenli güçlerin ika edebileceği ağırlıkta silahlı hareket ika eden silahlı grupların, düzensiz kuvvetlerin, paralı askerlerin başka bir devlet tarafından veya onun adına gönderilmesini veya bu olaylara önemli ölçüde müdahil olmasını ihtiva ettiği genellikle kabul edilmektedir...”

şeklindeki kararında, sayılan nitelikteki olaylarda silahlı saldırının gerçekleşmesinin sadece devletle devlet dışı aktörler arasındaki ilişkinin çok yakın ve saldırının devlete ait düzenli kuvvetlerin saldırısına paralel bir yoğunlukta olması durumunda söz konusu olacağına karar vermiştir (Taşdemir, 2005: 185). Bu nedenle uluslararası hukuka uygunluk açısından devletle devlet dışı aktörler arasındaki çok yakın ilişkinin ortaya konması gerekmektedir.

Uluslararası hukuka aykırı bir eylemin ya da sorumluluk öngören belirli bir faaliyetin uluslararası sorumluluk doğurabilmesi için bu eylemin ya da faaliyetin uluslararası hukuk kişisine ait olması gerekmektedir. Dolayısıyla,

bu tür bir eylemin ya da belirli bir faaliyetin varlığı bunun devletlere ya da uluslararası örgütlere bağlanmasını zorunlu kılmaktadır (Pazarcı, 2005: 407).

Uluslararası hukukta geleneksel kural, özel kişilerin ya da birimlerin eylemlerinin devletlere isnat edilmeyeceğini ve devletin bunların eylemlerinden sorumlu olmayacağı şeklindedir. Ancak devlet dışı aktörlerin eylemleri kamu yetkilileri veya organlarının aracılığıyla kullanılması ile bağlantılandırılırsa devlet dışı aktörlerin eylemlerinden devlet sorumlu tutulacak ve bu eylemler devletin eylemi sayılacaktır (Jinks, 2003: 7; Taşdemir, 2005: 189).

Geleneksel kural, devlet ya da devletin, kusurlu fiili gerçekleştiren kamu birimi üzerinde “etkin kontrol (effective control)” sağlamış olması gerekmektedir. U.A.D. Nikaragua Davasında,

“isyancı Kontralar, A.B.D.’nin de facto organları (agents) değildi,... Kontraların finanse edilmesi, örgütlenmesi, eğitilmesi, desteklenmesi ve teçhiz edilmesine katılım hakim ya da kararlı bile olsa hedeflerin seçilmesi... ve onun operasyonunun tamamen planlanması Kontralar tarafından işlenmiş eylemlerin A.B.D.’ye isnat edilmesi amacı için hala kendi içinde yetersizdir. Bu eylemin A.B.D.’nin yasal sorumluluğuna neden olması için, prensip olarak devletin ileri sürülen ihlallerin işlenmiş olma sürecinde askeri ya da paramiliter operasyonların etkin kontrolüne sahip olmuş olduğunu kanıtlamak zorundadır”

görüşünü benimsemiştir. Divan davada, Kontraların örgütlenmesine, eğitilmesine, teçhiz edilmesine yardımcı olmasına, Kontraları yönlendirerek bazı operasyonların planlanmasında rol oynamasına rağmen, Kontraların gerçekleştirdiği eylemlerin A.B.D.’ye isnat edilmesi için gerekli sınırı oldukça yüksek tutmuş, A.B.D.’nin Kontralar üzerinde etkin kontrole sahip olmadığı ve Kontraların A.B.D.’nin de facto organı haline gelmediğine karar vererek A.B.D. açısından dolaylı bir saldırının gerçekleşmediğine hükmetmiştir (Taşdemir, 2005: 188; Jinks, 2003: 7; Duffy, 2001, 22). Ayrıca, A.B.D.’nin Nikaragua’nın El Salvador’daki isyancı FMLN örgütüne verdiği desteğin Nikaragua karasularını mayınlamasını ve diğer askeri eylemlerde bulunmasını meşru kıldığı iddiasıyla ilgili Divan, “asilere silah ya da lojistik ya da diğer destek şekillerinin sağlanmasının, silahlı saldırı sayılmayacağını”

tespit ederek Nikaragua açısından da dolaylı saldırganlığın gerçekleşmediğine karar vermiştir (Taşdemir, 2005: 189; Duffy, 2001: 22).

Divan kararında, bütün dolaylı kuvvet kullanma yollarını meşru müdafaa hakkına yol açan silahlı saldırı şeklinde değerlendirmemiştir. Divan, devletin başka bir devlete karşı ayaklananlara silah yardımı yapmasını ve lojistik destek sağlamasını kuvvet kullanma yasağına aykırı bulmakla beraber, silahlı saldırı kapsamında kabul etmemiştir. Kararda, silahlı grupların eylemlerinin silahlı saldırı olarak değerlendirilmesinde özellikle bu grupların başka bir devlet tarafından gönderilmesinden veya o devletin adına bu eylemleri gerçekleştirmesinden söz edilmektedir. Bu durumda başka devletlerden destek ve yardım görseler de sonuçta eylemlerini kendi inisiyatifi ile kendi adına gerçekleştiren silahlı grupların eylemlerinin 51'inci madde anlamında bir silahlı saldırı oluşturmadığı açıklığa kavuşturulmamıştır (Topal, 2005: 122).

Divan'ın kararı genel olarak değerlendirildiğinde, devlet dışı aktörlerin eylemleri, devletin bu kişiler üzerinde etkili bir kontrol uygulaması halinde söz konusu devletin sorumluluğuna neden olacaktır. Dolayısıyla teröristlere yönelik her türlü desteğin yardım eden devleti teröristlerce gerçekleştirilen silahlı saldırının suç ortağı yapmadığı söylenebilir. Diğer taraftan Divan, Nikaragua'nın A.B.D.'nin Kontralara finans ve eğitim alanında yardımda bulunması ve lojistik destek sağlamasının Kontraların gerçekleştirdiği eylemlerin A.B.D.'ye isnat edilebilir iddiasını kabul etmemiştir. Divan'a göre, devletin teröristlere silah temini veya başka bir şekilde yardımda bulunması, hukuki olmayan bir kuvvet kullanımı olarak değerlendirilebilecekse de, diğer devlete karşı mutlak surette bir silahlı saldırı oluşturduğu söylenemeyecektir. Divan, terörist grupların eylemlerini destekleyen devlete isnat edilebilmesi için, devletin terörist grup üzerinde etkili bir denetime sahip olduğunun kanıtlanması gerektiğine karar vermiştir (Topal, 2005: 143).

Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Temyiz Dairesi tarafından Tadic Davası'nda, Nikaragua Davası'nda devletin hukuka aykırı eylemler gerçekleştiren şahıslar veya gruplar üzerinde etkin denetime sahip

olmasını öngören kural biraz daha yumuşatılmıştır (Jinks, 2003: 8; Gawers, 2004: 5; Taşdemir, 2005: 189).

Bosna'lı Sırp'lar tarafından Bosna'da gerçekleştirilen eylemlerden ve Bosna'daki olayların bir uluslararası çatışma niteliğinde olup olmadığı inceleyen Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Dairesi, Divan'ın Nikaragua Davasında kabul ettiği etkin kontrol testini uygulayarak, Sırbistan'ın Bosna Sırp Ordu'suna verdiği desteğin ve mali yardımların söz konusu kuvvetlerin gerçekleştirdiği eylemlerin Sırbistan'a isnat edilmesi için yeterli olmadığına karar vermiştir (Taşdemir, 2005: 189; Ulfstein, 2003: 159).

Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Temyiz Dairesi ise U.A.D.'nin kabul ettiği etkin kontrol testinin devlet ve yargısal uygulama ile uyum içinde olmadığına karar vererek, Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Dairesi tarafından verilen kararı bozmuştur. Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Temyiz Dairesi, özel silahlı grupların gerçekleştirmiş olduğu hukuka aykırı eylemlerin devletin sorumluluğuna neden olması için etkin kontrole gerek olmadığına, devletin özel silahlı gruplar üzerinde "bütünsel denetime (overall control)" sahip olmasının yeterli olduğuna karar vermiştir (Taşdemir, 2005: 190; Ulfstein, 2003: 158).

Söz konusu davaya bakıldığında, sorun öncelikle Bosna Hersek'te devam eden silahlı çatışmaların uluslararası nitelikte olup olmadığı üzerinde odaklandığı görülmektedir. Bağımsız bir devlet olana kadar Bosna Hersek'te devam eden uyuşmazlık, Yugoslavya'nın bir parçası olması nedeniyle uluslararası olmayan bir iç uyuşmazlık niteliği taşımıştır. Bosna Hersek'in bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması ve uluslararası alanda kabul görmesiyle birlikte uyuşmazlık, artık uyuşmazlık uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Dairesi, verdiği kararda Eski Yugoslavya'daki çatışmanın , Yugoslavya Halk Ordusunun çekildiği 19 Mayıs 1992'ye kadar uluslararası nitelikte olduğu, ancak Yugoslavya'nın Bosna Hersek'ten askeri birliklerini çekmesiyle birlikte uluslararası niteliğini kaybederek tekrar uluslararası olmayan bir uyuşmazlık

niteliği kazandığı hükmüne yer vermiştir. Yugoslavya'nın Bosna Sırp Ordusu'na yardımda bulunması ve mali destek sağlamasının söz konusu kuvvetlerin gerçekleştirdiği eylemlerin Yugoslavya'ya isnat edilebilmesi için yeterli olmadığını vurgulayan Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Dairesi, bu sonuca varırken Nikaragua Davası'nda kabul ettiği etkili kontrol testini uygulamıştır. Yargılama dairesine göre asıl önemli olan, Bosna'daki Sırp kuvvetlerinin Yugoslavya'nın de facto organı ve ajanları olduğunun kanıtlanmasıdır ve bu da kanıtlanamamıştır (Topal, 2005: 144).

Yargılama Dairesi'nin Nikaragua Davası'nda uygulanan etkili denetim testini hatalı bir şekilde uyguladığına karar vererek, özel silahlı grupların gerçekleştirdiği hukuka aykırı eylemlerin devletin sorumluluğuna neden olabilmesi için, devletin söz konusu grup üzerinde bütünsel denetime sahip olmasının yeterli olacağına hükmetmiştir. Temyiz Dairesi, devletin ülkesinde gerçekleşen bir iç çatışmanın iki durumda uluslararası nitelik kazanacağını karar vermiştir, devletin kendi kuvvetleriyle birlikte doğrudan uyuşmazlığa müdahil olması ve yerel kuvvetlerin başka bir devlet adına ya da o devletin kontrolü altında hareket etmesi. Temyiz dairesi, bu ikinci durumda uluslararası nitelikte olmayan silahlı uyuşmazlığın uluslararası nitelik kazanıp kazanmadığını belirlemek için başvurulacak uygun testle ilgili olarak bütünsel denetim testini benimsemiştir. Bütünsel denetim testini önündeki davaya uygulayan Temyiz Dairesi, 19 Mayıs 1992'den sonra, Bosna' daki Sırp kuvvetlerinin Yugoslavya'nın bütünsel denetimi altında olduğunu ve Yugoslavya adına davrandığını tespit ederek, Bosna'da Bosna'lı Sırp ile Bosna Hersek merkezi otoriteleri arasındaki silahlı çatışmanın uluslararası silahlı çatışma olduğu sonucuna varmıştır. Temyiz Dairesi, Bosna'da çatışan Bosna'lı Sırp'ların, mağdurlar gibi Bosna Hersek vatandaşı olmalarına rağmen, Yugoslavya'nın de facto organları olarak hareket ettiklerini ifade etmiştir (Topal, 2005: 145-146).

U.A.D.'nin etkin denetim testi ile karşılaştırıldığında Tadic Davası'nda kabul edilen bütünsel denetim testinin özel aktörlerinin eylemlerini devlete isnat etmek için gereken eşiği düşürmüş olduğu görülmektedir. Bütünsel

denetim testine göre, devletin kendi adına hareket eden grupların operasyonlarının tümünü planlaması, operasyonların hedeflerini seçmesi ya da insani hukuku ihlal eden eylemlere özel önem vermesi zorunlu değildir. Bütünsel denetim testinin getirdiği denetim, devletin gruba finansman sağlaması, koordine etmesi ya da planlamasıdır. Bununla birlikte, her iki yaklaşımın ortak noktası, devletlerin özel aktörleri basitçe destekleme, teşvik etme ya da bunlara müsamaha göstermeden ziyade özel aktörleri yönlendirmek ya da kontrol etmek zorunda olmasıdır (Taşdemir, 2005: 190; Jinks, 2003: 8).

Uluslararası Adalet Divanı, Tahran Rehinelere Davası'nda devletin kusurlu fiilleri onaylaması ya da kabul etmesi halinde devletin hukuki sorumluluğunun doğacağına karar vermiştir (Duffy, 2001: 22). Divan, söz konusu davada Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliğinin herhangi bir resmi sıfatı olmayan ve kendisini İmam Siyasetinin Müslüman Takipçileri olarak tanımlayan bir grup öğrenci tarafından işgal edilmesi ve elçilik personelinin rehin alınmasının, İran'a isnat edilip edilemeyeceği sorusunu ele almıştır (Topal, 2005: 147).

Divan, olayları öğrencilerin elçilik binasını işgal etmesi ve işgalden sonrası şeklinde ikiye ayırarak ele almıştır. İlk olarak İran'ın dini lideri Ayetullah Humeyni'nin İran'lı öğrencilere A.B.D. ve İsrail'e karşı saldırı düzenlemeleri çağrıda bulunmasına rağmen eylemin İran Devleti adına gerçekleştirilmediği belirterek, eylemin bu aşamada İran'a isnat edilebilir olmadığına hükmetmiştir. Divan ikinci aşamada yani elçilik binasının işgal edilmesinden sonra Humeyni ve İran Dışişleri Bakanının saldırıyı onaylaması ve sahip olduğu malvarlığının İran'a teslim edilene kadar elçilik personelinin tutuklu kalacağını açıklaması ile birlikte İran'ın sorumluluğunun doğduğuna ve eylemin İran'a isnat edilebileceğine karar vermiştir. Devletle bu kişiler arasında resmi bir ilişki olmamakla beraber zımnî de olsa devletin rızasının varlığına ilişkin bir kanıt olması zorunludur. Söz konusu olayda İranlı yetkililerin yaptığı açıklamalar devletin rızasını göstermiştir. Divan başlangıçta öğrenciler tarafından gerçekleştirilen eylemin İranlı yetkililerinin eylemi onaylamaları ve eylemcilerin İran yönetiminin kontrolü altında

olduğunun ortaya çıkmasıyla İran'a isnat edilebileceğini hükmetmiştir (Topal, 2005: 147). İran hükümetinin olayları engelleme kapasitesinde olmasına rağmen olayları engellemeyi değil, onaylamayı tercih etmiş olması İran Hükümetinin kontrolü altında gerçekleştiğine işaret etmektedir bu durum U.A.D.'nin ortaya koyduğu etkin kontrol testine uygunluk arz etmektedir (Taşdemir, 2005: 191; Duffy, 2001, 20).

Uluslararası Hukuk Komisyonunun Uluslararası Nitelikteki Kusurlu Filer İçin Devletlerin Sorumluluğu Konusundaki Hükümlerinin (The ILC'S Articles On Responsibility of States For Internationaly Wrongful Acts) Genel İlkeler başlığı altındaki 1 nci maddede "devletlerin Uluslararası hukuka aykırı her eyleminin sorumluluğunu doğuracağı" belirtilmektedir. Devletin sorumluluğuna ilişkin hükümlerden 2 nci madde ise "Bir devletin bir eylem veya ihmali sonucu oluşturulan durum Uluslararası hukuk altında devlete isnat edilebilmesi ve devletin uluslararası bir yükümlülüğünü ihmal etmesi halinde bir devletin uluslararası nitelikte kusurlu bir fiil söz konusudur" demek suretiyle devletin aktif veya pasif bir tutumla uluslararası nitelikteki bir yükümlülüğünü ihmal etmesi halinde devletin uluslararası sorumluluğunun doğacağını belirtmektedir (Taşdemir, 2005: 191).

Uluslararası Hukuk Komisyonunun Uluslararası Nitelikteki Kusurlu Fiiler İçin Devletlerin Sorumluluğu Konusundaki Hükümlerinin "Bir Devlet Tarafından Yönlendirilen ve Kontrol Edilen Eylem" başlığı altında 8. madde ise, uluslararası hukuk altında özel şahısların veya grupların eylemlerinin devlete isnat edilebilmesi için fiiliyatta özel şahısların veya grupların kusurlu fiili, devletin talimatı (instruction), yönlendirmesi (direction) ya da kontrolü (control)" gerçekleştirmiş olmasını gerektirmektedir. Bu düzenleme de Divan'ın ortaya koyduğu etkili kontrol testini destekler niteliktedir (Taşdemir, 2005: 192; Ulfstein, 2003: 158).

Yukarıda bahsedilen testlerin hepsi devlet dışı aktörlerin devletin de facto organları ya da görevlileri oldukları durumları tanımlamak için kullanılan düzenlemelerdir. U.A.D.'nin etkili kontrol testinde, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Temyiz Dairesinin bütünsel denetim testinde, U.A.D.'nin Tahran Rehineler davasında kullandığı onaylama testi ve

Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerinden 8 nci maddesine göre hukuka aykırı eylemler devletin adına işlenmişse devlet dışı aktörlerin eylemleri devlete isnat edilmekte ve bu eylemler nedeniyle devletin sorumluluğu doğmaktadır (Taşdemir, 2005: 192).

Devletin organları veya görevlilerinin teörist bir eylemde bulunması, terörist grubun devletin kontrolünde ve idaresi altında olması, devletin terörist eylemi onaylaması ya da devlete terörist örgüt arasındaki ilişkinin finansman ve ekipman desteğinin ötesine geçerek terörist grupların eğitilmesi, örgütlenmesi, eylemlerin planlanması ve denetlenmesi boyutuna ulaşması halinde eylem, devlete isnat edilebilecektir. Terörist eylemler nedeniyle bir devletin bir devletin ülkesine karşı kuvvet kullanabilmek için kuvvet kullanımına başvuran tarafın terörist eylemlerin söz konusu devlete isnat edilebileceğine dair açık ve inandırıcı delillere sahip olması gerekmektedir (Topal, 2005: 148; O'Connel, 2002: 106; Gawers, 2004: 5). Devletin dolaylı sorumluluğunun söz konusu olduğu hallerde ise, eylem devlete isnat edilemeyecek ve mağdur devletin meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanması söz konusu olamayacaktır. Bu durumda mağdur devletin başvuracağı yollar, silahlı saldırı boyutuna ulaşmayan kuvvet kullanma eylemleri karşısında başvurulması söz konusu olan yollarla sınırlıdır (Topal, 2005: 148).

Sonuç olarak devlet dışı aktörler olarak kabul ettiğimiz terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri terör eylemleri, 11 Eylül olayında da test edildiği gibi önemli bir ölçek ve etkide gerçekleştirdiğinde ve bu silahlı saldırının yukarıda bahsedilen kriterler doğrultusunda açık ve inandırıcı delillerle devlete isnat edilmesi halinde, bu eylemlere maruz kalmış devletin meşru müdafaa hakkının doğduğunu ve bunu kullanabileceğini söylemek mümkündür.

6. MEŞRU MÜDAFAA HAKKININ DİĞER ŞARTLARI AÇISINDAN TERÖRİZME KARŞI KUVVET KULLANMA

Meşru müdafaa hakkının gereklilik, orantılılık ve aciliyet şartlarının yasal bir kuvvet kullanma için gerekli parametreleri oluşturduğu konusunda

devletler ve doktrin görüş birliği içindedir (Shmitt, 2003B: 529, Arend, 2003: 90, Sofaer, 2003:214; Maogoto, 2004: 19). Gereklilik ve Orantılılık koşulları Caroline olayıyla şekillenmiştir. Olay 1837 yılında A.B.D ile İngiltere'nin barış halinde olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir. 1837'de Kanada'da İngiltere'ye karşı bir isyan sürerken, Caroline isimli bir A.B.D. gemisinin isyancılara yardım etmesi ve hükümet kuvvetlerine zaiyat verdirmesi nedeniyle İngilizler 29 Aralık 1837 yılında gemiye saldırmış ve gemiyi ateşe vererek Niagara Şelalesinden aşağıya atmışlardır. İngiltere bu olayı önce meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır. Ancak bu olay A.B.D ve İngiltere arasında uyuşmazlığa ve diplomatik yazışmalara yol açmıştır. 5 yıl süren yazışmalar sonucunda İngiliz hükümeti özür dilemiş ve A.B.D ve İngiltere önleyici meşru müdafaa dahil yasal meşru müdafaa için iki kriter üzerinde mutabakata varılmışlardır. Gereklilik ve orantılılık (Arend, 2003: 90; Sofaer, 2003: 215-220; Taşdemir, 2005: 215).

Günümüzde meşru müdafaa hakkının şartlarını belirleyen bu kriterler, Nikaragua davasında, Nurenberg Mahkemesinde ve U.A.D.'nin Nükleer Silahlarla İlgili Danışma görüşünde teyit edilmiştir. Bu şartlar örf ve adet hukukunun bir parçası olarak bağlayıcılık özelliği vardır (Shmitt, 2003b: 530).

a. Gereklilik Şartı

Gereklilik, kuvvete başvurmadan başka hiçbir çarenin kalmadığını ifade etmektedir (Shmitt, 2003b, 530). Gereklilik meşru müdafaa hakkının ön şartı olup, bu hakkı kullanan devlet bütün alternatiflerin ya da barışçı girişimlerin tükendiğini veya etkisiz kaldığını ispat etmek zorundadır (Duffy, 2001:13).

Bu doğrultuda, gereklilik şartı, alternatif bir davranış seçeneğinin bulunmadığı sıcak bir tehdit durumunda söz konusu olmaktadır. Olay anında tepki niteliğindeki tedbirler, gereklilik haline iyi bir örnek teşkil eder. Olay anında verilen kuvvet kullanmaya dayalı karşılığın, uluslararası hukuka uygun sayılması için, alternatif bir davranış biçiminin, mağdur tarafın zararını telafi etme imkanının bulunmaması gerekmektedir. Şayet, saldırgan eylemle

ilgili olarak taraflar arasında görüşmeler başlamışsa, olay mahallinde verilecek silahla karşılık meşru müdafaa olmaktan çıkmaktadır (Taşdemir, 2005: 217).

Birleşmiş Milletler Antlaşması da, devletlerin kuvvet kullanımına başvurmadan önce uyuşmazlığın çözümü için barışçı yollara başvurmasını öngörmektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 2/3 ncü maddesi “Tüm üyeler uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler” demektedir. Uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümünü öngören ve “uzaması milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehdit edebilecek mahiyette bir uyuşmazlıkta taraf olanlar, bu uyuşmazlığın çözülmesini her şeyden önce görüşme, soruşturma, ara bulma, uzlaşma, tahkim ve yargı yollarıyla veya bölge teşkil veya antlaşmalarına başvurarak veyahut kendi seçecekleri başka barış yollarıyla aramalıdır” hükmünün yer aldığı 33 ncü maddenin uluslararası örf ve adet hukukunun temel bir kuralı olduğu söylenebilir. Ancak örf ve adet hukuku, taraflar arasında düşmanca ilişkilerin söz konusu olması gibi barışçı bir çözüme ulaşılmamasının güç olduğu hallerde kuvvet kullanılmasını kabul etmektedir. Kuvvet kullanma artık bu durumda son çare olarak ortaya çıkmaktadır (Topal, 2005: 151).

Terör eylemleri yönünden, terör eylemleri hukuka aykırı olmakla birlikte, her terör eyleminin devletin ülkesi dışında kuvvet kullanmasını gerekli kıldığını göstermez. Kendisine yönelik terör eylemleri gerçekleştirileceği bilgisini alan bir devletin, bu eylemleri planladığı iddia edilen devletin ülkesini bombalamasını yerine savunma amaçlı önlemler alması beklenir. U.A.D., Nikaragua davasında A.B.D.’nin eylemlerinin El Salvador yönetimine yönelik büyük saldırının tamamen püskürtülmesinden aylar sonra başladığını, oysa El Salvador yönetimine yönelik tehlikenin A.B.D.’nin Nikaragua’ya karşı söz konusu faaliyetlerine başlamasına gerek olmaksızın ortadan kaldırılabilmesinin mümkün olduğunu belirterek, meşru müdafaa hakkına dayanılarak zaten etkisini kaybetmiş ve artık yakın bir tehdit oluşturmayan tehlikelere karşı koymak amacıyla gerçekleştirilen eylemlerin gereksiz olduğunu belirtmektedir (Topal, 2005: 152).

b. Orantılılık Şartı

Orantılılık, meşru müdafaa eylemi ile meşru müdafaa eylemine sebep olan silahlı saldırı arasında orantılı olması ve meşru müdafaa'nın amacını aşmamasıdır (Özkan, 2002: 244). Amaç, bir silahlı saldırıyı defetmek olup kullanılan kuvvet cezalandırıcı nitelikte olmamalıdır (Charney, 2001: 836). Tehdit ortadan kalktığı aşamada meşru müdafaa eyleminin sona erdirilmesi gerekmektedir. Karşı eylem olarak başlatılan savunma eylemi, amacının dışına çıktığı safhada meşruiyetini yitirir (Özkan, 2002: 245).

Uluslararası hukuk doktrininde terörist eylemler karşısında yanıtların orantılı olması gerektiği konusunda görüş birliği vardır. Ancak üzerinde uzlaşmaya varılamayan husus terörist eylemlere karşı mukabil yanıtın orantılı olup olmadığının nasıl belirleneceği, orantılılığın ne tür davranışları zorunlu kılacağıdır. Bu konuda doktrinde üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, göze göz (eye for eye) yaklaşımı, kümülatif orantılılık yaklaşımı, dişe karşı göz ya da caydırıcı orantılık yaklaşımı (Arend and Beck, 1993'den aktaran Taşdemir, 2005: 220).

Göze göz yaklaşımı mağdur devletin önceki spesifik saldırıya orantılı bir yanıt vermesini öngörmekte olup kullanılan kuvvetin nitelik ve miktarı tehditi bertaraf etmek için gerekenden aşırı olmamalıdır (Arend and Beck, 1993'den aktaran Taşdemir, 2005: 220).

Kümülatif orantılılık yaklaşımı, mağdur devletin kuvvete dayalı tedbirlerinin terör eylemlerinin kümülatif etkilerini dikkate alarak sadece son terörist eylemi değil geçmişteki eylemlerin toplamına karşılık bir kuvvet kullanılmasının orantılı olacağını varsaymaktadır (Arend and Beck, 1993'den aktaran Taşdemir, 2005: 220). Söz konusu yaklaşımın benimsenmesi halinde, daha önceden meydana gelmiş küçük ölçekli terörist eylemlerin toplamı, daha büyük ölçekte bir cevabı haklı kılabilir. Örneğin, A.B.D. 11 Eylül eylemlerinin yanı sıra 1993'de Dünya Ticaret Merkezine , 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki Amerikan Büyükelçiliklerine ve 200'de Yemen'in Aden limanında bulunan USS Cole isimli Amerikan savaş gemisine karşı gerçekleştirilen terörist eylemleri de göz önünde tutarak kuvvet kullanımında

bulunabilecektir. Ancak burada, mağdur devletin hangi tarihe kadar geriye gideceği ve ne zamana kadar gerçekleştirilmiş eylemleri dikkate alarak cevabını belirleyeceği sorusu gündeme gelmektedir. Ayrıca mağdur devletin bu eylemlerden bazılarına karşı zaten cevap vermiş olabileceği ihtimalide dikkate alınması gereken diğer bir husus olarak öne çıkmaktadır (Topal, 2005: 155).

Diş karşı göz veya caydırıcı orantılık yaklaşımı, mağdur devletlerin kuvvete dayalı tedbirlerinin bu devletin karşılaştığı terörist tehdidin tamamına orantılı olmasını öngörmekte olup önleyici faaliyetleri de kapsamaktadır (Arend and Beck, 1993'den aktaran Taşdemir, 2005: 221). Kullanılan kuvvet yalnızca saldırıyı defetmek için değil gelecekteki olabilecek saldırılar da düşünülerek verilecektir. Burada orantılık ilkesi yapılmış bir silahlı saldırının varlığı ile sınırlandırmamaktadır (Greenwood, 2002: 313-314). Ancak bu tür bir kuvvet kullanma madde 51 ile çelişmektedir. Çünkü meşru müdafaa hakkı bir silahlı saldırı gerçekleştiğinde ortaya çıkmakta, bir tehditin varlığında harekete geçmemektedir (Glennon, 2002: 547).

Mevcut yaklaşımlar değerlendirildiğinde göze göz yaklaşımı hariç diğer yaklaşımların orantılılık ilkesinin temel esaslarına uygun ve kabul edilebilir yaklaşımlar olmadığı söylenebilir. Orantılılık ilkesi meşru müdafaaaya neden olan silahlı saldırı ile karşı eylem arasında bir oran ifade etmektedir. Cezalandırma veya misilleme amaçlı eylemler, meşru müdafaa çerçevesinde gerçekleşmediği iddia edilen önlemleri uluslararası hukuka uygun olmaktan çıkarmakta ve söz konusu eylemlerin zararlı karşılık niteliği kazanmasına neden olmaktadır (Topal, 2005: 156).

Orantılık şartı konusunda, belirtilmesi gereken diğeri bir husus ise Cenevre Antlaşması I. Protokolünün yürürlüğe girmesinden itibaren silahlı çatışmalardaki sivillerin korunmasıyla ilgili geleneksel bir kural oluşmuştur (Bozkurt, 2003: 61). Bu çerçevede meşru müdafaa çerçevesinde kuvvet kullanıldığında siviller ve teröristler arasında ayırım yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

c. Aciliyet Şartı

Aciliyet, saldırı eylemiyle mukabil eylem arasındaki zaman bağlantısını ifade etmektedir. Meşru müdafaa hakkının kullanılması saldırıdan hemen sonra yapılmalı ya da makul bir süre içinde yapılmalıdır (Shmitt, 2003: 534).

Meşru müdafaa hakkının kullanılması kabul edilebilir sebeplerle gecikebilir. Devletler her zaman saldırıya hemen cevap verebilecek durumda olmayabilir, ancak cevap verememekle beraber karşılık vereceğini göstererek, önemli bir ara vermeksizin mukabil eylemi gerçekleştirmesi halinde, silahlı saldırıyla mukabil eylem arasındaki zaman bağı kopmamış olur. Bu konuda somut örnek Falkland Savaşıdır. 2 Nisan 1986'da Arjantin Falkland Adalarını işgal ettiği zaman İngiltere bir yandan meseleyi barışçıl yollarla çözmeye çalışmış diğer yandan da askeri hazırlıklara başlayıp donanmasını yola çıkarmıştır. Donanma 29 Nisan'da adalara ulaşmış ve hemen çatışmalar başlamıştır. Arjantin'in 14 Haziran'da teslim olmasıyla çatışmalar sona ermiş ve İngiltere'nin gerçekleştirdiği kuvvet kullanmanın hukuka uygunluğu konusunda uluslararası toplumda herhangi bir tartışma konusu olmamıştır (Başeren, 2003: 135).

Buna karşın geçmişte silahlı saldırı ile mukabil eylem arasında zaman bağına koptuğu olaylarda olmuştur. 1967 yılında toprakları hukuka aykırı olarak işgal edilen Mısır ve Suriye'nin 6 Ekim 1973'de İsrail'e sürpriz bir saldırı başlattığı Yom Kippur savaşı bunun bir örneğidir (Başeren, 2003: 134).

Aciliyet kavramı terörist eylemler konusunda değerlendirilirse, eyleme maruz kalan devletin söz konusu eylem karşısında meşru müdafaa hakkına dayanarak cevap verebilmesi için eylemi gerçekleştiren teröristlerin kimliğini, hangi devlet ülkesinde bulduklarını ve devletin terörist grubu desteklediğini veya hiç olmazsa gönüllü bir şekilde himaye ettiğini ortaya koyması gerekmektedir. Terörist eylemlerin genelde vur-kaç taktiğine göre gerçekleştirildiği ve sorumluluğun bazen üstlenilmediği dikkate alındığında, failerin kim olduğunun kolayca tanımlanamadığı gerçeği ile karşılaşılır. Saldırganların kimliklerinin tespitinin bazen aylar veya yıllar alabildiği

görülmektedir. Diğer taraftan verilecek cevabın yöneleceği hedefinde belirlenmesi gerekmektedir. Lockerbie olayında olduğu gibi A.B.D. ve İngiltere'nin failleri tespit edip Libya'yı suçlaması birkaç yıl sürebilmektedir (Topal, 2005: 159).

ç. Güvenlik Konseyine Bilgi Verme

Meşru müdafaa hakkına ilişkin önemli bir diğer husus, devletin bu kapsamda aldığı tedbirleri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine bildirme zorunluluğudur. Bildirim yükümlülüğü 51 nci maddede düzenlenmiş olduğu halde, uygulamada her zaman gözetilmemektedir. Hem teamül uygulamaları, hem de U.A.D.'nin görüşü, bildirim koşulunun olmazsa olmaz bir ön koşul olarak değerlendirilemeyeceği şeklindedir (Özkan, 2002: 247).

Bildirim yükümlülüğü dorudan hüküm, uluslararası düzene ilişkin amir bir hüküm olmayıp usule ilişkindir ve daha çok açıklayıcı bir hüküm olarak yorumlanması gerekir. Kurala uyulmaması, ortak güvenlik sistemi dışında alınan tedbirlerin meşru müdafaa niteliğini ortadan kaldırmamaktadır (Başeren: 2003: 139).

Söz konusu bildirimden itibaren Güvenlik Konseyinin alabileceği kararlar şunlardır (Topal, 2005: 161);

- Meşru müdafaa hakkının kullanıldığını iddia eden devletin haklılığına hükmedebilir,
- Taraflara ateşkes çağrısı yapabilir,
- Tarafların askeri kuvvetlerinin savaş öncesi sınırlara çekilmesini talep edebilir,
- Meşru müdafaa hakkını kullandığını ilan eden devletin kendi başına gerçekleştirdiği eylemine, müşterek güvenlik tedbirlerine yol vermek maksadıyla son vermesini isteyebilir,
- Meşru müdafaa hakkını kullanan devletin saldırgan devlet olduğuna karar verebilir.

Meşru müdafaa hakkı kapsamında alınan önlemlerin Güvenlik Konseyine bildirilmesinden sonra Güvenlik Konseyinin Birleşmiş Milletler Antlaşmasının VII. Bölümü çerçevesinde aldığı kararlar varsa bu kararlara uyulması zorunlu olmaktadır (Pazarıcı, 2005: 515).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Terörizm çok eski tarihlerde ortaya çıkmış ve devamlı değişime uğrayarak varlığını günümüze kadar sürdürmüştür ve sahip olduğu çeşitli özelliklerle uluslararası ilişkilerde önemli bir sorun olarak tarihi süreçte yerini almış ve de aynı şekilde devam etmektedir.

Soğuk Savaş döneminde bölgesel veya sınırlı ölçekte görülen terörist faaliyetler günümüzde ise uluslararası boyutlara ulaşmış ve sonuçları itibariyle de uluslararası sonuçlar doğuran bir fenomen olmuştur. Bu nedenle devletler terörizmle mücadelede yalnızca kendi sınırları içinde değil uluslararası düzeyde çözüm arayışları içinde olmalıdır. Ancak literatürde yaygın bir şekilde belirtildiği üzere terörizm kavramının tanımlanmasında ortaya çıkan sorunlar uluslararası alanda devletlerce ortak bir mücadele anlayışının geliştirilebilmesine de engel olmaktadır. İşte bu noktada diğer konularda olduğu gibi terörizmle mücadelede de devletler arasında işbirliğini sağlayabilecek uluslararası kurum fonksiyonları itibariyle Birleşmiş Milletlerdir.

Terörizmin akademisyenler, kurumlar ve devletler arasında genel kabul gören bir tanımı yoktur. Terörizmin özel karakterine ve işleyiş biçimine, siyasal yönelimine ve uzun dönemli sonuçlarına, onu güdüleyen ve esin veren şeylere ilişkin bütün tartışmalar, ideal olarak sorunu açık, tam ve anlaşılır bir şekilde tanımlanmasıyla sona erecektir. Zira tanım üzerinde geniş bir uzlaşma olmadıkça, herkesin terörizmi farklı bir biçimde yorumlaması tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler de 1970'li yıllardan itibaren terörizmi gündemine almıştır. Uluslararası alanda terörizmi tanımlamaya yönelik çalışmalar Birleşmiş Milletler tarafından halen devam etmektedir. Birleşmiş Milletler terörizmin önlenmesine yönelik bir çok karar ve sözleşme kabul etmesine rağmen terörizmin yasal tek bir tanımını yapmaktan ziyade uçak kaçırma, diplomatlara suikast gibi bir takım terörist eylemleri tanımlamıştır

Halen Birleşmiş Milletlerde hazırlık çalışmaları devam eden “Terörizmin Önlenmesi Konusunda Kapsamlı Taslak Sözleşme”de de terörizmin tanımı, üzerinde anlaşma sağlanamayan bir husustur. Ancak terörizmle mücadelede herkesin üzerinde anlaşabileceği bir tanımın yapılması şarttır. Tanımın yapılması ile birlikte terörizmle mücadelede hem devletler hem de akademik camia tarafından etkili çözümler üretilmesi sağlanabilecektir. Tanımın yapılmaması halinde ise terörizm günümüzde olduğu gibi belirsiz bir fenomen olmayı sürdürürken, uluslararası ortamda karmaşa ve bölünmelere yol açmaya devam edecektir.

Terörizmin tanımlanamayışının sebebi devletlerin konuya yaklaşımındaki siyasi düşünce farklılıkları olarak görülmektedir. Devletlerin farklı siyasi görüşlere ve önceliklere sahip olması söz konusu tanımlama sorununda uluslararası birlikteliği sağlamada önemli bir engel teşkil etmektedir. Uluslararası toplum terörizmi kınamada fikir birliğini sağlamış ancak terörizmi ve kimin terörist olduğunu tanımlamada aynı başarıyı sağlayamamıştır. Devletler yapılacak bir tanımla kendilerini bağlamamayı, eğer bir tanım yapılacaksa da bu tanımın kendilerine bir sınırlandırma getirmemesini istemektedirler.

Bu doğrultuda devletler, siyasi görüşlerini destekledikleri grupların eylemlerini ve mensuplarını olumlu bir şekilde değerlendirme yoluna giderek bunu meşru bir mücadele şeklinde nitelendirmekte, desteklemediği grup ve kişiler için “terörist”, yaptıkları eylemler için de “terörizm” sıfatını kullanmayı tercih etmektedirler.

Terörizme bir tanım yapılamamasının bir diğer sebebi ise self determinasyon hakkı için yapılan ulusal kurtuluş hareketleridir. Az gelişmiş ve üçüncü dünya devletlerinin self determinasyon hakkı için ulusal kurtuluş hareketlerini meşru görmeleri ve bunun terörizm tanımında yer almamasını istemeleri ve diğer yandan gelişmiş devletlerin içinde şiddet olan mücadelelerin hepsini terörizm kavramı içine sokmak istemeleridir. Bu konu “Terörizmin Önlenmesi Konusunda Kapsamlı Taslak Sözleşme”de üzerinde anlaşılabilen maddelerden biridir.

Terörizmle mücadele bu gün itibariyle önemli bir konu olmuştur. Devletler kendi sınırları içinde terörizmle mücadelede gerekli düzenlemeleri yapmaktadırlar ancak uluslararası alanda müşterek mücadele stratejilerini geliştirilmesi ve işbirliği konusunda yeterli çaba gösterildiği söylenemez. Uluslararası alanda işbirliğini sağlayacak başlıca kurum ise Birleşmiş Milletlerdir. Birleşmiş Milletler organlarıncaya konan hukuksal düzenlemeler, antlaşmalar, ilkeler ve normlar uluslararası hukukun temel şekillendiricileri olmaktadır. Yapılan düzenlemeler çerçevesinde terörizmle mücadele Birleşmiş Milletlerin sunduğu metot ise barışçı yollar olarak değerlendirilen, terörizm karşısında ortak bir mücadele yürütülebilmesi amacıyla antlaşmalar yapılması ve terörizmi destekleyen devletlerin verdikleri bu destekten vazgeçmelerini sağlamak amacıyla söz konusu devletlere karşı siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımların uygulanması olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda terörizmle mücadele konusunda 10 Sözleşme ve 2 Protokol yürürlüğe koyulmuştur.

Söz konusu Sözleşme ve Protokolleri genel hatları ile şu şekilde değerlendirmek mümkündür;

- Terörizmden ziyade bir takım terör eylemleri tanımlanmıştır,
- Tanımlanan terör eylemlerini taraf ülkelerin kendi hukuk sistemlerinde cezalandırılabilir eylemler olarak düzenlemeyi zorunlu kılmıştır,
- Taraf devletlere, tanımlanan eylemleri gerçekleştiren terör faillerini yargılama yetkisi sağlamaktadır,
- İade et ya da yargıla ilkesi çerçevesinde bu eylemleri gerçekleştiren terör faillerin ilgili devlet tarafından yargılanmasını ya da isteyen ilgili devlete iade edilmelerini öngörmektedir.
- Taraf devletlere adli konularda işbirliği yapmayı sağlamaktadır

Ancak yukarıda belirtilen ilkelerle oluşturulan sistemin çalışabilmesi; devletlerin ulusal hukuk sistemlerindeki farklılıklar, sözleşmelerin gereğini uygulamadaki siyasi isteksizlikler, devletler arasında koordinasyon ve

işbirliğinin sağlanmasındaki zorluklar gibi birçok nedenden dolayı çok kolay olamamaktadır.

Ayrıca sözleşmelerin belirli eylemleri terörizm olarak tanımlaması, etkin bir zorlama mekanizmasının olmaması, terör eylemlerinin gerçekleşmesini önleyici tedbirlerden ziyade terörist eylemleri gerçekleştiren failerin yakalanması ve yargılanması ile ilgili hükümler içermesi, kapsadıkları alanlar, sözleşme metinlerindeki muğlak ifadeler günümüz şartlarındaki terör eylemlerini önlemede etkisiz kalmaktadır.

Sözleşmelerin uluslararası alanda işbirliğini sağlamak için getirdiği sistem "iade et ya da yargıla" sistemidir. Ancak bu sistem terör failerinin iadesi veya yargılanmasında devletlerin siyasi tutumları ve hukuk sistemlerindeki farklılık nedeniyle verimli bir şekilde işlememektedir. Öncelikle terör suçluları siyasi suçlu kabul edilmekte ve iade edilmeleri engellenmektedir. İade edilmediğinde ise yargılama adil ve etkili yapılmamakta ve terör faileri gerektiği şekilde cezalandırılmamaktadır. Diğer taraftan son iki sözleşmeye göre siyasi suç istisnası kısıtlanmıştır. Siyasi suç istisnasının kısıtlanmasının terörizmle mücadelede önemli bir engeli ortadan kaldıracağı değerlendirilmektedir. Terör suçlularının uluslararası bağımsız mahkemelerce yargılanması ise mevcut olan yargılama sistemine nazaran yargılamanın etkili olması yönünden daha verimli olacağı düşünülmektedir.

11 Eylül olaylarından sonra terörizmle mücadele konusunda Güvenlik Konseyine bağlı olarak kurulan komiteler aracılığıyla sözleşmelere taraf olan devletlerin sayısı büyük oranda artmıştır ve uluslararası toplum daha fazla işbirliğine yönelmeye başlamıştır.

Birleşmiş Milletlerin devletlere terörle mücadelede sağladığı barışçı yöntemler siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımlardır. Bu nitelikteki yaptırımlar devletlerin siyasi ve ekonomik güçleri ile doğru orantılı olduğundan her devlet için uygun ve etkili bir mücadele yaklaşımı olamamaktadır. Bu yaklaşımın etkili olduğu tek olay ise Lockerbie olayıdır.

Özellikle 11 Eylül'den sonra terörizme karşı devletlerin ülkeleri dışında kuvvet kullanması gündeme gelmiştir. Birleşmiş Milletler Anlaşmasına göre kuvvet kullanımı yasaktır. Bu yasağın iki istisnası şu an için meşru müdafaa hakkı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanmadır.

Meşru müdafaa hakkından faydalanabilmek için bazı şartların varlığı gereklidir. Öncelikle bu haktan faydalanabilmek için bir "silahlı saldırının" mevcut olması gereklidir. 11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası ortamdaki gelişmeler devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerinin bir silahlı saldırı olarak kabul edildiği yönünde oluşmuş ise de Birleşmiş Milletler Anlaşması devlet-devlet arasındaki ilişkileri düzenlediği için terörist eylemlere karşı doğrudan kuvvet kullanmak, diğer devletin siyasi ve ülke bütünlüğüne karşı yapılmış bir saldırı olacağı ve 2/4 ncü maddenin öngördüğü kuvvet kullanma yasağını ihlal edeceği için uygun değildir.

Bu nedenle silahlı saldırı seviyesine ulaşmış terör eylemlerinin terör örgütünün üslendiği ülkeye isnat edilebilir nitelikte olması gerekmektedir. Terör örgütünün silahlı saldırı seviyesine ulaşmış eylemleri U.A.D.'nin Nikaragua Davasında getirmiş olduğu "etkili kontrol" testi ile devletin terör örgütü üzerinde etkili kontrole sahip olması, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Temyiz Dairesinin "bütünsel denetim" testi ile terör örgütünün devletin idaresi ve kontrolü altında olması, yine U.A.D.'nin Tahran Rehinelere davasında kullandığı "onaylama testi" ile devletin ülkesi içinde terör faaliyetlerini onaylaması ve Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerinden 8 nci maddesine göre de terör eylemleri devletin organları veya görevlileri tarafından gerçekleştiği durumlarda terör eylemleri devletlere isnat edilebilmektedir. Ancak bu isnat yapılırken açık ve inandırıcı delillerle yapılmalıdır. Eğer terör eylemleri terör örgütünün üslendiği devlete isnat edilemiyor ise meşru müdafaa hakkını kullanarak kuvvet kullanmak Birleşmiş Milletler Antlaşmasına göre uygun olmamaktadır.

Diğer taraftan meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanıldığında bu kuvvet kullanmanın örf ve adet hukukundan gelen

gereklilik , orantılılık ve aciliyet kriterlerini karşılması uluslararası hukuka uygunluk arz edeceğinden önemli bir konudur.

KAYNAKÇA

ACER, Yücel. "Sınır Ötesi Harekat ve Hukuksal Çerçevesi", 5 Ağustos 2005, <<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=93&type=7>>

ALTUĞ, Yılmaz. **Terörün Anatomisi**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1995.

ANDREWS, David R. "A Thorn On The Tulip - A Scottish Trial In The Netherlands: The Story Behind The Lockerbie Trial", **Case Western Reserve Journal of International Law**, Vol. 36, 2004, 307-318.

AREND, Anthony Clark. "International Law and Preemptive Use of Military Force", **The Washington Quarterly** Vol:26. No: 2 Spring 2003, 89-103.

ARI, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke. **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna Nefretten Teröre**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke. "Uluslar arası Terörizmin Yeni Yüzü", F. SÖNMEZOĞLU (Ed.), **Uluslar arası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, İstanbul, Der Yayınları, 1998.

BARDAK, Cengiz. **Açıklamalı-İçtihatlı Terörle Mücadele Kanunu ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997.

BASSIOUNI, M. Cherif. "International Terrorism - Multilateral Conventions (1937 - 2001)", Chicago, 2001, 01 Aralık 2005, <<http://www.tamilnation.org/tamileelam/armedstruggle/terrorism/bassiuoni.htm>>

BASSIOUNI, M. Cherif. "Terrorism: The Persistent Dilemma Of Legitimacy", **Case Western Reserve Journal of International Law**, Vol. 26, 2004, 299-306.

BAYRAKTAR, Köksal. **Siyasal Suç**, İstanbul, İstanbul Fakültesi Matbaası, 1982.

BAYRAKTAR, Köksal. "Uçak Kaçırma Suçu", **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 37, Sayı: 1-4, 1972, 161-190.

BAŞEREN, Sertaç H. **Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.

BAŞEREN, Sertaç H. "Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm", **Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı Ekonomik ve Sosyal Yapıya Yansımaları**, Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2002.

BAŞEREN, Sertaç H. "Terörizm : Kavramsal Bir Değerlendirme", **Terörizm İncelemeleri, Teori, Örgütler, Olaylar**, Ü. ÖZDAĞ ve O.M. ÖZTÜRK (Ed.), Ankara, ASAM Yayınları, 2000.

BEŞE, Ertan. **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2002.

BILLON, Philippe Le. "International Instruments of Enforcement", 17 Aralık 2005, <[http://wbln0018.worldbank.org/Networks/ESSD/icdb.nsf/D4856F112E805DF4852566C9007C27A6/053047A6F6A0662785256C910059522E/\\$FILE/le+Billon+paper.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/Networks/ESSD/icdb.nsf/D4856F112E805DF4852566C9007C27A6/053047A6F6A0662785256C910059522E/$FILE/le+Billon+paper.pdf)>

BIÇAKÇI, Hüseyin Avni. "Terörizme Karşı Uluslararası Mücadele ve Türkiye", Dış Politika Enstitüsü, 13 Aralık 2005, <http://www.foreignpolicy.org.tr/turkish/dosyalar/bicakci_181005.htm>

BLACK, Joshua and Martin SKLADANY. "The Capabilities and Limits of The United Nations in Fighting Terrorism", A Paper for the Conference, "America's National Interests in Multilateral Engagement: A Bipartisan Dialogue", 9-10 Nisan 2000, 18 Ağustos 2005, <<http://www.una-usa.org/issues/peace/black.asp>>

BORELLI, Silvia. "Terrorism and Human Rights: Treatment of Terrorist Suspects and Limits on International Co-operation", **Leiden Journal of International Law**, Vol: 16, DOI: 10.1017/S0922156503001468, 2003, 803–820.

BOZKURT, Enver. **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2003.

BYERS, Michael. "Terrorism, The Use of Force and International Law After 11 September", **International Law and Comparative Law Quarterly**, Vol: 51 No:2, 2002, 401-414.

CARBERRY, Jacqueline Ann. "Terrorism: A Global Phenomenon Mandating a Unified International Response", **Global Legal Studies Journal**, Vol: 6, 1999, 685-719.

CALVANI, Sandro. "The Crime-Terrorism Nexus: How does it really work?, United Nations Perspective", **A Conference on Organized Crime, Narcotics Trafficking, and Terrorism**, Tysons Corner, VA, USA, March 12, 2004, 1-15.

CASSESE, Antonio. **Self-determination of Peoples: A Legal Reappraisal**, Cambridge, Cambridge University Pres, 1995.

CASSESE, Antonio. "Terrorism is Also Disrupting Some Cruciel Legal Categories of International Law", **European Journal of International Law**, Vol: 12, No: 5, 2001, 993-1001.

CHADWICK, Elizabeth. **Self-Determination, Terrorism, and The International Humanitarian Law of Armed Conflict**, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 1996.

CHOMSKY, Noam. **Terörizm Kültürü** (Çev. Taha CEVDET), İstanbul, Pınar Yayınları, 2002.

COMBS, Cindy C. **Terrorism in The Twenty-First Centry**, New Jersey, Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003.

CORDENAS, Emilio J. and Maria F. CANAS. "The Limits Of Self Determination", **Self Determination and Self Adminastration, Source Book**, Wolf GANG, D. GRUBER and A. WATTS (Ed.), Boulder, London, Lynne Rienner, 1997.

CRELINSTEN, Ronald D. And Alex P. SCHMID. "Western Responses to Terrorism: A Twenty-Five Year Balance Sheet", **Western Responses to Terrorism**, Alex P. SCHMID and Ronald D. CRELINSTEN (Ed.), England, Frank Cass & Co. Ltd., 1993.

CRENSHAW, Martha. "The Causes of Terrorism", **The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, Charles W. KEGLEY (Ed.), New Jersey, Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003.

ÇAYCI, Sadi. "Terörle Mücadele ve Birleşmiş Milletler", 13 Aralık 2005, <<http://www.avsam.org/tr/analizyazdir.asp?ID=10>>

ÇINAR, Bekir. **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Ankara, Sam Yayınları, 1997.

ÇİTLİOĞLU, Ercan. **Gri Tehdit Terörizm**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005a.

ÇİTLİOĞLU, Ercan. "Uluslararası Hukukta Terörizm", **Jeopolitik Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 4,Sayı 15, yaz 2005b, 27-33.

D'AMATO, Anthony. "Israel's Air Strike Against The Osiraq Reactor: A Retrospective", **Temple International and Comparative Law Journal**, Vol: 10, Code A961, 1996, 259-265.

DAMROSH, Lori Fisher. "Sanctions Against Perpetrators Of Terrorism", **Houston Journal of International Law**, Vol. 22:1, 1999, 63-74.

DEBBAS, Vera Gowlland. "The Relationship Between the International Court Justice and the Security Council in the Light of the Lockerbie Case", **The American Journal of International Law**, Vol: 88, No: 4, 1994, 643-677.

DÖNER, Ayhan. "Kuvvet Kullanma Yasağı Ve İnsani Müdahale Açısından II. Körfez Krizi", **e-akademi dergisi**, Sayı:17 Temmuz 2003, 01.05.2005 <<http://www.e-akademi.org/makaleler/adoner-1.htm> >

DÖNMEZER, Sulhi. "Milletlerarası Tedhişçilik", **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 44, Sayı: 1-4, 1978, 55-70.

DUFFY, Helen. "Responding To September 11: The Framework Of International Law", **Interights**, London, 2001, 11 Aralık 2005, <<http://www.interights.org>>

EKŞİ, Canan Ateş. **Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yargı Yetkisi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004.

EKŞİ, Canan Ateş. "Birleşmiş Milletler Andlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Andlaşmaları veya Örgütlerin Rolü", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Refet YINANÇ ve Hahan TAŞDEMİR (Ed.), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002.

ERDEM, Çiğdem. **Terör ve Terörizm Kavramları Üzerine Bir İnceleme** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

ERGİL, Doğu. "Uluslararası Terörizm," **A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** Cilt 47, Sayı 3-4, Haziran/Aralık 1992, 138-146.

ERICKSON, Richard J. **Legitimate Use Of Military Force Against State-Sponsored International Terrorism**, Alabama, Air University Press, 1989.

ERKMEN, Serhat. "11 Eylül 2001: Terörizmin Yeni Miladı", **Stratejik Analiz Dergisi**, Ankara, ASAM Yayınları, sayı 18, Ekim 2001, 4-15.

FALK, Richard A. "The Right of Self Determination Under International Law", **Self Determination and Self Administration, Source Book**, Wolf GANG, D. GRUBER and A. WATTS (Ed.), Boulder, London, Lynne Rienner, 1997.

FRANCK, Thomas M. "What Happens Now? The United Nations After Iraq", **The American Journal of International Law**, Vol:97, No:2, July 2003, 607-620.

FRANCK, Thomas M. "Terrorism and Right of Self Defence", **The American Journal of International Law**, Vol:95, No:4, October 2001, 839-843.

GANOR, Boaz. "Countering State-Sponsored Terrorism", 10 Kasım 2005 <<http://www.ict.org.il/>>

GLENNON, Michael J. "The Fog of Law: Self Defence, Inherence and Incoherence in Article 51 of The United Nations Charter", **Harvard Journal of International Law & Public Policy**, Vol: 25, 2002, 539-558.

GRANT, Jahn P. "Beyond The Montreal Convention", **Case Western Reserve Journal of International Law**, Vol: 38, 2004, 453-472.

GOWERS, Andrew Garwood. "Self Defence Against Terrorism in The Post 9/11 World", **Queensland University of Technology Law Journal** Vol:4, No:2, 2004, 1-18.

GREENWOOD, Christopher. "International Law and The War Against Terrorism", **International Affairs**, Vol: 78, Number: 2, 2002, 301-317.

GUILLAUME, Gilbert. "Terrorism and International Law", **International and Comparative Law Quarterly**, Vol 53, July 2004, 537-548.

GÜZEL, Cemal. "Korkunun Korkusu: Terörizm", **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, C. GÜZEL (Ed.), Ankara, Ayraç Yayınevi, 2002.

HANLE, Donald. **Terrorism, The Newest Face of Warfare**, New York, Pergamon-Brassey's Terrorism Library, 1989.

HANNUM, Hurst. "Self-Determination in The Post-Colonial Era", **Self Determination: International Perspectives**, Donald CLARK and Robert WILLIAMSON (Ed.), London, Macmillan Pres Ltd., 1996.

HEIKKILA, Mikaela. "Holding Non-State Actors Directly Responsible For Acts Of International Terror Violence", 18 Aralık 2005, <<http://www.abo.fi/institut/imr/norfa/mikaela.pdf>>

HOFFMAN, Bruce. **Inside Terrorism**, NewYork, Columbia University Press, 1998.

HUFBAUER, Gary Clyde, Jeffery J. SCHOTT and Barbara OEGG. "Using Sanctions to Fight Terrorism", **International Economics Policy Briefs**, Institute for International Economics, Number: 01-11, 2001, 1-19.

HURD, Ian. "The Strategic Use of Liberal Internationalism: Libya and the UN Sanctions, 1992-2003", **International Organization** 59, DOI: 10.1017/S0020818305050186, Summer 2005, 495-526.

HUTCHINSON, Martha Crenshaw. "Defining Future Threat: Terrorism and Nuclear Proliferation", **Terrorism: Interdisciplinary Perspectives**, Yonah ALEXANDER and Seymour M. FINGER (Ed.), New York, The John Jay Press, 1977.

International Court of Justice Web Sitesi, <<http://www.icj-cij.org>>

JENKINS, Brian M. "International Terrorism: The Other World War", **The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, Charles W. KEGLEY (Ed.), New Jersey, Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003.

JENKINS, Brian M. "Defence Against Terrorism", **Political Science Quarterly**, Vol. 101, No 5, Reflections on Providing for "The Common Defence" 1986, 773-786.

JINKS, Derek. "State Responsibility for The Acts of Private Arms Groups", **Chigaco Journal of International Law**, Vol: 4, 2003, 1-15.

JOYNER, Christopher C. "International Extradition and Global Terrorism: Bringing International Criminals to Justice", **Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev.**, Vol: 25, 2003, 493-542.

KARTHA, Tara. "Countering Transnational Terrorism", **Strategic Analysis: A Montly Journal of The IDSA**, VOL: XXIII, No 11, February 2000.

KAYA, İbrahim. "Uluslararası Terörizmin Yasaklanması Çabaları", 22 Haziran 2005 <<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=6>>

KAYA, İbrahim. "11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale", **Stratejik Analiz**, Cilt:2 Sayı: 19, 2001, 102-106.

KESKİN, Funda. "BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ve Kuvvet Kullanma", **Avrasya Dosyası (Birleşmiş Milletler Özel)**, Ankara, Cilt: 8, Sayı: 1, İlkbahar 2002, 149-174.

KESKİN, Funda. **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998.

KFIR, Isaac. "The United Nations Approach to International Terrorism following 9/11", 18 Kasım 2005, <[http://www.ict.org/Isaac Kfir The United Nations Approach to International Terrorism following 9-11.htm](http://www.ict.org/Isaac%20Kfir%20The%20United%20Nations%20Approach%20to%20International%20Terrorism%20following%209-11.htm)>

KOCAOĞLU, Sinan S. "Evrensel Yetki", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, ISSN 1304-2408, Sayı 60, Eylül/Ekim 2005, 189-214.

KOECHLER, Hans. "The United Nations, The International Rule Of Law And Terrorism", **Fourteenth Centennial Lecture: Supreme Court of the Philippines & Philippine Judicial Academy**, Manila, 12 March 2002, 1-26.

KÖMÜRCÜ Mehmet ve ÇALIŞKAN Yusuf. "Suçluların İadesinin Uluslararası Hukukta Düzenlenişi ve Siyasi Suç İstisnasının Terörizmle Mücadeledeki Rolü", **Ankara Barosu Dergisi**, sayı 1, 1999, 75 – 94

KÖNİ, Hasan. **Uçaklara Karşı Girişilen Eylemlerin Uluslararası Hukukta Doğurduğu Sonuçlar**, Ankara, 1977.

KÖPRÜLÜ, Timuçin. "Siyasi Suç İstisnası Ve Terörizm" Tebliği, **Suç ve Suçlulukla Mücadelede İadenin Önemi ve Uygulamalar Konferansı**, Çankaya Üniversitesi, 30 Mart 2004, 1-19.

KÖROĞLU, İrfan Mesut. "Uluslararası Sistemde Meşru Müdafaa Hakkı ve Sınırları", **K.H.O. Bilim Dergisi**, Sayı:2, 2002, 63-72.

KUPPERMAN, Robert and Darell TRENT. **Terrorism: Threat, Reality, Response**, Stanford, California, Hoover Institution Press, 1980.

KUSHNER, Harvey W. **Encyclopedia of Terrorism**, Sage Publications Thousand Oaks, 2003.

LAOS, Nicolas K. "Fighting Terrorism: What Can International Law Do?", **Perceptions Journal Of International Affairs** (Ankara: Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi), Cilt: VII, Number 1, Marc-May 2000, 108-115.

LAQUEUR, Walter. **Terorism**, Boston, Little, Brown and Company, 1977.

LAQUEUR, Walter. "Terörizmin Yorumlanması", **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, C. GÜZEL (Ed.), Ankara, Ayraç Yayınevi, 2002.

LAQUEUR, Walter. "Postmodern Terrorism", **The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, Charles W. KEGLEY (Ed.), New Jersey, Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003.

LUCK, Edward C. "**Another Reluctant Belligerent: The United Nations and the War on Terrorism**", The Centre of International Relations University of British Columbia, Paper Prepared for a Project on "The United Nations and Global Security", January 18-19, 2003.

LUTZ, James U. and Brenda J. LUTZ. **Global Terrorism**, London and New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 2004.

MAOGOTO, Jackson Nyamuya. "New Frontiers, Old Problems: The War On Terror And The Notion Of Anticipating The Enemy", **Netherlands International Law Review**, doi: 10.1017/S0165070X04000014, 2004, 1-39.

MAOGOTO, Jackson Nyamuya. "War on The Enemy: Self Defence and State-Sponsor Terrorism", **Melbourne Journal of International Law**, Vol: 4, 2003, 406-437.

MAZANDARAN, Pouyan Afshar. **An International Legal Response to an International Problem: Prosecuting International Terrorists**, ExpressO Preprint Series Paper: 899, Berkeley Electronic Press, 2006 <<http://law.bepress.com/expresso/eps/899>>

MERARI, Ariel. "Terrorism as a Strategy of Insurgency" **Terrorism and Political Violence** , Vol: 5, No: 4, Winter 1993, 213-251.

MICEWSKI, Edwin R. "Terror and Terrorism: A History of Ideas and Philosophical-Ethical Reflections" **Strategic Insights**, Volume IV, Issue 8 August 2005.

MICKOLUS, Edward F. "Statistical Approaches to The Study of Terrorism", **Terrorism: Interdisciplinary Perspectives**, Yonah ALEXANDER and Seymour M. FINGER (Ed.), New York, The John Jay Press, 1977.

MULLINS, Wayman C. **A Sourcebook on Domestic and International Terrorism: An Analysis of Issues, Organizations, Tactics and Responses**, Springfield, Illinois, Charles C. Thomas Publisher Ltd., 1997.

MURPHY, Sean D. "International Law, the United States and Non-military War Against Terrorism", **European Journal of International Law**, Vol: 14, No:2, 2003, 347-364.

MURPHY, John. "International Law and the War on Terrorism: The Road Ahead", **International Law Studies Volume 79 International Law and the War on Terrorism**, Fred L. Borch & Paul S. Wilson (Ed), Newport, Rhode Island, Naval War College, 2003.

MUNDIS, Daryl A. "Prosecuting International Terrorists", **Terrorism And International Law: Challenges And Responses**, Seminar on International Humanitarian Law and Terrorism organized by the International Institute of Humanitarian Law in co-operation with the George C. Marshall Center, Sanremo, 24 - 26 September 2002, 85-96.

NEE, Ong Yen. "International Responses to Terrorism: The Limits and Possibilities of Legal Control of Terrorism by Regional Arrangement With Particular to Reference to Asean", Singapore, **Institute of Defence and Strategic Studies**, Working Papers, July 2002.

O'CONNEL, Mary Ellen. "American Exceptionalism and The International Law of Self-defence", **Denver Journal of International Law and Politics**, Vol: 31, 2003, 101-116.

O'CONNEL, Mary Ellen. "The Myth of Preemptive Self-Defense", **The American Society of International Law**, Task Force on Terrorism Papers, August 2002, 1-21.

ÖZKAN, Ayşe. "Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu", **Avrasya Dosyası (Birleşmiş Milletler Özel)**, Ankara, Cilt: 8, Sayı: 1, İlkbahar 2002, 238-257.

ÖVET, Talha. "Suçluların Geri Verilmesinin Terörizmle Mücadeledeki Rolü", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 446, Mart 2005, 189-214.

ÖZÇELEBİ, O. Suat. "Yarı Otomatik Terör", **Hürriyet Gazetesi**, Agora Eki, 13 Kasım 2005, 6.

ÖZTÜRK, Osman Metin. "Terör ve Terörizm", 01 Mayıs 2005, <http://www.teror.gen.tr/turkce/teror_nedir/terorizm.html>

ÖZTÜRK, Osman Metin. "Uluslararası İlişkiler, Terörizm ve Türkiye", **2023 Dergisi**, Ankara, Sayı:2, 15 Aralık 2003, 8-12.

ÖZDEMİR, Haluk. "11 Eylül: Post-Modern Savaşın Miladı ya da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt 7, sayı 1, 2002, 153-173.

PAZARCI, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.

PRABHA, Kshitij. "Defining Terrorism", **Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA**, Vol. XXIV No. 1, April 2000.

PREDA, Adina. "The Principle of Self-Determination and National Minorities", **Dialectical Anthropology 27**, Netherlands, Kluwer Academic Publishers, 2003, 205-226.

PURTAŞ, Fırat. "Yeni Boyutlarıyla Terörizm ve Dış Politika", **2023 Dergisi**, Ankara, Sayı:2, 15 Aralık 2003, 28-35

QUADRAAT, Chantal de Jonge. "Combatting Terrorism", **The Washington Quarterly**, Vol: 26, No: 4, 2003, 163-176.

RATNER, Steven R. "Capacity-Building to Fight Terrorism: Finding the UN's Comparative Advantage ", **School Of International And Public Affairs**, Columbia University , April 29, 2002 , 1-6.

REISMAN, Michael W. "International Legal Responses To Terrorism", **Houston Journal of International Law**, Vol. 22, 1999, 1-54.

RIDGE, Tom. "Fighting Terrorism Working Together", **Copy Right of Vital Speeches of The Day**, City News Publishing Co., 2005, 230-233.

ROSAND, Eric. "Security Council Resolution 1373, The Counter-Terrorism Committee and The Fight Against Terrorism", **The American Journal of Intenational Law**, Vol:97, No:2, April 2003, 333-341.

ROWE, Peter. "Responses To Terror: The New 'War'", **Melbourne Journal of International Law**, Vol:3, 2002, 301-321.

RUBIN, Alfred P. "International Terrorism and International Law", **Terrorism: Interdisciplinary Perspectives**, Yonah ALEXANDER and Seymour M. FINGER (Ed.), New York, The John Jay Press, 1977.

SANDLER, Todd. "Collective Versus Unilateral Responses To Terrorism", **Public Choice** , DOI: 10.1007/s11127-005-4747-y, Springer 2005, 75-93.

SAUL, Ben. "Attempts to Define Terrorism in International Laws", **Netherlands International Law Review**, DOI:10.1017/ S0165070 X05000574, 2005, 57-83.

SCHACHTER, Oscar. "Self Defence and The Rule of Law", **The American Journal of International Law**, Vol:83, No:2, April 1989, 259-277.

SCHEU, Harald Christian and Zuzana SULCOVA. "International Legal Aspects of the Fight Against Terrorism", **Legal Aspects of Terrorism - Volume 2**, Prague, Information Centre for the Questions of the Fight Against Terrorism, 2004.

SCHMID, Alex P. "The Response Problem As a Definition Problem", **Western Responses to Terrorism**, Alex P. SCHMID and Ronald D. CRELINSTEN (Ed.), England, Frank Cass & Co. Ltd., 1993.

SCHMID, Alex P. "Frameworks For Conceptualising Terrorism", **Terrorism and Political Violence**, Vol.16, No.2, Summer 2004, 197-221.

SCHMID, Alex P and Albert J. JONGMAN. **Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature**, Swidoc, Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1988.

SCHMITT, Michael. "Counter-Terrorism and the Use of Force in International Law" **International Law Studies Volume 79: International Law and the War on Terror**, Fred L. BORCH & Paul S. WILSON (Ed.), Newport, Rhode Island, Naval War College, 2003a, 7-74.

SCHMITT, Michael N. "Preemptive Strategies in International Law", **Michigan Journal of International Law**, Vol: 24, 2003b, 515-548.

SCHWEITZER, Yoram. "The Lockerbie Affair", 27 Eylül 2001, 18 Kasım 2005, < <http://www.ict.org.il/>>

SEDERBERG, Peter C. "Global Terrorism: Problems of Challenge and Response", **The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, Charles W. KEGLEY (Ed.), New Jersey, Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003.

SHEARER, Ivan. "The Limits of Coalition Cooperation in the War on Terrorism", **International Law Studies Volume 79: International Law and the War on Terror**, Fred L. BORCH & Paul S. WILSON (Ed.), Newport, Rhode Island, Naval War College, 2003, 275-297.

SHIE, Tamara Renee. "The Nexus Between Counterterrorism, Counterproliferation, and Maritime Security in Southeast Asia", **Hawaii Pacific Forum Issues & Insights**, Vol. 4, No. 4, July 2004.

SHULTZ, Richard. "Conceptualizing Political Terrorism", **International Terrorism : Characteristics, Causes, Controls**, Charles W. Kegley (Ed.), New York, St. Martin's Press, 1990.

SINGH, Baljit. "An Overview", **Terrorism: Interdisciplinary Perspectives**, Yonah ALEXANDER and Seymour M. FINGER (Ed.), New York, The John Jay Press, 1977.

SMIDT, Maj. "Combatting Terrorism", **International & Operational Law Department**, The Judge Advocate General's School, Charlottesville, Virginia, 12 Aralık 2005, <www.maxwell.af.mil/au/awc/awcgate/army/jaoac-ct.pdf>

SOFAER, Abraham D. "Terrorism and Law", **Foreign Affairs**, Council on Foreign Relations Inc., 2004, 901-922.

SOFAER, Abraham D. "On The Necessity of Pre-emption", **European Journal of International Law**, Vol:14, No:2, 2003, 209-226.

SOREL, Jean Marc. "Some Questions About Definition of Terrorism and The Fight Against Its Financing", **European Journal of International Law**, Volume 14, No. 2, 2003, 365-378.

STAHN, Carsten. "Security Council Resolutions 1368 (2001) and 1373 (2001): What they say and what they do not say". **EJIL Discussion Forum on the Attack on the World Trade Center (2001)**, 17 Aralık 2005 <http://www.ejil.org/forum_WTC/ny-stahn.html>

STEWART, James. "Challenges in Defining Terrorism: The Weapon of the Week or The Weapon of The Weak", 10 Eylül 2005 <<http://www.indstate.edu/crim/terrorism/weapon.pdf>>

TACAR, Pulat Y. **Terör ve Demokrasi**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999.

TAŞDEMİR, Fatma. **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi** (Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

"terrorism", Encyclopaedia of the Social Sciences, New York, The Macmillan Company, Volume 14, 575.

"terrorism", Oxford Dictionary of World History, New York, Oxford University Press, 2000, 618.

"terorizm", Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 9. Baskı, 1998, 2200.

Terör Web Sitesi, "Ortadoğu Ve Terör: Tek Taraflı Yaptırımlar", 30 Kasım 2005, <<http://www.teror.gen.tr/turkce/ortadogu/upolitika/tektaraflı.html>>

Terrorism Prevention Branch Brochure April 2005, United Nations Office On Drug and Crime, 12 Aralık 2005, <http://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/Brochure_GPT_April2005.pdf>

TOPAL, A. Hamdi. **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2005.

THACKRAH, R. "Terrorism : A Defitional Problem" **Contemporary Research on Terrorism**, Paul WILKINSON and Alasdair M. STEWART (Ed.), Great Britain, Aberdeen University Press, 1989.

TRAHAN, Jennifer. "Terrorism Conventions: Existing Gaps And Different Approaches", **New England International & Comparative Law Annual**, Vol: 8, 2002, 215-243.

TURNER, Robert F. "Legal Responses To International Terrorism: Constitutional Constraints On Presidential Power", **Houston Journal of International Law**, Vol. 22:1, 1999, 77-89.

ULFSTEIN, Geir. "Terrorism and Use Of Force", **Security Dialogue**, Vol: 34 No: 2 June 2003, 153-168

United Nations Cronicle, "International Instruments Against Terrorism", No:3, Sep-Nov 2001, 74-75.

UN Office on Drug and Crime, "Overview - Conventions Against Terrorism", 01 Aralık 2005, <http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_overview.html>

UN Office on Drug and Crime, **Legislative Guide to the Universal Anti-Terrorism Conventions and Protocols**, New York, United Nations Publication Sales No. [E.03.XXX] ISBN [XXX], 2003.

UN Web Sitesi, <<http://www.un.org>>

UNIC Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi Web Sitesi, <http://www.un.org.tr/unic_tur/unic_tur.asp>

YALKUT, Necdet. "Son Gelişmeler Işığında Terör ve Anarşi", **Adalet Dergisi**, Yıl: 1975, Sayı: 5, Eylül-Ekim 1984, 1285-1299.

YENİÇERİ, Özcan. "Terör ve ABD: Terörün Hegemonya Olarak Kullanılması Sorunu", **2023 Dergisi**, Ankara, Sayı:2, 15 Aralık 2003, 20-27.

WARD, Curtis A. "Building Capacity To Combat International Terrorism: The Role Of The United Nations Security Council", **Journal of Conflict & Security Law**, Vol. 8, No. 2, 2003, 289–305.

WARDLAW, Grant. **Political Terrorism: Theory, Tactics, and Counter-Measures**, New York, Cambridge University Pres, Second Edition, 1989.

WEDGWOOD, Ruth. "Al Qaeda, Terrorism and Military Comissions", **The American Journal of International Law**, Vol:96, No:2, April 2002, 328-337.

WHITE, Jonathan R. **Terrorism**, Wadsworth, Canada, Thomson Learning Inc., 2002 Update Fourth Edition, 2003.

WHITTAKER, David J. **The Terrorism Reader**, London and New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 2003.

WILKINSON, Paul. "Why Modern Terrorism? Differentiating Types and Distinguishing Ideological Motivations", **The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, Charles W. KEGLEY (Ed.), New Jersey, Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003.

WILKINSON, Paul. "Terör ve Terörizm: Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji", **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, C. GÜZEL (Ed.), Ankara, Ayraç Yayınevi, 2002.

WILKINSON, Paul. "The Strategic Implications of Terrorism", **Terrorism & Political Violence. A Sourcebook** M.L. SONDHI (Ed.), . India, Har-anand Publications, 2000.

WILKINSON, Paul. **Terrorism and The Liberal State**, Londra, The Macmillan Press, 1977.

WILSON, Heather. **International Law and The Use Of Force by National Liberation Movements**, Oxford, 1988.

ZAFER, Hamide. **Ceza hukukunda terörizm : Milletlerarası Metinler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Işığında**, İstanbul, Beta Basım, 1999a.

ZAFER, Hamide. **Sosyolojik Boyutuyla Terörizm**, İstanbul, Beta Basım, 1999b.

ZMEYEVSKY, A. "International Law and the Struggle Against Terrorism", **International Affairs Russian Journal of World Politics**, 2002, 80-84.